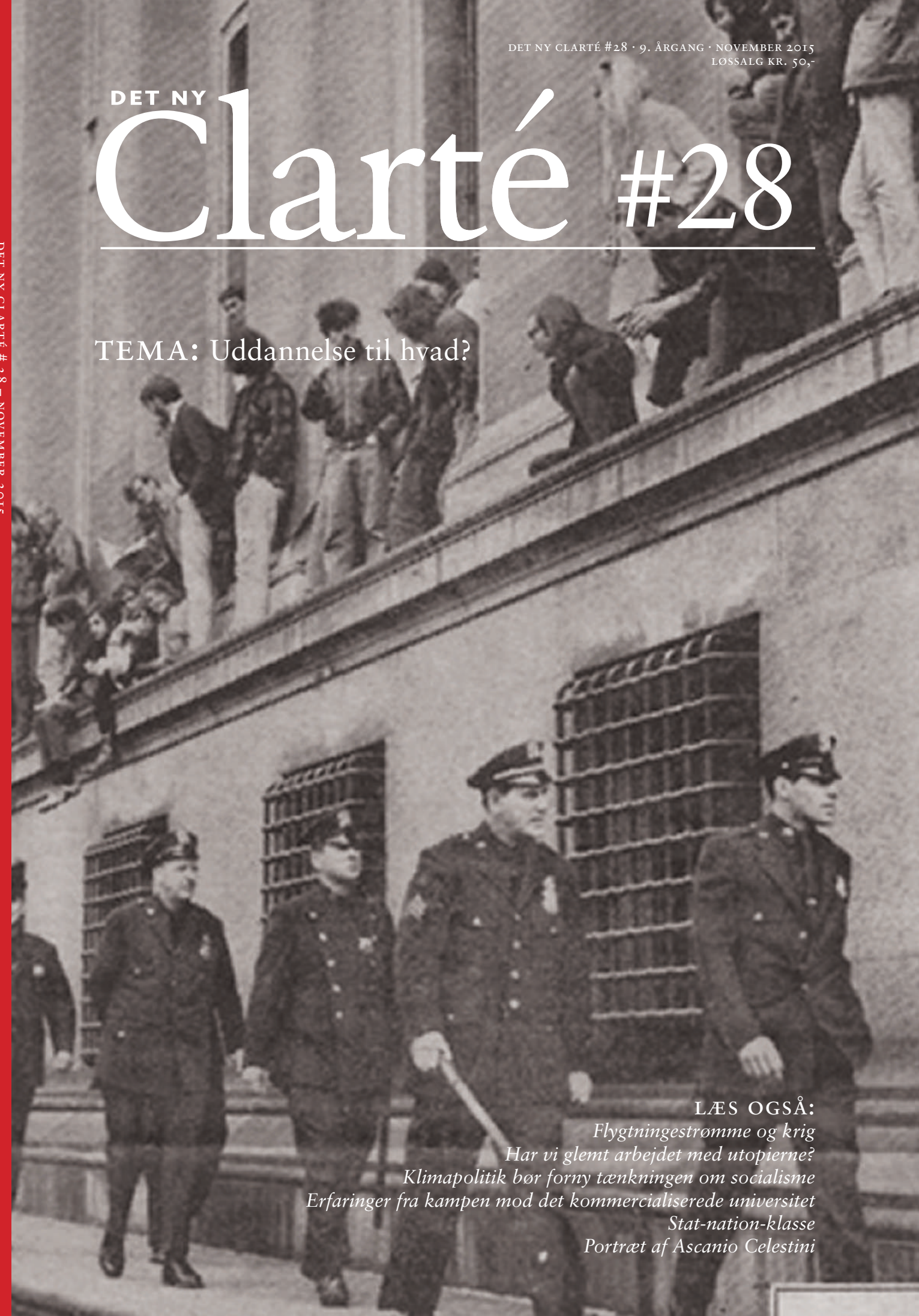
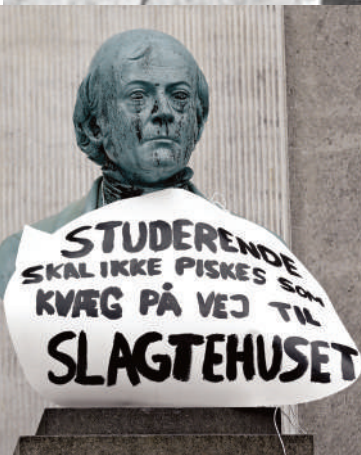

DET NY Clarté #28

TEMA: Uddannelse til hvad?

DET NY CLARTÉ # 28 - NOVEMBER 2015

LÆS OGSÅ:
*Flytningestømme og krig
Har vi glemt arbejdet med utopierne?
Klimapolitik bør forny tænkningen om socialisme
Erfaringer fra kampen mod det kommercialiserede universitet
Stat-nation-klasse
Portræt af Ascanio Celestini*

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR: *Karen Helveg Petersen*
redaktoer@clarte.dk
 ØVRIG REDAKTION: *Marc Grønlund, Jørn Poulsen,*
Jens Laugesen, Rolf Czeskleba-Dupont,
Christian Borum & Flemming Larsen
 PORTAL: *Jens Laugesen: webeditor@clarte.dk*
 LAYOUT: *Albert Scherfig*
 ILLUSTRATIONER: *Lasse Bo Christensen*
 KORREKTUR: *Thora Heegaard & Ellen Agerkov*
 SKRIBENTER: *Mikkel Thorup, Gerd Callesen*
Johan Heinsen, Kjeld Ammundsen, Staffan Dabblöf
Søren Engelsen, Mikael Nyberg & Klaus Riis
 GÆSTE SKRIBENTER: *Peter Schultz Jørgensen,*
Henning Salling Olesen, Jakob Jespersen,
Per Clausen, Steen Folke, Bente Schrøder Rasmussen,
Søren Mau & Esben Bøgh Sørensen

Foreningen Det Ny Clarté
 Tryk: Frederiksberg Bogtryk A/S
 Oplag: 400
 ISSN: 1902-0333

ADRESSE:
 Det Ny Clarté
 C/O Mediesyndikatet Monsun
 Nørrebrogade 5c, 1. tv.
 2200 København N.
 www.clarte.dk

Privat
 4 numre: 225 kr.
 Opgiv: navn, adresse, tlf. og email
 Institutioner
 4 numre: 400 kr.
 Opgiv: Navn, adresse, tlf., email og faktureringsadresse

Giro: 10189179
 Netbank: 1551-10189179
 CVR/SE: 3009 2805

Abonnement, henvendelse & annoncer:
abonnement@clarte.dk

OPINION

LEDER s. 4 Flygtningestrømme og krig af *Karen Helveg Petersen*

AKTUELT & BAGGRUND

ANALYSE s. 6 Har vi glemt arbejdet med utopierne?
 af *Peter Schultz Jørgensen*

ANALYSE s. 12 EU's tyske jernbur
 af *Denord, Knaebel & Rimbert*

ANALYSE s. 20 Klimapolitik bør forny tænkningen om socialisme
 af *Rolf Czeskleba-Dupont*

ANALYSE s. 26 Bunker af fup
 af *Jens Laugesen*

TEMA: UDDANNELSE TIL HVAD?

INDFØRING s. 32 Fra 'skolen for livet' til 'skolen for erhvervslivet'
 – og tilbage igen? af *Karen Helveg Petersen*

ANALYSE s. 38 Uddannelsespolitikens krydsfelter
 af *Henning Salling Olesen*

ANALYSE s. 48 Erfaringer fra kampen...
 af *Søren Mau & Esben Bøgh Sørensen*

ANALYSE s. 56 Uddannelse til revolution, robusthed og renæssance
 af *Jakob Jespersen*

BOG & KULTUR

ARTIKEL s. 68 Østeuropas evige jagt på Vesteuropas forspring af *Per Clausen*

ANMELDELSE s. 76 Økonomisk mytologi – bragt ned til jorden igen af *Marc Grønlund*

ANMELDELSE s. 80 Klimaet på dagsordenen af *Rolf Czeskleba-Dupont*

ANMELDELSE s. 84 Et spørgsmål om stil af *Jens Laugesen*

ANMELDELSE s. 86 Nyliberalismen har slået rødder af *Karen Helveg Petersen*

ANMELDELSE s. 90 En geografis forståelse... af *Steen Folke*

PORTRÆT s. 94 Ascanio Celestini af *Bente Schrøder Rasmussen*

Flygtningestrømme og krig

Flygtninge strømmer ind i Europa. Folk, der har siddet i flygtningelejr i Libanon, Jordan og Tyrkiet, er blevet overbevist om, at der ikke er noget at vende tilbage til i Syrien eller Irak, og forholdene i lejrene er utålelige. De internt fordrevne flygter ud af landene, endog syrere til Irak. Andre hutler sig igennem uden for lejrene, men en lys og munter fremtid er der ikke udsigt til i Libanon, Jordan, Irak, Tyrkiet. Afghanere flygter også, mens krigen/krigene og angrebene fortsætter. Nogle gange er det friendly fire, der dræber, som vi har set i Kunduz, hvor et hospital drevet af Læger uden Grænser blev bombet sønder og sammen. Det er en krigsforbrydelse.

Man kan køre en film i sit hoved om det endeløse og fortvivlende kaos, der i så høj grad skyldes Vestens kyniske og/eller håbløse fremfærd.

Danmark har været med i Afghanistan og Irak og har ikke påviseligt gjort noget godt for nogen. Forvildede danske soldater bryder ind i folks huse og hjem i Afghanistan med løftede maskingeværer. Snarere end venner er det lykkedes dem at gøre befolkningen til fjender. Nu har danske F-16 fly bombet løs i Irak i et år og er vendt hjem for en kortere eller længere bemærkning for nok at blive sendt af sted igen. Og med et påhæftet frontrelevant argument om, at nu må flyene virkelig udskiftes. De førende kampflyproducenter griber til lobbyposen. Konkurrencen står mellem F-35 (Lockheed Martin), Eurofighter (europæisk konsortium med bl.a. Airbus) og F-18 Super Hornet (Boeing). Den første er topkandidat. At en flysimulator præsenteret i Roskilde i år brændte sammen, vil nok ikke forhindre den i at vinde. Amerikansk skal det i hvert fald være.

Resultatet er de flygtninge, vi ser. Højrefløjen pansrer sig med benægtelse af dette kausalforhold for at opruste i sin flygtningemodstand, ofte dækket ind under frygt for terrorisme og radikaliser-

ing eller påstande om mangel på integrationsvilje blandt flygtningene. Guddødemig om der ikke har været forsøg på genstart af fløjkrigen om ytringsfriheden i anledning af Muhammed-tegningernes 10-årsdag. Som om det er os, der er truet og i evig livsfare. Jo, der er da alle mulige perverse reaktioner overalt, men i en verden, der er så fuld af løgn og fordrejninger, er det vel ikke overraskende.

Men vi på venstrefløjen bør sige klart fra over for tvivlsomme krigsventyr, ikke kun vores egne, men over for den vestlige verdens metoder. Der er ikke noget pænt at sige om arabiske diktatorer, men der er ikke udsigt til bedring med de store og små interventioner, der er sat i gang. Putin har grebet dagen pga. af tøven fra Vestens side i Syrien og støtter helt åbenlyst Assad. Det er umuligt at forudse konsekvenserne. Med endnu en af de mærkværdige vendinger, historien tager, kan det være, det fører til mere fredelige tilstande, men for nuværende er det blot en eskalering af bomberegnen.

Det er opmuntrende, at så mange mennesker både her og i Europa har taget på sig at vise medmenneskelighed over for de flygtninge, der nu krydser især Ægæerhavet i så store tal. Af

dem, der søger mod nord, synes de fleste indstillet på (næsten) at opfylde Lars Løkkes ønske om at stoppe tilstrømningen til Danmark – de vil ikke registreres og være her. De har også opdaget nedskæringerne i ydelserne og ikke mindst skærpelsen i kravene til familiesammenføring. Mere end noget andet er den bagvedliggende pisk- og gulerodtankegang dybt ydmygende for folk på flugt.

Det er på tide at kæmpe mod disse 'interventioner', der er krig i fjerne horisonter. Vi trænger ikke til den længe-efterlyste 'debat', vi trænger til opposition. Freden kommer ikke af sig selv. Kun befolkningernes opstand mod krigsmagerne kan presse dem. Også i vores del af verden.

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR
Karen Helveg Petersen

Har vi glemt arbejdet med utopierne?

I en verden af økonomiske, økologiske og sociale sammenbrud leder folk efter udgang. De spørger Venstrefløjen, hvordan et alternativt samfund kan se ud. Arbejde med en dialektisk utopisme kan være med til at udvikle fælles modfortællinger, der bryder med både egen vanetænkning og det etablerede systems logikker.

Af Peter Schultz Jørgensen

Kapitalismen befinder sig i et morads af kriser. Det er en kronisk tilstand for både kapitalen, økosystemerne, demokratier og den jævne befolkning. Optimismen og de fantasifulde forestillinger om fremtiden, der prægede kapitalismens første århundrede, er afløst af frygt for fremtiden og kamp for overlevelse.

Venstrefløjen må ikke lade sig fange af dette nødlidende samfunds egne logikker. For at bryde ud af denne tilstand er vi nødt til at opbygge vores tro på, at et andet samfund er muligt, og udvikle forestillinger om, hvad det er. Vi skal for eksempel ikke nøjes med at tale om reformer af dagpengesystemet, men også om, hvilket arbejde vi har brug for som samfund, hvordan vi fordeler det, og hvordan vi beslutter det.

Er det ikke nu, vi igen skal arbejde med utopier? En dialektisk utopisme, som kan være en nøgle til at åbne buret af sammenfiltrede magtdiskurser, der skjuler, at vores samfund halter langt efter de faktiske muligheder. Mangfoldige potentialer i vores fælles hverdagsliv, teknologier, indsigt i økosystemer og sociale

processer bliver undertrykt. Men uanset hvor slørede og opsplittede de end er, ligger de og venter på os – og kalder på os. De kan blive frisat ved at blive samlet i samfundsmæssige løsninger via en dialektisk utopisk proces, der kan være med til at kvalificere et systembrud.

Folk er søgende og spørger: Hvad er det, venstrefløjen vil – hvad er det for et samfund I vil have? Vi har et problem, konstaterede geografen Neil Smith: *”En af de forbløffende ting i nutiden er, i hvor høj grad mulighederne og resultaterne af revolutionære sociale forandringer er blanket af i forhold til vores forestillinger om politiske muligheder. Det er nok ikke for optimistisk igen at begynde at stimulere en revolutionær fantasi.”*¹

Af og til i historien opstår momentet. Der kommer jo alligevel altid et samfund til.

DER HAR ALTID VÆRET BRUGT UTOPIER Utopi er et sammensat ord, der betyder ’det gode ikke-sted’ – eller det gode uopnåelige. Et træk ved mange utopier er, at de både beskriver samfundets sociale organisering og den måde, byen – altid byer – er indrettet på, og

spiller sammen med det omgivne land. Thomas More henlagde fortællingen i sin bog Utopia fra 1516 til øen Utopia med hovedbyen Amaurot. Det var et specielt samfund. ”Hvor intet er privatejendom, tager man sig for alvor af de fælles anliggender.” ”I andre lande derimod,” fortsætter han, ”skal alle sørge for forråd til sig selv.” Derfor drives han af nødvendighed til at tage mere hensyn til sig selv end til folket, det vil sige til de andre.”² More blev halshugget i 1535.

I 1800-tallet fremstod det nye kapitalistiske samfund med en hidtil uset dynamik, der greb ind i alt. Der var radikale forandringer i luften. For nogle var det løfterigt. For andre tegnede det allerede skidt, og de vendte sig derfor mod kapitalismen. Charles Fourier (1772-1837) konstaterede skarpt at *”fattigdommen under civilisationen udspringer af selve overfloden”*. Fourier blev sammen med en anden franskmænd Saint Simon (1760 - 1825) og englænderen Robert Owen (1771 – 1858) kaldt utopiske socialister, fordi de udviklede sammenhængende fortællinger om en ikke-kapitalistisk samfundsmode.

Den danske arbejderbevægelse så i sin første periode socialismen som en konkret plukkemoden mulighed. Arbejderne skulle frigøre sig fra den udbytning, som de blev udsat for via salg af deres arbejdskraft til kapitalisten. De kunne jo selv styre virksomhederne. Kooperativ virksomheder blev tænkt som overgangsformer til det socialistiske samfund. Derfor var det godt at prøve nogle modeller, og at arbejderne kunne lære selvorganisering i praksis i lille skala.

Gennem forskellige former for organisering kom arbejderne til at opfatte sig selv som en del af en klasse med et eget projekt. Byen af produktion, kultur, boliger, uddannelse, infrastruktur, gader og fælleder fungerede som platform for den klassebevidsthed, der skabte kollektive forestillinger om et andet og socialistisk samfund baseret på fællesskab.

”

Kapitalismen befinder sig i et morads af kriser.“

Gradvist forlod Socialdemokratiet denne vision og snævrede perspektivet ind på det faglige – fagforeningerne – og det efterhånden mere og mere parlamentariske spor. Perspektivet var i denne periode ’velfærdssamfundet’ i samspil med ’forbrugssamfundet’. Denne reducerede socialdemokratiske utopi fik en brat ende med udgangen af de brølende 1960’ere og overgangen til den neoliberale ’velfærd’.

KAMPEN FOR EN FREMTID

Vi er havnet med en slags omvendt samfund – *et afværgesamfund* – der er styret af en stresset tilpasning til komplekset af økonomiske, økologiske, demokratiske og humane kriser. Der er ingen systemiske løsninger. Hundene gør, og karavanen kører videre. ”There is no alternative” (TINA), sagde den britiske premierminister Margaret Thatcher som et ekko af det kristne-feudale samfunds verdensbillede, der baserede sig på Bibelens lukkede fortælling om paradys og dommedag.

Fremtiden er her ikke længere en del af en længselsfuld optimisme. I stedet er den blevet til noget vi skal undgå, fyldt som den er med usikkerhed, en ustyrlig økonomi og økologiske katastrofer. For eliten (toppen af de 8,6 % af de mest velstillede, der tager 85,3 % af verdens velstand)³ er fremtiden *futures* i form af spekulation i prisudsving på mad, råstoffer, jord m.v.

Oraklet i Delphi – hvor *Pythia* talte i trance og fremsagde lyde, som præsterne egentlig ikke kunne forstå – er afløst af ikke mindre mystiske prognoser fra Finansministeriets eget orakel – DREAM regnemodellen. Her er spørgsmålet ikke, hvordan vi skaber fremtiden, men hvordan vi kan gøre samfundet til et vedhæng til den globale arbejdsdeling og økonomi. Uddannelse, forskning, demokrati,

2) More, Thomas. 1944. *Utopia*. København: Forlaget Fremad, s.169.

3) Credit Suisse. Global Wealth Report 2014.

1) Smith, Neil. 1988. *Uneven Development*. University of Georgia Press, s. 266.

skattepolitik, arbejdsmarked m.v. struktureres og mobiliseres bag 'konkurrencestaten' i det globale bunkeslagsmål.

Er det ikke nu, vi skal videre fra disse dystopier og i gang med arbejdet med utopier? Længe – alt for længe – har venstrefløjens svar ikke været overbevisende. Nogle kæmper for de tabte goder fra velfærdsstaten tilsat nogle vage ideer om lighed, fællesskab, frihed og bæredygtighed (alt sammen er for så vidt fint). Andre henholder sig til en ret uspecificeret socialisme, som trækker på de historiske erfaringer (også det er rimeligt nok). Andre igen taler om økosocialisme (jo – også gode tanker). Men er det virkelig svar nok på det, folk leder efter?

Udfordringen er, hvordan vi med vores bevidsthed – der er formet af samfundets materielle og institutionelle vilkår – kan forestille os eller konceptualisere, hvordan et socialistisk Odense og København i et socialistisk Danmark ser ud?

Jeg er enig med geografen David Harvey når han skriver: "Krisen i vores fantasi, som plager mange sociale bevægelser og venstreteoretiske tendenser, er både et symptom på og et bidrag til de aktuelle politiske dårligheder. Der er en tid og et sted i menneskets uophørlige stræben for at ændre verden, hvor en alternativ vision – uanset hvor fantastisk den er – giver næring til at skabe kraftfulde politiske kræfter for forandringer. Jeg tror, vi befinder os præcist i sådan et moment."⁴

DIALEKTISK UTOPISE

Når venstrefløjen stort set har droppet arbejdet med utopier – en alternativ vision – skyldes det måske en lidt firkantet tolkning af Marx og Engels kritik af de *utopiske socialister*. I Manifestet skriver de, at Simon, Fourier og Owen havde et problem, fordi "de materielle betingelser for proletariatets befrielse" ikke var udviklede. De kunne derfor kun erstatte "den sociale virksomhed med deres personlige virksomhed som opfindere", og "proletari-

atets gradvise organisation som klasse med en specielt udpønsat organisation af samfundet."⁵ Deres afsæt måtte blive den lidende klasse og ikke arbejderklassens kvaliteter som potentielt bærer af et socialistisk samfund.

M & E mente i øvrigt, at de tidlige socialisters utopier "udsprang af arbejderklassens første uklare længsel efter en gennemgribende omformning af samfundet. De gav "fantastiske skildringer af fremtidens samfund". Og allerede mens de var ved at opstå, beskrev de klasse modsætningernes forsvinden.

M & E understreger dog behovet for "at undersøge den historiske økonomiske proces" og for "... at finde midlerne til konfliktens løsning i de derved skabte økonomiske tilstande."⁶ Og som Marx siger, arbejderklassen "har ingen idealer, den skal virkeliggøre; den skal blot sætte det nye samfunds elementer fri, elementer, der allerede har udviklet sig i det sammenbrydende borgerlige samfunds skød."⁷

Det er netop her, David Harvey tager fat i sin seneste bog, *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*.⁸ Han analyserer kapitalen og en række af dens indbyggede modsætninger. Gennem denne afdækning udvikler Harvey en kritik og udleder nogle principper, som venstrefløjen kan tage til sig og bruge til at formulere strategier og politikker.

Men der skal mere til. Tidligere skrev han i bogen *Spaces of Hope*: "Det er en opgave for dialektisk og intellektuel udforskning at afdække reelle muligheder og alternativer. Det er her den dialektiske utopisme må begynde".⁹

Harvey følger tråden fra den franske filosof og sociolog Henri Lefebvre (1901-1991). Under indtryk af de gryende urbane bevægelser sad Lefebvre i 1967 i Paris og skrev: "Retten til byen er som et kampråb og et forlangende". Det var i bogen *Le droit à la ville* (Retten til byen) som handler om et radikalt anderledes samfund – bysamfund – "hvor arbejderklassen er nøglen".

Lefebvre taler om en "dialektisk brug af utopisme", som en dialektisk praktisk og teoretisk metode – en eksperimentel utopi – der er forankret i det konkrete samfund og især i folks hverdagsliv. "Kun en begrundet, men dialektisk brug af utopisme vil gøre det muligt for os at belyse nutiden i fremtidens navn..."¹⁰ skrev Lefebvre. Utopierne handle derfor ikke om at lave prognoser, slutbilleder, profetier eller løsrevne fantasier – eller om rationelt at udlede fremtiden ved at undersøge nutiden.

Den dialektiske utopisme virker lidt, som når Thomas More, i sin utopiske fortælling fra øen Utopia, ser tilbage på England i et satirisk og kritisk røntgenbillede og samtidig viser andre måder, et samfund kan fungere på. More greb ikke Utopia ud af luften.

Utopien konstruerer et virtuelt samfund 'udenfor', men forbundet med 'det borgerlige samfunds skød'. Det må være et friskt perspektiv, som kan tydeliggøre grænser for både samfundssystemet og for vores egen fantasi om fremtiden, der er bundet til dette system og er fanget af underliggende antagelser, som vi alt for nemt tager for givne. Det er en anden indsigt i klassesamfundet, der viser, hvad et samfund – der ikke er domineret af kapitalen – kan være. At forlange det umulige inden for kapitalismens grænser er ét skridt i retning hen imod noget andet, der også er muligt. "Utopia i dag er det mulige i morgendagen", skrev Lefebvre.

Vores udgangspunkt i dag er langt bedre end det, de utopiske socialister havde. Vores senkapitalistiske samfund er overmodent. Konflikter mellem produktionsforhold og produktivkræfter er skærpede. Vi har også et udviklet materiel grundlag og en omfattende arbejderklasse, der besidder en stor del af de

kompetencer, der er de nødvendige ingredienser i et socialistisk samfund. Vi har et objektivi moment for store forandringer, der gør dialektisk utopisme nødvendig.

Alligevel er der nogle, der påstår 'at vi har det for godt', så alternativer er ikke noget, vi behøver at tænke på her i vores smørhul. Jeg vil mene, at dette synspunkt bygger på en fejlslænsning af: forholdene her i Danmark, vores integration i krisekomplekset og af menneskets drive udfoldet gennem fælles processer.

KVALITETER VED AT ARBEJDE MED UTOPIER

Det er ikke muligt her at folde et konkret eksempel på en utopi ud. Jeg vil nøjes med antydninger af nogle få kvaliteter ved at bruge utopier.

Ved siden af ejendomsretten til produktionsmidler er jordejendom fundamental. Den private ejendom – eller rettere kapitalens ejendom – og stigende grundpriser globalt er et voksende problem i bysamfundene. Denne udvikling er koblet til kapitalens ubønhørlige akkumulation, hvor både bobler og kriser skaber mange typer sociale, økonomiske og økologiske problemer. Det samme sker i forhold til landbruget, hvor 'landgrab', jordpriser og ejerstruktur er med til at deformere landbrugsproduktion, landskaber, økosystemer og fødevarer.

En utopi, der ophæver kapitalens ejendom til jord og i stedet beskriver et samfund baseret på fælles ejerskabsformer, kan f.eks. vise, hvordan det demokratiske beslutningsrum bliver markant større. Et bystyre kan disponere frit og skabe en anden og socialt baseret bystruktur. Boligudgiften kunne måske være det halve i forhold til nu. Det vil være en radikal udvidelse af samfundets fri-

10) Lefebvre, Henri. 1995. *Introduction to Modernity*. London: Verso, s. 357

” Utopien kan være en fælle for venstrefløjen til at fremme fælles analytiske og politiske praksisser. “

4) Harvey, David. 2000. *Spaces of Hope*. Edinburgh University Press, s.195.

5) Marx, Karl og Friedrich Engels. 1971. *Udvalgte skrifter i to bind*. København: Forlaget Tiden, bind 1, s. 55. Engels skrev om dem, at de var »tre mænd, der med al deres fantasteri og al deres utopisme hører til alle tiders mest betydelige hoveder og genialt har forudset tallose ting.« Engels, Friedrich. 1971. *Forbemærkninger til 'den tyske bondekrig'*. København: Tiden, s. 648.

6) Engels, Friedrich. 1971. "Socialismens udvikling fra utopi til videnskab", i: Marx – Engels. 1971. *Udvalgte skrifter i to bind*. København: Forlaget Tiden, bind II, s.131

7) Marx, Karl. 1971. "Borgerkrigen i Frankrig", i: Marx – Engels. 1971. *Udvalgte skrifter*. Forlaget Tiden. Bind 1, s. 519.

8) Bogen udkommer i oktober måned på forlaget Solidaritet. *Syatten modsætninger og enden på kapitalisme*.

9) Harvey, David. 2000. *Spaces of Hope*. Edinburgh University Press, s. 206.

hed og dynamik. Andre felter er f.eks. fælles eje eller adgang til viden, teknologier, medier og producerede produktionsmidler. Den efterhånden omfattende naturvidenskabelige viden om økosystemer, samt de mange eksperimenter, der er i gang rundt omkring, kan omdanne byerne til urbane biotoper.

Der er mange tråde, der kan væves sammen i en utopi. I sig selv og i arbejdet med den er der flere kvaliteter:

- Dialektisk utopisme er en metode til at udvikle fælles modfortællinger, der bryder med den dominerende og lukkede fortælling – there is no alternative – for at pege på stier og veje, der fører ind i et andet samfund. De vil være et instrument til en kritisk diagnose af f.eks. den kapitalistiske ejerskabsform til jord, og hvordan denne griber ind i alle samfundets sfærer.

- Utopier kan også sætte en dagsorden i den forsømte ideologiske kamp. Her vil det også være nødvendigt med et nyt sprog for – nye begreber – hvordan vi udtrykker vores vilje til at skabe noget nyt, og hvordan dette er knyttet til de aktuelle problemer. F.eks. hvordan vi taler om vækst, udvikling, et ligeværdigt samkvem i naturen, retfærdighed, om relationen mellem teknologier og mennesker m.v.

- Arbejdet med utopier kan kun foregå i en kollektiv proces og på en inviterende platform for den mangfoldighed af organiseringer og tiltag, der er i byerne: bevægelser, arbejdspladser, kvarterer, fællesskaber og universiteter. Lefebvre så utopier som et nødvendigt greb til at kunne give hverdagslivet betydning og til at bryde med den udbredte begrænsende teori og i stedet kunne tage nye retninger i arbejdet med teori: ”I dag, mere end nogen sinde, er der ingen teori uden utopi.”¹¹

- Utopien kan være en fælled for venstrefløjen til at fremme fælles analytiske og politiske praksisser samt opløse fastlåste ideologiske positioner. Har vi ikke en stor man-

gel i vores forestilling om det samfund, vi vil have, og hvordan dette perspektiv befrugter de konkrete reformer, vi kæmper for?

Byen må være i centrum i arbejdet med utopier (Byen skal ikke forstås som en afgrænset container, men som et urbant system, der også omfatter landet. Sjælland er f.eks. et urbaniseret område). Byerne er koncentrationspunkter for kapitalen og er samtidig et mere konkret niveau for samfundet end nationalstaten, som selvfølgelig stadig er med i billedet. De fleste af os lever i byer. Vi kender dem. Det er her, vi konkret kan forestille os, hvad det er for et samfund, vi vil bevæge os ind i. Det er her arbejderklassen har sin base og mange organiseringer. Harvey, som fornyer definitionen af arbejderklassen, kobler retten til produktet af eget arbejde og retten til byen: »Kun ved at forstå, at de, der producerer og reproducerer byens liv, har en primær ret til det, de har produceret – og at et af deres krav er en direkte ret til at lave byen mere efter deres hjerter, ønsker og lyst – vil vi nå frem til en politik for det urbane, som giver mening.«¹²

Peter Schultz Jørgensen har arbejdet som byudvikler og har som forfatter blandt andet skrevet bogen New York & Kampen for Byen. Har skrevet i flere venstrefløjsmedier.

11) Lefebvre, Henri. 2009. *State-Space-World-selected essays*. University of Minnesota Press, s. 178.

12) Harvey, David. 2012. *Rebel Cities. London: Verso*, s.xvi.

EU's tyske jernbur¹

Til forskel fra resten af Vesteuropa skete Tysklands genopbygning efter krigen på liberalistiske snarere end socialdemokratiske fundament. Denne særegne nyliberalisme, kaldt ordoliberalisme, lagde siden rammerne for EU's økonomiske politik og ligger til grund for den splid, som i dag truer med at rive unionen i stykker.

Af François Denord (sociolog), Rachel Knaebel (journalist, Berlin)
& Pierre Rimbart (redaktør i LMD)

“Om nogen vil have nok et bevis på, hvor farlige folkeafstemninger er for moderne demokratier, se her,” tordnede netavisen *Der Spiegel* dagen efter den græske folkeafstemning. Den forbløffelse, som det overvældende nej skabte i Tyskland, skyldtes en frontalkollision mellem to opfattelser af økonomiens og politikens rolle generelt.

Den første opfattelse, som de græske ledere inkarnerer, afspejler en *politisk* styreform. Folkeafstemninger tæller mere end regnskabsregler, og en demokratisk valgt regering kan ændre reglerne. Den anden opfattelse mener modsat, at regeringens handlinger må være ordensbundne. Politikerne kan gøre, hvad de vil, så længe det ikke går ud over den ramme, som i praksis er unddraget demokratisk debat. Den tyske finansminister Wolfgang Schäuble er personificeringen af denne holdning. “Reglerne er guddommelige for ham”, siger den tidligere græske finansminister Yanis Varoufakis.

Denne kun meget lidt kendte tyske ideologi har et navn: *ordoliberalisme*. I lighed med de angelsaksiske *laissezfaire*-liberalister

mener ordoliberalisterne, at staten skal holde sig fra markedet. Men i modsætning til angelsakserne erkender de, at fri konkurrence ikke opstår spontant. Staten må organisere den, staten må give markedet en juridisk, teknisk, social, moralsk og kulturel ramme. Og sørge for, at reglerne bliver fulgt.

Sådan er “die Ordnungspolitik”, ordopolitikken. Historien bag denne liberalistiske interventionistiske strømning har sin oprindelse årtier tilbage, i uroen i mellemkrigstiden. I 2012 snakkede Schäuble om den økonomiske krise og betroede: “Jeg er født i Freiburg. Der findes der noget, der hedder Freiburg-skolen. Den har en forbindelse til ordoliberalismen og til Walter Eucken.”²

PENGEPOLITIKKENS FORRANG

Freiburg im Breisgau [i delstaten Baden-Württemberg, red.] er en velstående by ved foden af Schwarzwald ikke langt fra katedralen i Strasbourg og bankboksene i Schweiz. I denne konservative, katolske bastion fik den økonomiske krise, der startede i 1929, samme virkninger som i det øvrige Tyskland:

Nazisterne vandt valget i marts 1933 med 36 pct. af stemmerne. Da Weimar-republikken forinden lå for døden, tænkte tre akademikere over fremtiden. Økonomen Walter Eucken (1891-1950) ville give sit fag et nyt filosofisk fundament, mens juristerne Franz Böhm (1895-1977) og Hans Grossmann-Doerth (1894-1944) gik løs på problemet om monopoler og prissamarbejde.³

Deres fælles arbejde udmundede i en egenartig syntese: i et forskningsprogram, der drejede sig om begrebet orden: “orden” forstået som økonomisk grundlov og samtidig som spilleregler. For at neutralisere karteller og undgå, at den økonomiske krig udarter, har man ifølge dem brug for en stærk stat. “Staten må bevidst forme strukturerne, det økonomiske rammeværk, ordenen, som økonomien kan fungere i,” skriver Eucken, “men den må ikke styre den økonomiske proces.”⁴

I modsætning til den klassiske liberalisme ser ordoliberalisterne ikke markedet og privatejendommen som naturlige, men som menneskelige konstruktioner – og derfor skrøbelige. Staten må genoprette konkurrencen, hvis den ikke fungerer. Staten må også skabe et gunstigt miljø: uddanne arbejdere, bygge infrastruktur, opfordre til opsparring, retlig beskyttelse af privatejendommen, kontraktfrihed såvel som stabile ejendoms- og patentrettigheder.

Mellem rammen og processen kommer pengene ind. I sit intellektuelle testamente, *Grundsätze der Wirtschaftspolitik* [Den økonomiske politik grundlæggende], insisterer Eucken på “pengepolitikens forrang” og nødvendigheden af at holde den uden for politisk og folkeligt pres. Ikke bare må en god “monetær grundlov” undgå inflation, den må udvikle “markedsformen for den fuldstændige konkurrence. Det er det strategiske punkt, hvorudfra man behersker helheden, og hvorom alle kræfter derfor må koncentrere sig.” Hvis ikke, vil “uvidenhed, svaghed over for interessegrupper og den of-

fentlige opinion”⁵ presse dem, der er ansvarlige for pengepolitikken, til at vige fra det hellige mål om stabilitet.

FORNYELSE AF LIBERALISMEN

I Freiburg voksede den lille kreds af ordoliberalere og blev snart kendt ud over bygrænserne. Deres arbejder inspirerede særlig to økonomer, Wilhelm Röpke (1899-1966) og Alexander Rüstow (1885-1963), som tilføjede historiske og sociologiske referencer samt en betydelig dosis konservatisme. Disse nazimodstandere placerede epicentret for mellemkrigstidens krise ikke i økonomien i sig selv, men i laissezfaire-politikens opløsning af samfundet. Moderniteten havde skabt en dehumaniseret arbejderklasse, en forvokset velfærdsstat og en kollektivistisk glød. I stedet for “massernes revolte” ville Röpke have en “elitens revolte”. For at give arbejderne værdigheden tilbage måtte de føres tilbage til de ulige førdemokratiske fællesskaber, Röpke mente var naturlige – familien, landsbyen, kirken – og udslette lighedstanken.

“Med ofringen til den liberale Molok,” skriver Röpke, “har vi fornægtet princippet om hierarki og erstattet det med det falske og misvisende lighedsideal og det delvise og utilstrækkelige broderskabsideal, for i både den lille og den store familie er forholdet mellem forældre og børn langt vigtigere end mellem brødre. Det er det, som sikrer, at generationerne følger hinanden og viderefører kulturtraditionen.”⁶ Röpke og Rüstow havde, i lighed med vennerne i Freiburg, en kristen baggrund og gav ‘orden’ den mening, som Augustin gav begrebet: en disciplinregel, der styrer fællesskabets liv.

Ordoliberalismens fremvækst var del af et større internationalt forsøg på at forny liberalismen i 1930-tallet under betegnelsen nyliberalisme. I denne bevægelse stod de ordoliberalere mod laissezfaire-nostalgikere som Ludwig von Mises og hans elev Friedrich von Hayek – “som,” knurrer Rüstow, “ikke find-

3) David J. Gerber, “Constitutionalising the economy: German neo-liberalism, competition law and the ‘new’ Europe” [“Om at lovsikre økonomien: Tysk neoliberalisme, konkurrencelov og det ‘ny’ Europa”], *The American Journal of Comparative Law*, vol. 42, nr. 1, Washington D.C., 1994.

4) Citeret i Siegfried G. Karsten, “Eucken’s ‘social market economy’ and its test in post-war West Germany” [“Euckens ‘sociale markedøkonomi’ og dens afprøvelse i efterkrigstidens Vesttyskland”], *The American Journal of Economics and Sociology*, vol. 44, nr. 2, Hoboken (New Jersey), 1985.

5) Walter Eucken, *Grundsätze der Wirtschaftspolitik* [Økonomiens grundlæggende], Tübingen, 1952.

6) Centre international d’études pour la rénovation du libéralisme (CIRL), *Compte rendu des séances du colloque Walter Lippmann* [Referat fra seancen fra Walter Lippmanns kollokvium], Librairie de Médicis, Paris, 1939.

1) Den tyske sociolog Max Weber (1864-1920) brugte metaforen ‘jernbur’ for en form for rationalitet (red.)

2) Wolfgang Schäuble, tale i Frankfurt d. 5. september 2012.

er noget væsentligt at kritisere eller ændre i den traditionelle liberalisme.”⁷

DEN SOCIALE MARKEDSØKONOMI

I slutningen af 1930’erne var ordoliberalismen stadig marginal. Den havde knap nogen repræsentanter i Nazi-Tyskland, selvom enkelte ordolibere deltog i regimets økonomiske komitéer, blandt andre Ludwig Erhard (1897-1977) og Alfred Müller-Armack (1901-1978), som mødte hinanden for første gang i 1941 “i et samarbejde mellem letindustrien og nazistaten.”⁸ Ordoliberalismen var knap født, bemærker økonomen François Bilger, før den “blev forvist eller reduceret til en liv i katakomberne. Röpke og Rüstow måtte drage i eksil, da det nationalsocialistiske regime kom til magten. De andre kunne bare fortsætte deres undervisning eller andre aktiviteter, hvis de afstod fra at sige, hvad de tænkte.”⁹

Nazismens fald indledte erobringens time. Til forskel fra i Frankrig, Italien og Storbritannien blev genopbygningen i Vesttyskland gennemført på liberale snarere end socialdemokratiske fundament. Den mest indflydelsesrige besættelsesmagt, USA, hindrede de nationaliseringer, flertallet ønskede. De [USA, red.] tilrettelagde til gengæld overgangen til en åben økonomi som en ideel destination for amerikansk eksport. Og de halverede de nye allieredes udlandsgæld.

Disse betingelser lagde fra 1948-1949 grundlaget for et system, som kombinerede ordoliberalisme og kristendom i en ”social markedsøkonomi”. Det lyder som en god idé, men adjektivet narrer. ”Den sociale karakter består i det faktum, at markedsøkonomien kan tilbyde en mængde forbrugsvarer til priser, som forbrugerne kan være med til at bestemme gennem efterspørgslen,” præciserer formuleringens ophavsmand, Müller-Armack, i 1948.¹⁰ En række tiltag kompenserede for ulighederne, som denne konkurrencemodell skabte: Socialforsikringerne, som Bismarck

indførte, indkomstskat, sociale boliger, subsidier til små virksomheder. Kort fortalt betød ”social” her, at markedsøkonomien kun fungerer, hvis staten laver et samfund, som passer til den. Efterkrigstidens Tyskland var et nyliberalt laboratorium, og eksperimentets lederhed Ludwig Erhard.

”VELSTAND FOR ALLE”

Erhard var direktør for økonomiadministrationen i USA’s og Storbritanniens besættelseszoner (Bizonen), derefter økonomi- og erhvervsminister under Konrad Adenauer i 1949-1963 og til sidst kansler fra 1963 til 1966. Økonomen, der konverterede til ordoliberalismen under krigen, introducerede de fleste strukturreformer, der er associeret med Tysklands “Wirtschaftswunder”, ”det økonomiske mirakel”, blandt andet fjernelse af priskontrol og indførslen af D-marken i juni 1948 (Währungsreform, valutareformen). Særlig det sidste har indlagret sig i tyskernes kollektive hukommelse som fundamentet for det nye Tyskland.

Erhard åbnede Tyskland for international frihandel og privatiseringer og opsummerede sine handlinger således: ”Lige så lidt som fodboldspilleren kan spille med i en kamp, lige så lidt kan staten deltage i spillet. Det, som er det karakteristiske ved en god fodboldkamp, er følgende: Kampen følger visse regler, og disse regler er fastlagt på forhånd. Det, jeg forsøger at opnå med min markedsøkonomiske politik, er – for at holde os til billedet – at fastsætte de regler, som skal gælde for spillet.”¹¹ Gennemførelsen af medbestemmelse i arbejdslivet i 1951-1952 blev påtvunget ham af forbundskansler Adenauer og fagforeningerne, som så det som kompensation for stagnerende lønninger.

I tråd med Euckens principper kunne Erhard ikke lide at gribe ind for at dæmpe virkningerne af økonomisk turbulens. ”Han frygtede, at en konjunkturpolitik med vægt på fuld beskæftigelse ville ske på bekostning af

prisstabilitet og individuelt ansvar,” siger en af hans disciple, tidligere chef for centralbanken, Hans Tietmeyer.

Ordopolitikken nåede sit højdepunkt i 1957, da Erhard introducerede to afgørende love: den tyske centralbanks, Bundesbanks, uafhængighed og forbud mod konkurrencebegrænsninger. Prisstabilitet og fri konkurrence: ”I en social markedsøkonomi er disse to principper unddraget vanlig demokratisk debat,” skriver den franske topbureaukrat Christophe Strassel.¹²

Økonomiministeren handlede åbenlyst ikke alene. Fra 1948 omgav Erhard sig med ordolibere eksperter, der indtog videnskabsrådet i Bizonen, bl.a. Böhm, Eucken og Müller-Armack. Ordopolitikken havde også en række talerør: det teoretiske tidsskrift Ordo fra august 1948, en stærk lobby og tænketanken Aktionsgemeinschaft Soziale Marktwirtschaft [Aktionsfællesskab Social Markedsøkonomi] (oprettet i 1953), som stadig befrugter pressen, især Frankfurter Allgemeine Zeitung, samt et katolsk erhvervsforbund kaldet “Die Waage” (“Vægten”), som i et årti finansierede kampagner til forbundsdagsvalg.

Ordoliberalismen fik sit mest uventede gennembrud i Forbundsdagen. Med ideen om en social markedsøkonomi og slagordet ”Velstand for alle” gav ordoliberalismen den unge Kristelig-demokratiske Union (CDU) mulighed for at stjæle terræn fra socialdemokraterne. I 1949 gik partiet ind for et samfund, ”hvor orden realiseres gennem frihed og forpligtelser i den ’sociale markedsøkonomi’ med reel konkurrence og monopolkontrol.”

TILBAGE TIL 50’ERNES ORDEN

Enkelte socialdemokrater i SDP var heller ikke upåvirkede af sirenesangen. I 1955 publicerede SPD-økonomen Karl Schiller Sozialismus und Wettbewerb (Socialisme og konkurrence, red.), hvor vi finder slagordet, ”så meget konkurrence som muligt, så meget planlægning som nødvendigt”. SPD optog

formuleringen i sin ideologiske nyorientering i november 1959, hvor et flertal af de delegerede på landsmødet i Bad Godesberg anerkendte privat ejendomsret til produktionsmidlerne og markedsøkonomi som ubestridelige goder.

Denne nyorientering ville ikke have været mulig, hvis ikke ordoliberalismen havde trængt sig ind i det tyske samfund i rå form. I praksis var den sociale markedsøkonomi en hybrid mellem Eucken og Bismarck, mellem bogholderi-reglerne fra Freiburg og det velfærdssystem, som Tysklands første kansler indførte i slutningen af 1800-tallet. Efter Erhards afgang i 1966 fik ”det sociale” en stærkere betoning med socialdemokraten Willy Brandt. Indflydelsen fra ordoliberalismen og Bismarck fik et keynesiansk tilsnit: længere planlægningshorisont, lønstigning, stærkere medbestemmelse i arbejdslivet, investeringer i uddannelse og sundhed. Således lavede Forbundsrepublikken i 1970’erne og 1980’erne en ”tysk model”, som svor troskab til den sociale markedsøkonomi, men som inkorporerede en god dosis klassisk økonomisk styring.

Magtskiftet i 1982 gav kristendemokraten Helmut Kohl anledning til at lukke denne parentes. Den ideologiske balance flyttede sig, tiden var atter kommet til at balancere budgetterne. Men omkostningerne ved den tyske genforening hindrede en tilbagevenden til de ordolibere fundament i 90’erne. Dermed tilfaldt det socialdemokraten Gerhard Schröder (1998-2005) at genoprette 1950’ernes orden med en massiv deregulering af arbejdsmarkedet og svækkelse af velfærden. I januar i fjor sagde Angela Merkel, at ”den sociale markedsøkonomi er meget mere end økonomisk og social orden. Principperne er tidløse.”

EN TREDJE VEJ

80 år efter grundlæggelsen lever ordoliberalismen videre i Tyskland i institutioner som konkurrencetilsynet Bundeskartellamt

12) Christophe Strassel, ”La France, l’Europe et le modèle allemand” [”Frankrig, Europa og den tyske model”], *Hérodote*, vol. 4, La Découverte, Paris, 2013

7) Patricia Commun, “La conversation de Ludwig Erhard à l’ordoliberalisme (1930-1950)” [”Ludwig Erhards samtale om ordoliberalismen (1930-1950)”] i Patricia Commun (red.), *L’ordoliberalisme allemand. Aux sources de l’économie sociale de marché* [Den tyske ordoliberalisme. Om kilderne til den sociale markedsøkonomi], Cirac, Cergy-Pontoise 2003.

8) François Bilger, *La pensée économique libérale dans l’Allemagne contemporaine* [Den liberale økonomiske tanke i det moderne Tyskland], LGDJ, Paris 1964.

9) Werner Abelhauser, “Les nationalisations n’auront pas lieu” [”Nationaliseringerne finder ikke sted”], *Le Mouvement social*, nr. 139, januar-marts 1986.

10) Alfred Müller-Armack, *Genealogie der sozialen Marktwirtschaft* [Den sociale markedsøkonomiens stamtræ], Verlag P. Haupt, Bern/Stuttgart, 1981.

11) Ludwig Erhard, *Velstand for alle*, Vendelkær, 1962 (dansk udgave).

(oprettet i 1957), Monopolkommissionen, som rådgiver regeringen i konkurrencesager, og Stabilitetsrådet, der blev oprettet i 2010 for at passe på, at stats- og delstatsbudgetterne er i balance. Ordoliberalismen gennemsyrrer også landets politiske og økonomiske debatter som et fælles kulturelt bagtæppe, som alle fortolker på sin måde.

De tyske partier – fra konservative og liberale til SPD, De Grønne og også Alternative für Deutschland (AfD), hvor en af grundlæggerne, økonomen Joachim Strabatty, var Müller-Armacks assistent i Köln – har alle mange arvtagere efter Eucken. Alle kritiserer modstanderne for at misforstå ordoliberalismen. ”Jeg er ordoliberal, men til venstre,” siger økonomen Gerhard Schick, som har siddet i Forbundsdagen for De Grønne siden 2005. Den tidligere forsker ved Walter Eucken-Instituttet kalder sig dog ”på ingen måde nyliberal. Hos De Grønne er der konsensus om termen ’social markedsøkonomi’, selvom vi tilføjer ’miljøvenlig’. Jeg er enig med de ordoliberales syn på markedskontrol. Og jeg mener, det er vigtigt, at staten sætter regler for, at konkurrencen skal fungere.”

Med årene er mere eller mindre interventionistiske strømninger dukket op. ”Det drejer sig ikke om en lukket doktrin,” siger Ralf Fücks, leder af De Grønnes indflydelsesrige Heinrich Böll-Stiftelse. Det ordoliberales princip om ansvarlighed kan blive brugt til at forsvare regulering af finansmarkeder og miljøafgifter, men også til at afvise europæisk gældssolidaritet. ”Ordoliberalismen er en tredje vej mellem laissez faire og statssocialisme,” siger Fücks, som var partiformand for De Grønne i 1989-1990. ”For De Grønne er det en særlig interessant position, hvor vi kan tage afstand fra både den traditionelle venstrefløj og nyliberalismen.”

ORDOLIBERALISME OG SPAREPOLITIK
Herbert Schui, valgt for Die Linke (Venstre, altså i betydningen venstrefløj, red.) til For-

bundsdagen fra 2005 til 2010 og tidligere økonomiprofessor, mener, at ”den sociale markedsøkonomi er et forførende begreb. Det blev skabt i efterkrigstiden for at holde befolkningen fra socialistiske ideer. Formuleringen fungerer så godt, at selv venstrefløjsfolk lader sig lokke”. Den er en fleksibel, men legitim reference, fordi den er forbundet med ideen om en fornyelse – lidt som gaullismen i Frankrig. Fagforbundet DGB vedtog formuleringen i 1996. ”Den sociale markedsøkonomi har skabt stor materiel velstand [og er] et stort fremskridt i kampen mod en rå kapitalisme,” står der i forbundets principprogram. Samtidig anerkender forbundet, at dette system ”hverken har forhindret massearbejdsløshed eller sløseri med ressourcer, eller skabt social lighed.”

Mens en del af den tyske venstrefløj ser ordoliberalismen som et statsligt værn mod nyliberalismen, forbinder arbejdsgiverne den med en strengt liberal markedsøkonomi. En række organer deler dette syn: Tænkertanken Initiative Neue Soziale Marktwirtschaft, hvor Tietmeyer var direktør fra 2000 til 2012, slås mod offentlige subsidier til vedvarende energi, arveskat og mindstelønnen, der blev indført i år. Aktionsfællesskabet Soziale Marktwirtschaft holder stand efter 60 år. Den unge tænketank Jenaer Allianz uddeler hvert år en innovationspris inden for ’Ordnungspolitik’, mens stiftelsen Kronberger Kreis praler af at give myndighederne ”tænkning for nødvendige reformer”. Ordopolitikken har også støtte i kirken, i form af Reinhard Marx, ærkebiskop i München og leder af Den tyske Bispekonference.

Men den mest indflydelsesrige ordopolitiske stemme er Det tyske Råd for Økonomisk eksperter, som Erhard oprettede i 1963 for at vejlede regeringens beslutninger. Kun en af Rådets fem medlemmer, Peter Bofinger, er keynesianer. ”Uanset hvilken sag det drejer sig om, er det fire mod én,” klagede han til The Economist 9. maj. Hans kolleger hævder først og fremmest, at de er pragmatiske. ”Vi ser

fordelene ved ordoliberal ideer, men hvis du kigger nærmere på det, er det mere sammenfat,“ siger Lars Feld, rådsmedlem, professor i Freiburg og leder af Walter Eucken-Institutet.

”Ordoliberalisme betyder ikke nødvendigvis sparepolitik. I 2008 rådede jeg og min kollega Clemens Fuest regeringen til at indføre en større konjunkturpakke for at stimulere til økonomisk vækst efter finanskrisen. Men, tilføjede vi, ’hvis I frygter, at disse tiltag vil påvirke betingelserne for refinansiering på markedet, kan I bare indføre en gældsbremse’” – altså en grænse for, hvor meget gæld landet kan have i forhold til BNP. Regeringen fulgte de to anbefalinger til punkt og prikke. ”Som tysker er det uforståeligt for mig, at mit land er så fastlåst i den økonomiske tænkning,” siger økonom og specialist i ordoliberalisme, Ralf Ptak.

EU’S MODSTRIDENDE SØJLER

Foruden den mere eller mindre bastardiserede version i Tyskland er ordoliberalismen flyttet ind i EU’s institutioner i ren form. ”Hele Maastricht-traktaten afspejler de centrale principper i ordoliberalismen og den sociale markedsøkonomi,” siger Tysklands centralbankchef Jens Weidmann. ”EU arbejder for en bæredygtig udvikling i Europa baseret på en balanceret økonomisk vækst og prisstabilitet, en social markedsøkonomi med høj konkurrenceevne,” står der i artikel 2.3 i Lissabon-traktaten, som trådte i kraft i 2009. Artiklen lyder som en tro kopi af en Erhard-tale.

Og det findes der en grund til: De fleste, som var med til at etablere Fællesmarkedet i 1950’erne, var tilhængere af Euckens tænkning, fra Walter Hallstein, Europa-Kommissionens første præsident (1958-1967), til konkurrencekommissær Hans von der Groeben (1958-1967) og traktatforhandler Müller-Armack. Topbureaukraterne i EU-institutionerne kopierede strategien fra Erhard og hans ekspertkomité i det besatte føderale Tyskland. Som aktører i et organ uden legitimitet kon-

centrerede de sig om at etablere en juridisk ramme for konkurrence og prisstabilitet, noget stormagterne så som sekundært under den kolde krig.

Sejren var alligevel ikke givet på forhånd. I 1950’erne rejste det europæiske hus sig på to helt uens søjler, en fransk planøkonomisk og statsstyret tankegang, som gerne gav store subsidier til områder, som var unddraget konkurrence (fælles landbrugspolitik og strategiske nationale virksomheder). Den så Fællesmarkedet som et værn mod den globale frihandel. Den anden søjle, den ordoliberal, pressede sine partnere til ikke bare at etablere et fælles marked, men også til at sænke toldbarriererne i hele den ”frie verden”. Så tidligt som i 1956 ville forbundskansler Erhard indføre et transatlantisk frihandelsområde.

Frankrigs tilgang var dominerende i 1960’erne og 1970’erne, men lykkedes ikke med at forhindre dereguleringen af den internationale handel, som indebar budgetdisciplin og konkurrenceevne. Frankrig abdicerede symbolsk d. 23. marts 1983, da Francois Mitterand besluttede at beholde francen i Det europæiske monetære System og bindingen til Tyskland, og dermed afstod fra at gennemføre den exitpolitik han var valgt på. Afgørelsen indebar, at Mitterands venstregering måtte gennemføre stramninger, som symbolsk kan sammenlignes med dem, som Alexis Tsipras blev tvunget til at godkende i juli i år. ”Jeg splittes mellem to ambitioner,” sagde Mitterand i februar 1983. ”Mellem at bygge Europa og at skabe social retfærdighed.” Samme alternativ er blevet påtvunget den græske statsminister.

DET TYSKE JERNBUR

Tyve år efter Berlinmurens fald gennemsyrrer ordo-ideologien fortsat lederne i Europa-Kommissionens Generaldirektorat for Konkurrence og en række EU-kommissærer, bl.a. den belgiske Karel van Miert, der fik Ludwig Erhard-prisen i 1998, og italienske Mario

Monti. Men den største ordo-bastion befinder sig i Frankfurt. ”Den europæiske Centralbanks monetære grundlov er solidt forankret i de ordoliberal principper,” siger dagens centralbankchef, Mario Draghi.¹³ I måden, centralbanken fungerer på, i sin uafhængighed fra de demokratiske institutioner og dens ene opgave om at holde priserne stabile, er den en tro kopi af den tyske Bundesbank.¹⁴ I 2003 hyldede den franske avis *Les Echos* den afgående ECB-chef Jean-Claude Trichet, som ”den mest autentiske repræsentant for både den tænkning og praksis, som Bundesbank har inkarneret siden oprettelsen i 1949 til indførelsen af euroen” – selvom Trichet er franskmand og uddannet på eliteskolen ENA i Paris.

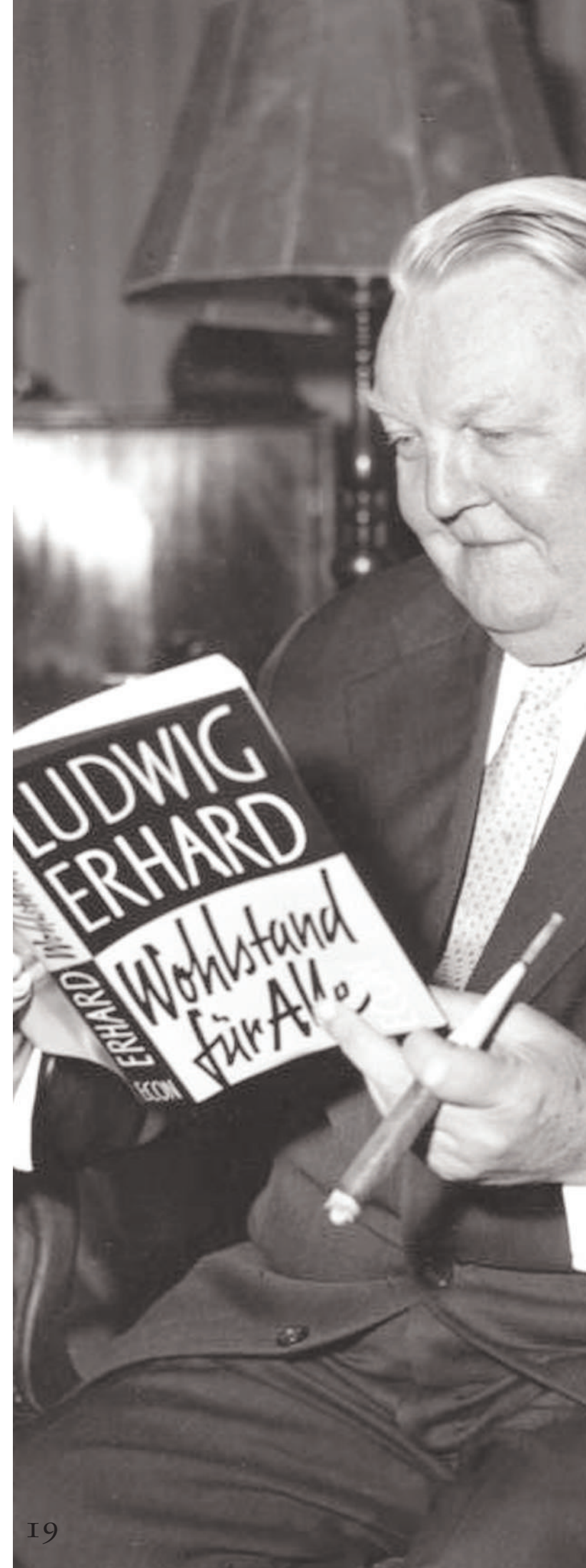
Slaget er stoppet af mangel på krigere. I EU afdækker den krypende folkesuverænitet den kølige effektivitet i autopilot-systemerne, som tålmodigt er blevet installeret i kontorerne i Bruxelles og tårnene i Frankfurt: Henstillingerne er fjernet fra demokratisk debat af Maastricht-traktaten (grænse for budgetunderskud på tre procent) og af gennemførelsen i 2013 af den tyske regel, som begrænser medlemslandenes gæld.

Ti dage efter den græske folkeafstemning siger Tysklands mest indflydelsesrige økonom, finansministerens ortodokse rådgiver Hans-Werner Sinn, til os: ”Den europæiske krise kan ikke løses med keynesianske tiltag. Det er ikke specielt ordoliberalt, det er simpelthen økonomisk fornuft.” Euckens rammebetingelser er blevet til et jernbur.

Artiklen udkom i Le Monde Diplomatique (LMD) august 2015. Denne version er oversat fra norsk med inspiration fra den tyske version af Karen Helveg Petersen. De to versioner afviger betragteligt fra hinanden.

13) Forelæsning af Mario Draghi i Jerusalem, 18. juni 2013.

14) Det skal dog huskes, at både den tyske Bundesbank og Det Europæiske System af Centralbanker (ESCB) ved siden af hovedmålet med at fastholde prisstabiliteten forpligtes til at ”støtte de generelle økonomiske politikker i Unionen” (Lissabon-traktaten, art.282, stk.2, red.)

Klimapolitik bør forny tænkningen om socialisme

Klimapolitikken er et dårligt vidnesbyrd for kapitalismen i det 21. århundrede.

Af Rolf Czeskleba-Dupont

I år 2000 var Kyoto-forhandlingerne ved at bryde sammen. Satsninger på 'markedskonforme' løsninger blev forstærket. Omkring COP 15 i København kaldtes det for klimakapitalisme. Fiaskoen i 2009 førte dels til en modbevægelse for økosocialistiske løsninger, dels til den stadig dominerende satsning på en mellemstatslig top-down-løsning i pagt med markeds kræfterne. I opløbet til COP 21 prøver bevægelserne at råbe politikerne op, men der skal mere til. Tidens antikapitalistiske strømninger må optages i klimapolitikken, bl.a. ved at oplyse om snyd og bedrag. Små skridt kan føre til et større brud, såfremt der tør tænkes nyt om socialisme.

I. KLIMAPOLITIKKENS KORTE SOMMER
Brundtland-kommissionens arbejde fra tre års høringer rundt omkring i verden indtil offentliggørelsen i 1987 af rapporten 'Vores Fælles Fremtid' med sine klarlæggelser af begrebet 'bæredygtig udvikling'¹ gav anledning til dannelsen af FN's klimapanel IPCC. Isen var brudt for, at bekymrede forskere via FN kunne komme til orde over for alverdens

regeringer. Hvordan parløbet mellem hundreder af klimaforskere og repræsentanter for FN's i dag 196 medlemsstater formede sig fra 1988 til 2012, er ved hjælp af danske presseberetninger minutøst optegnet i Oluf Danielsens andetsteds omtalte doktorafhandling i kommunikationsvidenskab "Klimaet på dagsordenen".² Den er en guldgrube for mangfoldige temaer og synspunkter, der indgik i den danske klimadebat. Det står enhver frit at samle sig her de byggesten til en klimapolitisk argumentation, som passer vedkommende.

Jeg vil her lægge vægt på, hvor dybt et brud der skete inden for Kyoto-processen, der skulle udmønte FN-medlemsstaternes frivilligt indgåede forpligtelser fra Rio-topmødet i 1992 om miljø og udvikling (se boks Klimakonventionen). Og hvorfor de underliggende konflikter skal huskes.

Kyoto-processen, hvis forlængelse efter 2012 pga. for ringe tilslutning endnu ikke er trådt i kraft, har vist sig ikke at levere resultaterne i form af en absolut global reduktion af CO₂- og andre drivhusgassers emission til

atmosfæren. Selvom formanden for FN's klimapanel i 2010 erklærede, at det ville være klogest at knække kurven senest i 2015,³ er dette langt fra sket. Og der er nu igen gået tre år, siden der "ved COP 18 i Doha, Qatar, i 2012 (kun, red.) blev indgået en aftale om at aftale en universel klimaafale, dvs. en aftale gældende for alle lande..." Den skulle "...være forhandlet på plads i 2015 med henblik på at træde i kraft fra 2020."⁴ Indtil skrivende stund i begyndelsen af oktober foreligger der imidlertid ikke noget brugbart oplæg for topmødet i december, idet de 80 sider, som Pablo Solón i foråret pegede på som forhindring,⁵ på trods af flere arbejdsmøder ikke er blevet reduceret til de omtrent 20 sider, der kan forelægges for stats-overhovederne til underskrift.

FAKTABOKS: FN'S KLIMAKONVENTION (UNFCCC)

Klimakonventionen fra 1992 har til formål: "...stabilization of greenhouse gas concentrations in the atmosphere at a level that would prevent dangerous anthropogenic interference with the climate system" (artikel 2). Industrialiserede lande bør i medfør af artikel 4 (2a) gennem deres nationale politikker vise, at de er "taking the lead in modifying longer-term trends in anthropogenic emissions consistent with the objective of the Convention". Disse grundlæggende forpligtelser står ved magt, men et antal store industrilande har endnu ikke vist, at de handler "in accordance with their common but differentiated responsibilities and respective capabilities", som det er påkrævet i art. 3(1).

Hertil kommer den magtstrukturelle forhindring, der ligger i den amerikanske kongres, der ikke vil være villig til med det fornødne 2/3-flertal at ratificere en retsligt bindende udenrigspolitisk aftale. Husk, at de ikke engang efter Første Verdenskrig ratificerede den demokratiske præsident T.W. Wilsons i Paris 1919 forhandlede Versailles-traktat, der oprettede Folkeforbundet. Efter politologen Wilsons forventning skulle den have trukket de værste tænder

ud af den for Mellemeuropa dybt skadelige traktat.⁶

Set i bagklogskabens lys ligner ratificeringen i 1992 af FN's klimakonvention (UNFCCC) i den amerikanske kongres derfor en enlig svale. Dens fremkomst kan forklares med, at den republikanske præsident Bush, Sen., havde på fornemmelsen, at det ville være et for stærkt kort at overlade denne konvention til rivalen Al Gore, der så alligevel sammen med William J. (Bill) Clinton slog Republikanerne i efterårets præsidentvalgkamp. Republikanerne fik dog ved midtvejsvalgene i 2004 atter fremgang og i opløbet til Kyoto-mødet i 1997 slog de til med "en klar politik rettet mod ændringer af den energikrævende amerikanske livsform."⁷ I opløbet til Kyoto-forhandlingerne stemte

hele "kongressen med 95 stemmer mod nul (for), at USA ikke kunne skrive under på nogen aftale, hvis ulandene ikke også blev forpligtiget. Et andet USA-krav var, at handel med kvoter skulle indgå i en aftale – altså at drivhusgasser skulle være

en lige så omsættelig handelsvare som f.eks. korn og kakao."⁸ Tiden var forbi, hvor man handlede goder – nu gjaldt det berigelse gennem frarøvelse af andres livsbetingelser, det som David Harvey kalder for 'accumulation by dispossession'.⁹

EU var i 1990'erne stort set modstander af kvotehandelen og favoriserede oprindeligt afgifter på CO₂, som den danske EU-embedsmand Jørgen Henningsen stod for. Men da Bush Juniors USA i 2001 endda imod ad-

3) Pachauri, Rajendra Kumar. 2010. "CO₂-udledninger bør toppe senest i 2015", *Global Økologi*, 2010/4, ss.16-17.

4) Danielsen, s.568.

5) Solón, Pablo. 2015. "Klimakamp, antikapitalisme og patriarkatet" *Det Ny Clarté* # 27, ss.9-13.

6) Czeskleba-Dupont, Rolf. 2000. "Traces of the First World War: President Wilson's self-deception, the Versailles peace dictate and the failure of the League of Nations", i Rasmus Ole Rasmussen m.fl.(red.): *The Kosovo war in the rear-view mirror of science. Conference on the war catastrophe*, Roskilde University, November 1999. Working Paper no.154. Publications from Geography, Dept. of Geography and International Development Studies. Roskilde University, Denmark, ss.32-44.

7) Danielsen, s.390.

8) Danielsen, s.394.

9) Harvey, David. 2015. *Syten mod-sætninger og enden på kapitalisme*. København: Forlaget Solidaritet.

1) Czeskleba-Dupont, Rolf. 2002. "Geografisk bæredygtig udvikling", i Jens Dolin m.fl. (red.): *Geografididaktik – bidrag til debat*. Brenderup: Geografforlaget, ss. 61-73 omtaler definitionerne af begrebet bæredygtig udvikling.

2) Danielsen, Oluf. 2015. *Klimaet på dagsordenen. Dansk klimadebat 1988-201*. København: Multivers.

varsler fra multinationale selskaber såsom BP, Ford, DuPont, Alcoa, American Electric Power, Enron m.fl., gik ud af Kyoto-procesen, skiftede EU holdning og blev til fortalere for kvotehandelen, der sidenhen blev erklæret til at være hjørnesteinen i EU's klimapolitik.¹⁰ Store amerikanske NGO'er med indflydelse på europæerne var fortalere for kvotehandelen, der havde fået et godt ry i forbindelse med nedbringelsen af luftens svovlforurening i det nordøstlige USA – et problem, som Tyskland påstår bedre at have løst med administrative virkemidler. Man vidste i EU, at Kyoto-protokollen ikke kunne træde i kraft, hvis ikke Japan, Rusland, Canada og Australien var med. Australien gik ind for at inddrage biologiske dræn for at friholde deres industri fra reduktionskrav. Rusland havde store mængder af varm luft at sælge, fordi deres industri efter reference-året 1990 var blevet decimeret. På lignende måde blev kvotehandelen inden for EU's kraftværkssektor til et incitament for udfasning af kul, idet der her har kunnet fås kvoter som præmie – en for hver ton fortrængt fossilt brændsel. Denne mulighed gør det især attraktivt at købe skov-industrielt forarbejdede træpiller, fordi man i Marrakesh i 2001 havde besluttet at nulstille emissionerne fra skorstene, når det gjaldt fyring med enhver slags 'biomasse'. Man opfordrede dermed også til at regne afbrænding af skovbiomasse som nul CO₂-emission – forudsat at skovenes aktuelle tab af CO₂-binding og emissioner i forbindelse med tilvejebringelsen af træpillerne blev opgjort i skovsektoren. Noget, der faktisk ikke sker, når eksportlandene som i Nordamerika ikke er med i Kyoto-aftalen.¹¹

Glemte, men stadig relevant, var derfor Svend Aukens advarsler fra 1997 om "arrangementer, som jeg vil kalde klimasvindler", og at "truslen om klimaforandring aldrig kan afværges ved diplomatisk klimasvindler."¹² I år 2000 lykkedes det på COP 6 i Haag for den hollandske forhandlingsleder Pronk ikke engang at få et kompromisforslag vedtaget, der

satsede på "princippet om, at nye driftsformer i landbruget og skovbruget kan binde kulstof og regnes med."¹³ Mødets sammenbrud var da uundgåeligt og gjorde det nødvendigt med et midtvejsmøde – COP 6.5 i Bonn i sommeren 2001. Her deltog Svend Auken ikke, og tyskerne stak piben ind med deres kritik af de biologiske sinks – for ikke at tabe hele Kyoto-processen på gulvet. Dermed var vejen åben for inddragelsen af biologiske systemer i klimaregnskaberne, selvom de tilbundsiggende antagelser er aldeles usikre under global opvarmning. Hvis den fortsætter ud over en global stigning på 2,5 grader C over førindustrielt niveau – hvilket i dag ligger i kortene – vil skovene sandsynligvis tippe til at være netto-emitter af CO₂.¹⁴ Der er indikationer bl.a. fra Tyskland på, at dette allerede sker. Hvilket betyder, at det er snyd at tage skovene som garanti for fremtidig optagelse af de ekstra mængder CO₂, der frisættes her og nu gennem øget afbrænding af skovbiomasse.

2. KLIMAKAPITALISMEN OG DENS KRITIKERE

IPCC's daværende formand, Robert T. Watson, pegede ved sammenbruddet af Kyoto-forhandlingerne i år 2000 til økonomiens aktører som de afgørende:

*"På en række områder er de private virksomheder ved at lægge sig i spidsen i kampen for fremtidens klima. Og internationale koncerner som Shell og BP har allerede sendt et stærkt signal til den amerikanske kongres ved frivilligt at love at nedbringe deres egen udledning af CO₂ og andre drivhusgasser med langt mere, end det er forudsat i klimaaf-talen i Kyoto. Desuden har de begge indført handel med CO₂-kvoter(...). Bilkoncerne General Motors og Ford har også skiftet holdning."*¹⁵

Tilliden til disse koncerner viste sig dog at være overilet. Det varede ikke længe, at BP kaldte sig 'Beyond Petroleum' og nu skal betale i alt 357 milliarder kroner i et bødeforlig for ek-

spllosionen i 2010 af en borerig på dybt vand i den Mexicanske Golf. Shell snød med sine reserveopgørelser. Ford tjente på uregulerede SUV'er¹⁶ og gik ned ligesom GM, der kun kom op igen med statsstøtte, men uden at der fremkom en grøn profil. Men dette hindrede ikke kreative tænkere i at samtænke staternes og de private aktørers tiltag til en samlet strategi af en slags 'klimakapitalisme', hvor de immervæk kunne pege på, at koncernerne efter Enron-skandalen kom til at se nogle fakta i øjnene: "Foranlediget gennem krisen i virksomhedernes styring, der blev eksemplificeret gennem de finansielle skandaler hos Enron and Worldcom, kom svaret, idet virksomhederne lagde mere vægt på indberetninger og regnskabsføring (af CO₂-udledningerne, red.)."¹⁷

Den politisk-administrative regulering af staternes samlede drivhusgas-emissioner led derimod i år 2001 og igen med COP 15 i København 2009 alvorlige nederlag og har efterladt et desperat behov for at finde nye aktør-koalitioner, der kan løfte ansvaret for de nødvendige politiske omstillinger, gerne 'nedefra'. De kan formentlig kun dannes under et nyt samlende perspektiv, der overskrider kapitalismen som orienteringsramme, som Naomi Klein – dog uden at tale om socialisme – har argumenteret for.¹⁸ Dissidenterne fra klimatopmødet COP 15, de latin- og mellemamerikanske ALBA-lande, viste i 2010 vejen med den økosocialistiske deklARATION fra Folkenes Topmøde i Cochabamba, jf. interviewet med den bolivianske klimaforhandler under COP 15, Pablo Solón i sidste udgave af DNC.¹⁹ Her påpeger Solón, at intet afgørende substantielt spørgsmål er indeholdt i oplægget til Paris-topmødet her i december – og der kan ikke tilføjes mere. Forhandlings-business as usual. De skal nok beslutte at forhandle videre, men afgørende fremskridt for klimapolitikken kan ikke forventes at ske. Også klimamæksperter ved det tyske miljøministerium er ude med den samme pessimistiske vurdering: "Summen af de nationale bidrag slår ikke til

for to-graders-målsætningen", suppleret af klimaøkonomen Ottmar Edenhofer: "Vinduet er ved at lukkes nu. Politikerne har ikke forstået, hvor påtrængende problemet er."²⁰ Og de handler ikke i overensstemmelse med den viden, der står til rådighed.²¹

3. DER ER NOGET RÅDDENT I DANSK KLIMAKOMMUNIKATION

På Dansk Kommunikationsforenings kongres om Klimakommunikation i maj måned 2015 stillede deltagerne spørgsmålet – ikke om staterne, men om individerne: "Hvordan får man mennesker til at handle i overensstemmelse med deres viden og holdning?" Det lakoniske svar var: "...ved at tale til pengepungen".²² Ikke alle var enige, men følgende mente det: Direktøren for Forsikring og Pension: "Det grønne skal give det største afkast"! Energistyrelsens direktør: "...over i bredere forståelse af profitabilitet... glem 'kampen mellem det sorte og det grønne'!" Direktøren for Dansk Energi: "Vi skal tjene endnu flere penge på det grønne end på det sorte..." Dermed er økonomiens dominans entydigt bragt på Marx' formel for Kapitalen: fra P til P', hvor P er den udlagte pengesum og P' den forøgede retursum. Intet mere om, at energivirksomhederne skal hvile i sig selv økonomisk. Eller at der skal produktion til for at skabe værdiforøgelse. Kapitalfondene er idealet (der jævnlige kolliderer med virkeligheden, se Jens Laugesens bidrag om OW-Bunker her i bladet).

Samme direktør Lars Aagaard fra Dansk Energi understregede alvoren i profitmotivet ved at hævde: "...den præmis (flere penge, P-P', red.) køber de danske NGO'er. DE ER IKKE KOMMUNISTER, DE ER GRØNNE" (min fremhævning, red.). Dansk Energi har gode grunde til at føle sig trængt, når man ved, at grundantagelsen om CO₂-neutralitet ved afbrænding af skovbiomasse siden 2010 er blevet udsat for en bølge af kritik. Men det at gribe tilbage til antikommunistisk retorik

16) Czeskleba-Dupont, Rolf. 2013. "Kampen om ressourcerne. Er en anden Verden mulig?" DNC #23, ss.32-37, her: 35.

17) Newell, Peter og Matthew Paterson. 2010. *Climate capitalism. Global warming and the transformation of the global economy.* New York: Cambridge University Press, s. 53.

18) Klein, Naomi. 2014. *Intet bliver som før. Kapitalisme vs. klima.* Århus: Klim. Anmeldt af Jens Laugesen i DNC #27.

19) Solón, Pablo. 2015. "Klimakamp, antikapitalisme og patriarkatet", *Det Ny Clarté* # 27, ss.9-13.

20) Knaup, Horand. 2015. "Der Klima-Basar", *Der Spiegel* 2015, nr. 39, ss. 32-33.

21) Oekom Verelag. 2015. *Sondernews-letter COP 21.* 6.10. bl.a. om klimakommunikation; <http://www.oekom.de/index.php?id=1997>.

22) Steen Nielsen, Jørgen. 2015. "Det økonomiske argument – ikke det moralske – skal redde klimaet". *Information* 21.5.

10) Dessai, Suraje. 2001. *The climate regime from The Hague to Marrakesh: Saving or sinking the Kyoto protocol?* Tyndall Centre for Climate Change Research. Working Paper no.12.

11) Czeskleba-Dupont, Rolf. 2012. "A secular carbon debt from atmospheric high temperature combustion of stem wood?" *Journal of transdisciplinary environmental studies* 2012/2, ss. 37-47.

12) Danielsen, s. 394 hhv. 405.

13) Danielsen, s.425.

14) Czeskleba-Dupont, Rolf. 2009. "Skovene er jokersen i klimaspillet", *Global Økologi*, 2009/4, ss. 24-25.

15) Danielsen, s. 426-27.

23) Kolstrup, Søren. 2015. "Økosocialistisk omstilling: fra første skridt til store brud", i Finn Kjeller (red.): *Økosocialisme – fra systemkritik til alternativ*. København: Solidaritet, ss. 219-242.

24) Sarkar, Saral. 1999. *Eco-socialism or eco-capitalism? A critical analysis of humanity's fundamental choices*. London og New York: Zed Books, især kap. 2 og 3 om årsagerne til den sovjetiske socialisme-models fald.

er alligevel mere, end man skulle forvente i forbindelse med klimakommunikation. Når driftsherrerne for den grønne omstilling af energisektoren på den måde prøver på at skille de grønne og de røde ad, beviser det kun, at sammensmeltningen af disse kræfter via en klar begrebslig erkendelse af, hvad øko-socialisme er, klart er på tide.²³

Flere partier på venstrefløj har hævdet, at de kæmper allermest for den rød-grønne sag. Så må det være oplagt at finde sammen om en ny forståelse af socialisme med både socialt ansvar og et økologisk forsvarligt indhold i produktionsbeslutninger og i forbruget. Socialisme-forsøgene i sidste århundrede med to verdenskrige kom jo aldrig rigtigt ud

af krigskommunismens mobilisering af mennesker og materiel – med det resultat, at deres planøkonomi gik op i røg og tons-ideologiske vækststrategier. Dermed løb de ind i deres egne grænser for vækst.²⁴ Der er tegn i sol og måne på, at kapitalismen har nået sine tilsvarende grænser, og at det derfor igen skal siges (som i 2009): System change, not climate change!

Rolf Czeskleba-Dupont, Ph.D. i energi og samfund (Aalborg Universitet 1985), er uddannet som sociolog og geograf (Berlin og København). Fritstillet fra sit arbejde på RUC i samfundsvidenskab.

Bunker af fup

Det tog kun få år for kapitalfonden Altor at forvandle OW Bunker fra en hæderlig skibsforsyning til et flydende gældsvrug. Et paradeeksempel på, hvordan kapitalen først fodrer sine børn, til de bliver tykke og fede – og så spiser dem!

Artiklen bygger på en række artikler fra nyhedsmedier igennem de seneste 2-3 år. Primære kilder er *Jyllandsposten* og *Danmarks Radio*

Af Jens Laugesen

Det hele starter i 50'erne i bedste *American dream*-stil med, at grundlægger Ove Wrist futter rundt på knallert på havnen i Aalborg og Nørresundby med proviant til skibene. Det går strygende. Virksomheden vokser og bliver til AS Ove Wrist & Co. I 1980 kommer olieleverancerne med i sortimentet, og det bliver snart den vigtigste del af forretningen.

Gruppen køber råvaren hos de store olie-selskaber, pumper brændstoffet ombord på tankskibe, som derefter sejler ud og fylder direkte på modtagerskibene. En slags flydende tankstation.

1997 gør Jim Pedersen fra DONG sin entré og bliver øverste chef for hele butikken tre år senere. Han bliver en nøglefigur i det vækstcirkus, der starter, efter at den svenske kapitalfond *Altor* overtager Wrist Group i maj 2007.

Det er bare ikke kerneforretningen, der vokser. Bag det lille vækstmirakel gemmer sig nogle helt andre transaktioner.

Fornøjelsen bliver kortvarig. I foråret 2014 er OWB strøget ind på børsen som en tornado. Men allerede 7. oktober 2014 ned-

justeres forventningerne for 2014 på grund af fald i olieprisen. To uger senere sænkes forventningerne endnu engang, og i begyndelsen af november eksploderer det hele på få dage. Bunden går ud af bunkeren, som kuldejler endegyldigt den 7. november 2014.

I sin meddelelse til medarbejderne slutter Jim Pedersen af med ordene:

”Jeg ønsker jer alt det bedste for fremtiden. Jeg tvivler ikke på, at I alle har en lysende fremtid foran jer på trods af den vanskelige situation, I er blevet sat i.

**Må I alle have held og lykke.
Jim”**

GRISEN FEDES OP

Det viser sig nu, at rigdommens kilder ikke sprang ud af olieslangerne, men ud af børsen for olieprisspekulation i New York og en særegen forretningsmodel i Singapore.

Oliespekulationen starter med en almindelig risikoafdækning, som skal sikre selskabet mod ekstraordinære prisudsving. Det sker i den branche ved hjælp af olieoptioner, som

låser prisen et stykke ud i fremtiden. Fra Altor overtager roret, udvikler risikoafdækningen sig til en selvstændig profitkilde.

Funktionen skifter navn fra *Risk Management* til *Strategic Risk Management* og styres nu af en anden DONG-dreng, som Jim Pedersen har taget ombord. Efter lidt startvanskeligheder i 2008 – omkring 100 mio. kr. ægte rødt – er der jackpot i årene 2009-2013, svarende til gennemsnitlig en tredjedel af OWB's samlede overskud.

Risikoforretningen bryder både med betingelserne i en tidligere indgået låneaftale med en række storbanker og med selskabets egne forsikringer om at drive en stram risikostyring.

De faldende oliepriser i månederne efter børsintroduktionen i foråret 2014 ender i et tab på 900 mio. kr. Det bliver den første torpedo, der rammer bunkeren – i første omgang under vandoverfladen. På det tidspunkt har Altor de facto forladt den synkende skude.

For at få fat i en større del af kagen for skibsbrændstof på det internationale marked åbner OWB i 2012 en ny afdeling i Singapore under navnet *Dynamic Oil Trading* (DOT). Og den skal vise sig at leve op til navnet. I sit første – og eneste – regnskab fra foråret 2014 præsterede DOT en omsætning på 12 mia. kr. og en betydelig højere vækstrate end det samlede selskab.

Men forretningsmodellen i Singapore balancerer på et ben. Den svimlende vækstrate er opnået ved at puste kunstigt liv i en – på det tidspunkt – halvdød og halv-dubios brændstofleverandør.

Selskabet *Tankoil* har ikke kreditværdighed nok til selv at købe brændstof, men det har DOT. Til gengæld har Tankoil skibe, der fysisk kan levere brændstoffet til kunderne. Så modellen bliver som følger: DOT køber olien og sælger den videre til Tankoil. Derefter køber DOT olien tilbage igen til en lidt lavere pris, og Tankoil tager sig af den endelige levering til kunderne.

Fidusen i det arrangement er, at det bliver Tankoils problem, om der er kunder i butikken. DOT kan bare sælge løs og derved blæse både sin omsætning og indtjening op.

Ud af modellen vokser en anden lukrativ indtægtskilde, som skyldes, at Tankoil ikke betaler sine regninger. Gælden vokser, og i DOT's 2013-regnskab optræder en (straf)renteindtægt på 39 mio. kr., som puster OWB's samlede bundlinje yderligere op med 11 % det år.

I risikostyringen optager DOT ikke det fulde udestående med Tankoil, men kun den marginal, der skyldes prisforskellen. Dermed lykkes det DOT at kamouflere et risikoniveau langt over selskabets officielle risikopolitik.

Gældstabet ender på 750 mio. kr., og det bliver den torpedo, der giver OWB dødsstødet i det sene efterår 2014.

GRISEN SLAGTES

Sommeren 2013 frem til det tidlige forår 2014 bliver afgørende i OWB's korte, hektiske samliv med storkapitalen.

Altor lægger an til et industrielt salg af OWB, men de priser, der kommer på bordet under de indledende sonderinger, er ikke attraktive nok. Altor skifter hest og beslutter at notere – sælge – selskabet på børsen.

Fra det tidspunkt, i slutningen af august 2013, hvor *Project Oak* – som skal føre OWB på børsen – sættes i søen, og frem til det endelige børsprospekt fremsendes til Nasdaq 6. januar 2014, sker meget af det, der formentlig vil få afgørende betydning for efterspillet om OWB.

Det præsentationsmateriale, der blev udarbejdet i første forsøg på et industrielt salg af OWB redegør nogenlunde ædrueligt for risikoen ved olieprisspekulationerne. Det er uden tvivl det, der har fået købstilbuddene ned på et realistisk niveau. Og det er uden tvivl grunden til, at det er taget ud af det efterfølgende børsprospekt.

Det skyldes i hvert fald ikke uvidenhed. I et notat fra 30. august 2013, skrevet af Carnegie og Morgan Stanley, som indgår i det konsortium, der skal bringe OWB på børsen, fremgår det:

1) at prospektet skal indeholde en redegørelse for, hvordan OWB tjener penge

på olieprisspekulation, og 2) at spekulationsrisikoen udgør en 'kritisk' del af OWB's forretning. Men i det endelige prospekt fremgår intet af dette.

I et udkast til prospektet, en måned før den endelige udgave, er der en fyldig redegørelse for Dynamic Oil Trading-virksomheden i Singapore. Men i det endelige prospekt er det også forsvundet.

Ingen af udeladelserne skyldes pladsmangel. Prospektet fylder 272 sider, som blandt andet bruges til at fremhæve OWB's konservative driftsfilosofi, stramme kreditpolitik og risikostyring. Altor skubber senere ansvaret for prospektet over på ledelsen i OWB. Men alt tyder på, at Altor har været dybt involveret i de afgørende beslutninger. Det bekræftes af OWB's tidligere finansdirektør, der selv forhandlede med Altor.

Altor slagter grisen i to omgange. Først i forbindelse med den opsplitning af Wrist Group i selskaberne OW Bunker og Wrist

Group Supply i november 2013, der skal klargøre OWB til salg. Her lænser Altor bunkeren for 1 mia. kr. via sit skuffeselskab *Foreign Newco* i Luxemburg, og dirigerer pengene

videre i skattely på Jersey. I anden omgang scorer Altor hovedgevinsten ved at sælge sine aktier for 3,6 mia. kr. i forbindelse

med børsnoteringen af OWB i slutningen af marts 2014.

Alt i alt lander Altor med en nettoprofit på rundt regnet 3,5 mia. kr.

KAPITALEN SEJLER VIDERE

Historien om OWB – den seneste i en lang række – kan forstås på flere planer.

På overfladen ligner det et sammensurium af forretningsmodeller befriet for hensynet til rigtigt og forkert, mennesker uden skruler og en profitkultur, hvor alle kneb gælder. En forklaringscocktail, som ender blindt i en psykologiserende runddans om menneskets skyggesider og 'brådne kar'. Det er en yndet sport for kapitalismens fundamentalister til at aflede opmærksomheden fra systemet. Det så vi blandt andet efter finanskrisen.

Lidt længere inde handler det om måden at organisere og lede på. Vi hærages stadig af 100 år gamle hierarkiske styrings- og kontrolstrukturer, der giver nogle få mennesker ek-

” Vi hærages stadig af 100 år gamle hierarkiske styrings- og kontrolstrukturer ”

sklusiv ret til at træffe beslutninger på andres vegne. Man kan spørge sig selv hvordan det er muligt at opretholde et moderne, civiliseret, demokratisk samfund, hvor arbejdet organiseres efter principper, der kendetegner et uoplyst enevælde.

Men inderst inde er OWB ganske enkelt en udløber af kapitalismen.

Alle de svindelsager, vi har set i den senere tid, hænger sammen med den globale konkurrence – båret af en teknologi, som binder alt sammen med alle ud over hele kloden. Den marginale produktionsomkostning falder, og profitten nærmer sig nul.

Når kapitalen ikke kan hente tilstrækkelig profit ud af realproduktionen, skubber den virksomhederne længere og længere ud i en gråzone, hvor kernevirkomheden ender som et skalkeskjul for afledte, finansielle spekulationsforretninger, der flytter enorme pengemængder uden at flytte varer.

I et samfund, der er indrettet til at betjene markedskapitalismen, findes den afgørende forklaringsfaktor altid helt derinde hvor penge omsættes til kapital og kapital til magt.

Kapitalfonde er det seneste eksempel på ekstrem kapitalakkumulering og -koncentration. Ekstrem magt skaber pervers adfærd og perverse samfund. Perverterede samfund er samfund i opløsning.

Jens Laugesen er cand.scient.pol. Og Ph.D. i samfundsvidenskab med en afhandling om markedsøkonomien som socialt system. Jens er medlem af Det Ny Clartés redaktion.

TEMA: Uddannelse til hvad?

Fra 'skolen for livet' til 'skolen for erhvervs- livet' - og tilbage igen?

Den danske skole fra enevælde til velfærdsstat.

Af Karen Helveg Petersen

Lige så længe undertegnede kan huske, har uddannelse og undervisning været et hedt emne. Men begreberne har udviklet sig både i skribentens levealder og historisk. Går vi langt nok tilbage, var der tale om opfostring, en tilpasning til et autoritært samfund, dernæst opdragelse ("vi ved bedst"), oplæring (mesterlære), undervisning (i bred forstand), uddannelse (med et formål) og læring (processen), kompetencer (vær beredt, slå igennem), kapaciteter (evner til at udføre opgaven). Alle disse begreber ligger gemt i den måde, nye generationer forberedes på at overtage samfundenes reproduktion og videre udvikling.

Da Danmark fik undervisningspligt, og folkeskolen blev udbygget, var det i viden om behovet for borgere, der kunne læse, skrive og regne og evt. kendte deres bibel. Det lagde baggrunden for skabelse af overskud, vækst og samfundssind. Senere kom Grundtvigs folkeoplysende idealer inkarneret i folkehøjskolerne, der skulle skabe myndige, vidende og demokratiske borgere. 'Skolen for livet'.

Men den sorte skole med udenadslære og indpiskning af klassikerne varede faktisk helt til 1960 og var andet end latinskole. På de lavere niveauer blev børn delt op efter 5 års skolegang i fri mellem og mellemskole. Der var en forestilling om uegnethed for den førstnævnte gruppe, pakket ind under flommeord som praktisk begavelse, som Niels Hausgaard har muntret os med frontlinjeberetninger fra. Kampen for at undlade den drakoniske deling af børn i en alder af 11 år holdt hårdt. Bag delingen lå en forestilling om forskellen mellem håndens og åndens arbejde.

I mange år blev der ikke spurgt så meget ind til, hvad skolen skulle til for, for arbejdsmarkedets behov for skolebaggrund var enten selvindlysende eller uspecifikke. Modellen var, at borgerbørn, især sønnerne, skulle på latin-skolen (senere gymnasiet), hvis de var dygtige, eller i det mindste i realskolen, og bondeyn-glen og arbejderungerne skulle have nødtørftige kundskaber. Helt indtil begyndelsen af tresserne var der ikke meget mere end 5 % af en årgang, der fik studentereksamen. Blot man var student, kunne man blive indrulleret

på universitetet og henslæbe mange år der, hvis man i øvrigt selv kunne finde midler til at overleve. Selvfølgelig udviklede professionerne og serviceerhvervene sig, men den udbygning foregik via særskilte skoler og institutioner, seminarier for lærerne f.eks., hvortil realeksamen kunne kvalificere.

I Den Blå Betænkning fra 1960 skete der en nytænkning. Skolen skulle udvikle harmoniske samfundsborgere. Eksamenstvangen blev reduceret. I kølvandet på '68 blev disse reformpædagogiske tiltag styrket. Undervisningsformerne blev friere. Det drejede sig om undervisning, indhold og form var vigtigt, men mht. fremtiden var folkeskolereformen stadig mere rettet mod samfundet i generel forstand end snævert mod arbejdsmarkedet. Det var dog et mål at få flere gennem de højere uddannelser, at demokratisere dem, og SU og studenterlån blev vedtaget som et led i velfærdssamfundets udbygning med universelle ydelser. 1960'erne repræsenterer i det hele taget velfærdsstatens toppunkt på uddannelsernes område, og der var arbejde nok at få. Ikke mindst var akademikere forkælede.

OPSTRAMNINGER OG MÅLRETNING

Senere blev der indført adgangsbegrænsning på de mest attråede uddannelser som medicin, og hensyntagen til arbejdsmarkedet blev listet ind i de studerendes hoveder.

Folkeskolen var fortsat den generelle baggrund. Efter 10. klasse kunne man starte på en uddannelse, men mange gled ud af uddannelsesvæsnet uden mesterlære eller erhvervsuddannelse. Senere, fra midten af 70'erne, kom ungdomsarbejdsløsheden og alvorlige overvejelser, om der nu også var arbejde til alle i fremtiden.

Måske fordi mange traditionelle fag syntes mindre løfterige, men også p.gr. af rigdomsudviklingen og folks ambitioner for deres børn, steg tilstrømningen til de gymnasiale uddannelser, og i dag forventes mere end

60 % af en årgang at få en videregående uddannelse, ikke alene gennem det almene men også det erhvervsrettede gymnasium. Mange unge gennemgår dog stadig ikke et kvalificerende forløb efter folkeskolen. Konservative sjæle klager over, at der er for mange i gymnasiet, der slet ikke kan leve op til de minimumskrav, man må stille. Det var nu især for nogle år siden, før vi fik stramningerne og karakterræset.

Efter gymnasiet kommer den videregående uddannelse på professionshøjskole eller universitet.

Men selvom universiteterne ikke direkte uddanner til et erhverv, ses de nu alligevel som et led i investeringen i humankapital, og de skal så godt, de nu kan, ramme arbejdsmarkedets behov, behov man kredser om at definere. Om ikke andet kan man måle, hvad output/resultaterne af deres anstrengelser er i forhold til midlerne, en tankegang der bl.a. ligger bag taxametersystemet som en slags baglæns belønning. Næste spørgsmål er, om man ikke kunne få mere for pengene, nedsætte enhedsomkostningerne, når nu der kommer så mange flere? Effektivisering og gennemførelse af uddannelserne kræves. Ikke mere slapperi.

Samtidig skal uddannelserne fodre samfundet med forestillingen om at være med til at skabe et lige udgangspunkt i samfundets konkurrenceræs om det gode arbejde. Kort sagt er der en naiv idé om lighedsskabelse gennem uddannelse og samtidig et ideologisk postulat om, at det kan lade sig gøre. Men på det seneste er det utilsørede mål nu at styrke samfundøkonomien og konkurrence-dygtigheden med udlandet som en skræmmende og negativ modspiller. Den tidlige opvækst er blevet inddraget, vuggestuer og børnehaver skal nærmest forberede børnene til at gå i skole. Det er så godt som obligatorisk at gå i børnehave (især for indvandrere). Det er også blevet en ret, mange forældre vogter over. Det skal gå ordentligt for sig, når de efterlader deres private afkom i institutionerne.

Den tidlige adfærd ses som påvirkende senere produktivitet og beskæftigelsesduelighed.

I de sidste mange regeringers tid har der været reform på reform. Ikke mindst spiller evalueringer, målinger og styring en rolle for netop at se på, hvad man får for de investerede penge.

Alle individets evner og hele dets personlighed sættes ind på beskæftigelsesdueligheden. Der findes ligefrem en såkaldt Heckman 'ligning' (Heckman er 'nobelpristager' i økonomi fra 2000): investering i tidlig uddannelse for underprivilegerede børn + udvikling af kognitive og sociale evner + vedligeholdelse af den tidlige udvikling med effektiv undervisning til voksenalderen = gevinst (dygtigere, mere værdifulde borgere, der giver måleligt afkast i generationer fremover). Og så ligger det jo nært for at slutte, at det

er formen for den fremtidige gevinst, der skal spille tilbage på grunduddannelserne. Enten er det banalt, eller også er det kvalmt. Heckman har skam målt på det. Der er ca. 7 % afkast på tidlig undervisning. Naturligvis er analyserne mikroøkonomiske og partielle (underprivilegerede børn), men de har desværre inspireret mange andre økonomiske forskere, der måler effekten af, hvad man foretager sig i skolen. Der måles også på effekten på kriminalitet, sundhed osv. Høje klassekvotienter analyseres ud fra en sammenligning af erfaringer med små, mellemstore og store klasser, og enhver kan sige sig selv, at der skal screenes for mange i den sammenhæng irrelevante faktorer. Den slags tages meget højtideligt. Ethvert nyt reformtiltag forfølges af kvantitativ forskning og måling, ikke mindst af Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning (KORA).

”

... enten skal vi have en sand eliteuddannelse, eller også skal masseuddannelsen ned i omkostninger.“

Internationale sammenligninger er kommet ind over. Berømt er PISA-undersøgelserne fra slutningen af 90'erne, der har udviklet komparative begreber for basale færdigheder i sprog, matematik og naturvidenskab. Danmark har hele tiden været i den underperformende klasse, ikke mindst i forhold til de penge, der sættes ind i undervisningen.

Nu kan man sige, at grundkundskaaber ikke nødvendigvis er det mest relevante for arbejdsmarkedet, men de anses for at være en forudsætning for anden 'læring'. Mange har forsvaret den danske uddannelse med, at den måske ikke var så færdighedsorienteret, men var god for at skabe kreative og fleksible individer. Det lader dog til, at de to nu skal kombineres. Individet skal formes ind i den fleksibilitet, man vil have. Intet går mere en måling eller et formål forbi. Kreativiteten skal

sættes i system.

På det florumvundne plan taler man om 'vidensøkonomi' og 'innovationsøkonomi'. Det er selvfølgelig, fordi Danmark ligger i den højere ende af uddannelses- og arbejdsmarkedsskalaen, hvor vi ikke længere kan leve af ufaglært arbejde (hvad der har sendt lag af befolkningen ud i arbejdsløshed, fordi der nu engang er et efterslæb, og mange ikke kan følge med arbejdsmarkedets tempo – og fordi satsningen på uddannelse af voksne ufaglærte i modsætning til i 1960'erne og 70'erne er blevet skruet kraftigt ned).

Det er den højere ende, man koncentrerer sig om. I takt med at arbejdsmarkedet er blevet mere fleksibelt, og konkurrencen skærpes, skal individet være sin egen lille entreprenør. Kompetencer, personliggørelse af kvalifikationer, beskæftigelsesduelighed, alsidighed, også inklusion af tidligere marginaliserede grupper. Det er det, vi hører, men ar-

bejdsmarkedet er splittet og ser ikke ud til at blive det i mindre grad. I ét hjørne har vi de store virksomheder med de fremadstræbende konforme, der reproducerer det, der forventes af dem, også selvom den viden, de repræsenterer, rammer en del ved siden af (eksempelvis økonomi), i et andet er der frit spil for kapitalkonform leg, så længe det kan føre til indtjening, jævnfør fremhævelsen af Danmarks fremtrædende rolle i computerspil-udviklingen. For det tredje er der naturligvis stadig de klassiske professioner. Uendelig mange falder bare helt ved siden af.

Spørgsmålet stiller sig uvægerligt. Har vi råd til alt det her, efterspørger arbejdsmarkedet virkelig så megen uddannelse? Eller kan den fås billigere andetsteds? Så neden under lurder den djævel, at vi sagtens kan få folk billigere andre steder. Så enten skal vi have en sand eliteuddannelse, eller også skal masseuddannelsen ned i omkostninger. Og universitetet er blevet for massen. Det er de tendenser og kamppladser, vi ser.

Midt i alt dette er der virkelige mennesker, der efterspørger et bedre liv for individ og samfund, retten til fordybelse, til at blive kloge, til ikke hele tiden at skulle passe ind i et erhvervslivs presserende krav. Og midt i alt dette er der også dem, der stiller spørgsmålstejn ved kapitalismens vækstmotor og konsekvenserne for samfund og natur.

TEMAARTIKLERNE

De tre artikler analyserer disse emner. Den første artikel er af *Henning Salling Olesen*, der skriver om en uddannelsespolitik, der er fastlåst i krydsfeltet mellem traditionel skole og samfundsrettet kompetenceudvikling, mellem identitetsskabelse og personlig udvikling på den ene side og tilpasning til erhvervslivets krav på den anden. Når samfundsperspektivet, som det er tilfældet i dag, er blevet kapret af en snæver rationalitet, risikerer kritikken at blive hængende i en abstrakt dannelsesforestilling, autonomi og kreativitet stillet over for kapitalistisk rationalitet, i stedet for at formulere et alternativt samfundsperspektiv. En uddannelsespolitik må nødvendigvis forholde sig til arbejdsmarkedet, på den anden side er det et politisk spørgsmål, hvad det vil sige i et arbejdsliv i stadig omskiftten. 'Skolificeringen', der vil blive resultatet af fremdriftsreformen, er i hvert fald ikke den rette vej at gå. Men hvilken er så?

Søren Mau og Esben Bøgh Sørensen har som studerende på Aarhus Universitet selv været med til at protestere over fremdriftsreformen og dimensioneringsplanen. I "Erfaringer fra kampen mod det kommercialiserede universitet" ser de universitetet som et led i og afspejling af samfundet og dermed også universitetskampen som et led i ønsket om et helt andet samfund. De ser tilbage på

60'erne, hvor for første og eneste gang et kapitalismeoverskridende projekt blev formuleret på universiteterne. Det nuværende masseuniversitet signalerer en integration af de højere læresteder i samfundets 'almene produktivkraft' i modsætning til tidligere tiders statsobygning. Strengt taget mener de, at ordet 'universitet' er blevet meningsløst. Da alle politiske grupperinger er enige om politikken, er en anden universitetspolitik ikke til at håbe på. Dernæst beskriver de protestbevægelsen

'Et andet universitet' og dets blokader af ledende organer på universiteterne i København og Aarhus samt RUC.

Endelig kritiserer *Jakob Jespersen*, at undervisningen i folkeskolen er så snævert indstillet på en bestemt samfundsmodel, der er ved at ødelægge naturen og menneskeheds livsgrundlag. Artiklen "Uddannelse til revolution, robusthed og renæssance" graver dybt ned i undervisningens filosofiske grundpræmisser og plæderer for en total omlægning

af skolen i retning af, at børn forstår miljø, natur og omverden som en forudsætning for liv og agerer i overensstemmelse med menneskeheds og klodens langsigtede interesser. Artiklen kommer til slut med nogle konkrete og realiserbare forslag.

Uddannelsespolitikens krydsfelter

Uddannelsesdiskussionerne fra tresserne og halvfjerdserne førte kun til begrænsede reformer i uddannelsessystemet. Dermed befinder den danske uddannelsespolitik sig i et uopklaret krydsfelt mellem et traditionspræget uddannelsessystem og en økonomisk elites forsøg på at tilpasse det til arbejdsmarkedets og den globale konkurrences krav. Ej heller er arbejdsmarkedets krav entydige. For en uddannelsespolitik baseret på individernes autonomi og identitetskabelse, og som forholder sig realistisk til et arbejdsmarked i stadig bevægelse, er nøgleordet en kompetenceudvikling, der kombinerer teoretisk viden med praksis og refleksion over deres gensidige afhængighed.

Af Henning Salling Olesen

Denne artikel skulle være en kritisk vurdering af uddannelsespolitikken i Danmark. Men den bliver også nødt til at formulere en kritik af nogle begrebsmæssige begrænsninger, der binder forståelsen af uddannelsespolitik til et bestemt sæt af handleperspektiver og positioner. Kritikken af den deri indbyggede følgagtighed er ikke primært en moralsk kritik – jeg vil tværtimod prøve at vise, hvordan man forsøger at ”gøre sit (eget) bedste”. I en politisk forståelsesramme skulle det gerne hjælpe til at reflektere over, hvad der ville være ”til alles bedste”, og hvilke strukturelle og magtrelationelle konflikter det involverer.

Det første kapitel er nogle generaliseringer om kritiske tilgange og bidrag til en forståelse af konteksten. Dernæst kommer nogle forholdsvis konkrete analyser og kommentarer til uddannelsespolitiske diskussioner. Pointen heri vil mere være at påpege kompleksiteten og modsætningerne end at vise den rette vej, men jeg har forsøgt at skrive uden håndbremse, hvilket kan betyde at kritikken af konkrete aktører ikke nødvendigvis er nu-

anceret og retfærdig – og måske også at min sans for politiske muligheder løber af med mig.

Kritik er i denne sammenhæng både at skelne/analysere og at udpege alternative muligheder. Jeg skal spare læseren for den etymologiske begrundelse for denne dobbeltheden men den indebærer en respekt for både realiteter og fantasi eller forestillingen om forandring. Deraf følger spørgsmålene om hvilke realiteter der er relevante i sammenhængen og hvilke kræfter og potentielle dynamikker der er i dem.

Der er i pædagogikken en beklagelig tendens – som afspejler den historiske institutionalisering af opdragelse og læring – til at betragte pædagogisk praksis som et autonomt felt, inden for hvilket ideale hensyn (menneskesyn, dannelsesteori) sætter kriterierne for praksis. Denne selvforståelse har levet i fredelig sameksistens med en forståelse af uddannelsespolitik som en national rammesætning, der sammenfatter de krav, som nationalstaten stiller til samfundsmæssig reproduktion, men som i øvrigt vidtgående overlader udmøntning-

gen til aktørerne i de pædagogiske institutioner. I moderne systemteoretisk funktionalisme à la Niklas Luhman ser det ud, som om pædagogikken stadig kan have sit eget felt i fred. Mit udgangspunkt er tværtimod, at samfundstotaliteten er langt mere integreret, at man kun kan forstå et konkret felt i sammenhæng med den globale udvikling, og at man kun kan kritisere en konkret realitet i sammenhæng med en kritik af de tænkemåder, der gør sig gældende i samfundet som helhed.

På den baggrund bliver uddannelsespolitisk kritik vanskelig at afgrænse. I første omgang kan kritikken ses i sammenhæng med uddannelsessektorens historiske dynamik. Reformpædagogikken kritiserede ”traditionel” undervisning for dens disciplinering og begrænsning af elevernes udfoldelse. Med en antagelse af at elevernes behov var relativt universelle, men godt kan tilgodeses professionelt inden for institutionens rammer fremmede reformpædagogikken derfor en modernisering og professionalisering – men en ganske anden end de betydeligt mere affirmative undervisningsteknologiske og didaktiske tankebaner. Efterhånden som uddannelsessystemet fik større samfundsmæssig betydning blev kritikken genstand adgangen og fordelingen af dette uproblematisk gode på køn, klasse og etnicitet. Denne velfærdsstatslige kritik, der i første omgang handler om uretfærdig fordeling, fokuserer på ydre rammer som *struktur* og *ressourcefordeling*, men begynder dog at pege på at institutionerne fungerer i en samfundsmæssig sammenhæng. Over for dette står nogle kritiske tilgange, som kritiserer selve uddannelsernes indhold og proces, oftest ud fra et perspektiv på magten, men også undertiden ud fra et spørgsmålstejn sat ved relevansen. Dermed nærmer vi os en kritisk erkendelse af, at uddannelse ikke er et selvstændigt og autonomt praksisfelt, men går hånd i hånd med den ændrede politisering, der bryder med den fredelige sameksistens mellem institutionel autonomi og national politisk rammesætning.

I stedet for uddannelsespolitik bliver vi nødt til at tale om et politisk felt, der handler om udviklingen af menneskelige kompetencer, som på en gang konstituerer vores autonomi og vores brugbarhed inden for den økonomiske og politiske samfundsorden.

Hvad er da baggrund for dette opbrud? Uddannelsessystemets ændrede rolle, globaliseringens gennemslag som kulturel orientering og økonomisk konkurrence. Den samfundsmæssige betydning af viden og kundskaber er stærkt stigende men samtidig indses også disse ressourcers relative flygtighed. Begrebet om livslang læring sammenfatter væsentlige aspekter af begge dele. Hvis man beskriver uddannelsesinstitutionerne som moderniseringens acceleration og samfundsmæssiggørelse af socialisation og læring, som har stillet andre institutioner (familien) og strukturer (klasse, køn) delvis i skyggen, så er begrebet om livslang læring historisk set en relativisering af denne betydning. Og det forhold at begrebet er fostret og tildelt betydning i overnationale organisationer og kredse, og er blevet annammet af erhvervsledere og politikere, som ikke før har været særlig uddannelsespolitisk interesserede, røber at problematiseringen af den institutionelle uddannelse er kædet sammen med betydningen af de menneskelige ressourcer i den globale konkurrence.

Forestillingen om livslang læring er et meget vagt og programmatisk begreb. Det var oprindeligt primært et liberalt retfærdighedsbegreb, som handlede om alles adgang til læringsressourcer – og det vil sige basal skoleuddannelse og fri voksenuddannelse. Men den økonomiske elites begejstring for begrebet skyldes jo snarere det elementære forhold, at det formelle uddannelsessystem er håbløst ude af takt med den samfundsmæssige udvikling. Det har aldrig været sådan, at læring og socialisering kun fandt sted i en skole. Men efter at uddannelsessystemet i nogle årtier havde lænet sig op ad samfundets privilegiestruk-

turer – kirken, feudal magt, social klasse – og bekræftede deres berettigelse, fik det formelle uddannelsessystem, og især højere uddannelse, i yderligere nogle årtier tilmålt monopol på fordeling af sociale positioner (meritocracy). De traditionelle skolefag er ikke slået af banen. I de fleste moderne lande har de grundlæggende skoleuddannelser langtfra lagt deres tidligere afgørende disciplineringsfunktion bag sig. I samfund, der har gennemløbet en hastig moderniseringsproces i nyere tid, træder diskrepansen særlig klart frem. Kina har et ganske glimrende eliteuddannelsessystem, men det er meget traditionelt.

Det fører i vid udstrækning til, at markedet til gengæld undergraver uddannelsernes betydning og værdi. Samtidig forsøger det internationale tekno- og bureaukrati at søsætte nye tænkemåder, og i betydeligt omfang siver det ind i de nationale politikker. F eks lanceres begreber om ”learning outcome” i stedet for den fokusering på input som er karakteristisk for traditionel læreplanstænkning. Uddannelser beskrives i kompetencer i stedet for i viden, færdigheder og holdninger. De kendte PISA-studier evaluerer nationale uddannelsessystemers succes ved hjælp af test af børnenes (og i PIACC-studierne nu også voksnes) kompetencer til at løse opgaver af relativt mere hverdagsnær art end skolernes traditionelle curricula og eksamener.

Der er ikke her plads til at gå i kødet på PISAs metodiske problemer, som er af både teknisk-statistisk og tolkningsmæssig art. Men de er langtfra entydige målinger af de nationale uddannelsessystemers kvalitet og effektivitet. Metodisk fordi undersøgelserne negligerer ”baggrundsfaktorer” af social og kulturel art, og politisk fordi de fornægter uddannelsernes politiske karakter til fordel for et snævert funktionalitetskriterium.

GRUNDSKOLEN

Den danske grundskole er dyr og ret god. Men PISA måler den ikke specielt højt. Det

den danske skole er god til er ikke lige i midten af PISAs skive. Den er mere tilpasset dansk børneopdragelse end faglige præstationskrav. På trods af PISA-målingernes funktionelle kompetencemåling er det stadig en måling af relativt skolastiske præstationer. Den danske skoles liberale organisation, sikkert undertiden grænsende til laissez-faire, giver eleverne plads til noget andet – til social læring og selvstændig udfoldelse. Men den er ikke lige god for alle. De børn, der ikke selv kan finde ud af det, får for lidt hjælp. Det er trods alt stadig en skole med klasseundervisning i relativt store klasser, hvor undervisningen kun i begrænset omfang kan differentieres.

På denne baggrund havde Christine Antorinis store reformplan, den ”nye nordiske skole”, to hovedpunkter. Det ene var styrkelse af ”fagligheden”, klart forbundet med en ambition om en mere struktureret undervisningsplanlægning og -evaluering. Det andet var introduktion af en helhedsskole, hvor fri leg, organiserede fritidsaktiviteter, idræt og musik – og faglig støtte skulle ind i en fælles ramme. Det var faktisk – uanset det popsmarte begreb – et konsekvent forsøg på at tackle det forhold, at børns liv so oder so er organiseret i institutioner og samtidig bevæge skolen væk fra den traditionelle undervisningsorganisation i retning af en mere alsidig aktivitet hvor arbejde, leg og læring flyder sammen i mere interessebestemte former.

Hvis disse to hovedpunkter skal forenes og støtte hinanden, kræver det virkelig radikale ændringer af skolens organisation. Der skal være plads til differentierede aktivitetsformer og til en helt anden dagsorganisation. Det kræver en helt anderledes lærerrolle bygget op ikke om klasseledelse og faglig formidling, men om organisationsledelse og differentieret understøttelse af selvvirksomhed. Det ville gavne at integrere ikke blot småbørnspædagoger men også socialpædagoger, idrætsledere, musiklærere og andre kompetencer i den pædagogiske stab, hvis visionen om at forvandle

helhedsskolen til rammen om et alsidigt børneliv skulle realiseres.

Det er svært at vurdere ressourceforbruget i en sådan skoleorganisation. Men hvis man nøgternt betragter, hvor stor en del af læreres energi der går til at etablere den daglige arbejdsituation, og hvor relativt lille en del af undervisningen der bliver til læring, er der bestemt muligheder for en anden udnyttelse af ressourcerne. Den danske skole er dyr i forhold til andre lande, men det skyldes for en stor del et højere dansk omkostningsniveau.

De borgerlige mobiliserede straks forsvaret for forældrenes ret til at disponere over mindst den hidtidige del af børnenes tid. Som om forældrene i det store og hele havde tid og energi til det? Udvidelsen af skoledagen blev stærkt begrænset. Begrebet om den faglige styrkelse fik en klar drejning i retning af traditionalisering. Og hvad der måske var vigtigst: helt uafhængigt af disse reformplaner gennemførte regeringen året forud et opgør med organiseringen af lærernes arbejdstid, så den fik lærerne på nakken.

UNIVERSITETERNE

Hvis man skal forstå de mest håbløse af de universitetspolitiske initiativer, nemlig dimensioneringen af visse uddannelser og fremdriftsreformen, skal man anlægge et 50-års perspektiv. Disse politiske initiativer er nemlig i al deres hovsa-karakter svar på de højere uddannelsers uløste modsætninger som blev lagt i 1960erne. Da eksploderede tilgangen til universitetsuddannelse – brede befolkningsgrupper så, at uddannelse var en vigtig nøgle til social sikkerhed og interessant arbejde, og sendte derfor deres børn i gymnasiet og senere på universitetet, fordi de var de eneste åbne institutioner. Samtidig accentueredes den samfundsmæssige betydning af forskning og teoretisk viden på mange områder: kommerciel teknologiudvikling, videnbaserede styringsprocesser, opløsning af traditionsbaserede

”

... det formelle uddannelsessystem er håbløst ude af takt med den samfundsmæssige udvikling”

lokalsamfund og sociale praksisser. Universiteterne var slet ikke indholdsmæssigt og organisatorisk indstillet på den voksende tilgang og de nye studentergrupper. Tværtimod var de professorstyrede institutioner yderst konservative. Spændingsforholdet i denne udvikling er langt fra opløst. Det forstærkes tværtom på forskellig vis, for der er kommet nye supplerende og meget magtfulde kræfter ind i spillet, som har at gøre med de nye kvalitative forventninger og erhvervslivets øgede krav til uddannelsessystemet. Ikke mindst den økonomiske rammeforståelse, som er skitseret ovenfor, er vigtig.

Men også de generelle forvaltningsmæssige udviklinger af New Public Management (NPM) har haft indflydelse på styringen af sektoren siden 1990erne. På det institutionelle plan havde vi ellers som resultat af studenterooprøret i 1970 under en borgerlig regering fået en radikal styrelseslov. Den var stadig baseret på relativt autonome institutioner, men fik en ændret magtstruktur, hvor professorer og ikke-professorer fik 2/3 af pladserne i de styrende organer, og de studerende fik 1/3. RUC og siden Ålborg Universitet blev oprettet for at tage belastningen af de gamle universiteter i efterdønningerne efter studenterooprøret som ambitiøse reformuniversiteter, der hver på sin måde forsøgte at imødekomme den ændrede rekruttering og funktion af universitetsuddannelserne. Som bekendt blev RUC også af højrefløjen i dansk politik opfattet som en samfundsomstyrtende trojansk hest. RUC blev syndebuk for alle de skræmmende forandringer i samfundet, som ungdomsoprøret havde accelereret. Samtidig forblev resten af universiteterne strukturelt uforandrede, bortset fra de første bestræbelser på at afkorte studietiden.

Den statslige perspektivplanlægning og diskussionen om magiske lofter for "skattetryk" – et spin-ord for den offentlige sektor - startede og er fortsat lige siden. Universitetsuddannelse sigtede jo for størstepartens vedkommende mod den offentlige sektor. Med oliekrisens gennemslag skiftede perspektivet til arbejdsmarkedet, og de første systematiske forsøg med adgangs begrænsning blev gjort. I realiteten mislykkedes de. Markedskræfterne skaffede derimod i 1980'erne et gennembrud, f.eks. begyndte humanister at få ansættelse i generaliststillinger i den private sektor, på trods af at de i det store og hele var uddannet i den gamle fagspecialiserede struktur.

I mellemtiden kan man sige, at universitetspolitikken blev afskaffet til fordel for NPM som styringsfilosofi. Der kom en ny universitetslov i 1994 med nye økonomiske styringsrationaler, bl. a. indførtes taxameter-systemet. Da vi fik en liberalistisk regering fra 2001, blev universiteterne simpelthen til selvstændige virksomheder, hvis styring direkte kopierede aktieselskabsformen. Bestyrelser med eksternt flertal fik al magt, rektor blev ansat som en direktør, der havde ansvaret for hele "virksomheden". Helge Sander formulerede det gyldne slogan Fra forskning til faktura, og vigtigst af alt etablerede han en ubegrænset konkurrence mellem institutionerne om penge, studerende osv.

Da uddannelse ikke er en del af EU's domæne, udvikledes den europæiske politik via en mellemstatslig mekanisme, den såkaldte Bologna-proces. Den blev lanceret som en foranstaltning til at muliggøre international sammenligning, men var i endnu højere grad et angreb på de studiestrukturer, som kendes som den tyske model med lange kandidat/magisteruddannelser, til fordel for en angelsaksisk trindelt uddannelse med bacheloruddannelsen som afgang- og overgangstrin. Bologna-strukturen er blevet nidkært implementeret i Danmark, men har langtfra nået sin fulde udfoldelse. Der er ikke udviklet

et bachelor-arbejdsmarked, fordi de studerende kan fortsætte på et kandidatstudium. Det kvantitative regeringsmål om 50% i en videregående uddannelse og den aktuelle fordeling med 30% i universitetsuddannelserne er indtil videre ikke ledsaget af væsentlige reformer af studiestruktur og -indhold.

Ud over fleksibilitet og transparens som er mere spin end realitet, er det drivende rationale en afkortning af uddannelses-tiden, altså et direkte men sent svar på den store udvidelse af tilgangen, som startede helt tilbage i 1960'erne og er fortsat lige til nu. Det handler om billiggørelse af uddannelserne og en økonomisk rationalitet, der ret primitivt antager, at et års kortere studietid = et år mere på arbejdsmarkedet = ca 2,5% bedre afkast af uddannelsen ifølge en cost-benefit kalkyle. Det forudsætter naturligvis, at man bliver lige så godt uddannet på kortere tid, og det afskærer i praksis en tematisering af, om man kunne lave bedre uddannelse på samme tid og for de samme penge.

Disse uløste konflikter mellem universitetsuddannelsernes karakter og deres ændrede rolle i det samlede uddannelses- og arbejdsmarkedssystem påkalder sig selvsagt både strukturelle og indholdsmæssige reformer, som kun i meget begrænset omfang er indfriet. Man kan sige, at der foreligger en reformtendens, der tager udgangspunkt i den fag- og institutionskritiske studenterbevægelse, og at denne i et vist omfang er materialiseret i de to reformuniversiteter (selv om meget er sket med dem siden begyndelsen) og i mindre fornyelser i de gamle universiteter – mest i form af knopskydning af nye uddannelser. Men den er jo stadig fuldstændig marginal og med de institutionelle forandringer (den korporative styrelsesmodel, konkurrencesituationen) også vanskeliggjort. Man kan se dimensioneringsinitiativet og fremdriftsreformen som desperate forsøg på at gøre noget ved dette reformbehov. Dimensioneringen har ikke anden virkning end at frustrere et antal

unges uddannelsesønsker (den er ikke engang rigtig planøkonomi), men derudover står den antagelig nærmest i vejen for de reformer, der kunne bedre uddannelsernes relevans i forhold til arbejdsmarkedet, først og fremmest fundamentale reformer af fag og studieformer. Derimod kan fremdriftsreformen få dybtgående virkninger i form af skolificering af universitetsuddannelserne, som i næsten enhver forstand vil indebære en forringelse af kandidaternes kompetencer. De studerendes ansvarlighed, selvstændighed og faglige identifikationer vil med en gennemført fremdriftsreform have meget trange kår. Det vil være et effektivt udtryk for den primitivitet, der kendetegner den uddannelsesøkonomiske tænkning, incl. i OECD. Man vil have afmonteret et elitesystem til fordel for den pølsefabrik alle har talt om i årevis.

Men omvendt er der jo ikke noget progressivt i, at folk ikke kan finde et job, der

modsvares deres faglige kvalifikationer og faglige identitet. Nogle studerende viser det bedste af en akademisk kompetence og udvikler nye kompetencer der udnytter deres faglige viden på en ny måde. Andre bevarer identiteten, men afspalter den fattigfint fra lønarbejdets nødvendighed. Atter andre skifter simpelthen deres møjsommeligt erhvervede faglige identitet ud med en nødvendig instrumentel underkastelse under de arbejdstilbud, der nu engang byder sig. De allerfleste gør vel lidt af det hele. Men udfordringen er altså at udvikle uddannelser som strukturelt, fagligt og studieformsmæssigt giver unge mennesker kompetencer og subjektiv ballast til at definere sig selv i forhold til de jobmuligheder, der er – og i bedste fald selv medvirke til at udvikle dem. Det er et krydsfelt mellem personlig udvikling og politisk oplysning. Det er ud fra dette perspektiv, man må diskutere udviklingen af universitetsuddannelserne.

En tilsvarende problemstilling foreligger for de praksisrettede professionsuddannelser, især på professionshøjskolerne men også enkelte universitetsuddannelser (læge, tandlæge, jurist). Selv om de netop er defineret ved deres direkte tilknytning til et erhvervsområde, repræsenterer overgangen til arbejdsmarkedet ofte et brud. Uddannelserne bygger på en professionsopfattelse, hvor praksis er anvendelse af teoretisk viden, og hvor den teoretiske grunduddannelse formodes at give udtømmende grundlag for praksis. Men i stedet erfarer de en praksis, der er kompleks og foregår under hårdt pres fra et omnipotenskrav. De indser, at det er ganske andre ting end teoretisk viden, der er afgørende for succes, hvad der fører til en opportunistisk botanisering efter effektive praksisser. De senere års såkaldte akademisering af professionsuddannelserne løser næppe dette problem, fordi der i alt for ringe grad er tale om at arbejde med refleksion af praksis-erfaringer og af den personlige involvering i dem. Lægeuddannelsen er indtil nu blevet skånet for virkningerne af Bologna-processen, og det samlede uddannelsesforløb incl. turnus i sub-specialer rummer i princippet bedre muligheder for at gøre praksiserfaringer til genstand for faglig analyse og refleksion. Jeg er nu ikke sikker på, at disse muligheder udnyttes.

Der er heller ikke noget progressivt i den nuværende typiske sociale situation for de studerende. De studerende er voksne, ofte i faste samlivsforhold, evt. med børn. Boligpriserne er skyhøje, og SU rækker slet ikke. Ergo arbejder de studerende ved siden af, i visse tilfælde med studierelevante jobs, som dog ikke bliver integreret i deres videre uddannelse, i de fleste tilfælde med mindre direkte relevante jobs, som man udmærket kunne omsætte i faglig relevant kompetence. Resultatet er dog, at der bliver mindre tid til at studere, niveauet falder, og navnlig nedprioriterer mange den essentielle intellektuelle nysgerrighed. Dette er, mener jeg, faktisk en overmoden krisesitu-

ation. En gennemførelse af fremdriftsreformen vil sandsynligvis usynliggøre dette problem med en omfattende orlovspraksis som de studerendes løsning på indkomstproblemet, men det vil givetvis accentuere problemet med, at arbejds erfaringer ikke bruges til noget i den faglige uddannelse.

I lyset af disse behov kunne jeg i princippet godt forestille mig en meget radikal strukturreform, hvor praktik eller andre arbejds erfaringer kom til at spille en helt anden rolle, og hvor en væsentlig del af uddannelsen var teoretisk refleksion og kompetenceudvikling i forhold til dem. Det kan man ikke gøre på mindre tid, tværtimod ville det forudsætte en rettighedspolitik, så alle havde fri adgang til at gennemføre en uddannelse til fuldt kandidatniveau (som tilfældet er i dag), og det ville forudsætte en ny form for teoretisk viden og aktivitet. Jeg har selv rigtig gode erfaringer fra en masteruddannelse i "Uddannelse og Læring", der skal kvalificere de studerende til kandidatniveau på grundlag af en forudgående uddannelse, der typisk er på bachelorniveau efterfulgt af mindst 2 års erhvervs erfaring. På mange måder fungerer masteruddannelsen som en anden form for teoretisk og metodisk uddannelse, der reflekterer praksiserfaringer og giver anledning til videnskabsteoretiske og metodologiske overvejelser over, hvad viden er, og hvordan viden er situeret, personliggjort og indbundet i arbejdspraktikker.

Det er desværre nok et mere realistisk scenarie, at Bologna-processen faktisk føres igennem i sin værste form, så bachelorgraden bliver "normaluddannelsen", og sådan at alle bacheloruddannelser i højere grad spores ind på at forberede de studerende inden for specifikke erhvervsområder. Denne tænkning blev allerede luftet af Uddannelses- og Forskningsministeriets kvalitetsudvalg. Hvis man kombinerer det med "elitespor" på kandidat- og PhD-niveau, som i modsætning til i dag formentlig bliver adgangs begrænsede, så får man en re-hierarkisering og en ødelæggelse

af dyden ved akademisk uddannelse, nemlig at den rummer intellektuelle og selvrefleksive udfordringer og repræsenterer et samfundsmæssigt frirum, hvor kritik og alternativer kan udvikles i en vis form for væksthus.

KONKLUSION – UDBLIK

Den ændrede form for økonomisk og bureaukratisk styring, der har overtaget uddannelsespolitikken har sit udgangspunkt i en overordnet samfundsmæssig logik, som meget godt er sammenfattet med ideen om konkurrencestaten: Statens opgave er ikke at skabe forudsætningerne for velfærd og fri udfoldelse for landets borgere, men at forbedre landets konkurrenceevne i den globale økonomiske konkurrence. Tanken om velfærdsstaten er blevet til en ideologi i marx'sk forstand: En nødvendig falsk bevidsthed. Man begrundede den konkurrence-orienterede politik med at den skal tjene penge til velfærd. Jeg tror, man allerede på et snævert økonomisk plan kan sætte spørgsmålstejn ved denne tænkning – jeg er ikke så sikker på at midlerne virker (policing af de arbejdsløse i stedet for at uddanne dem; forringelse af de sociale trykkesystemer; indsnævring af uddannelsernes formål og udfoldelsesrum etc.). Der findes jo særdeles systemkonforme argumenter for at Danmark netop i kraft af sine velfærdsforanstaltninger og sin infrastruktur er et godt sted at investere, og vi er et af de rigeste lande i verden "på trods af" det høje omkostningsniveau (læs de høje lønninger, de lange ferier, de frie arbejdsforhold og det eksorbitante skattetryk).

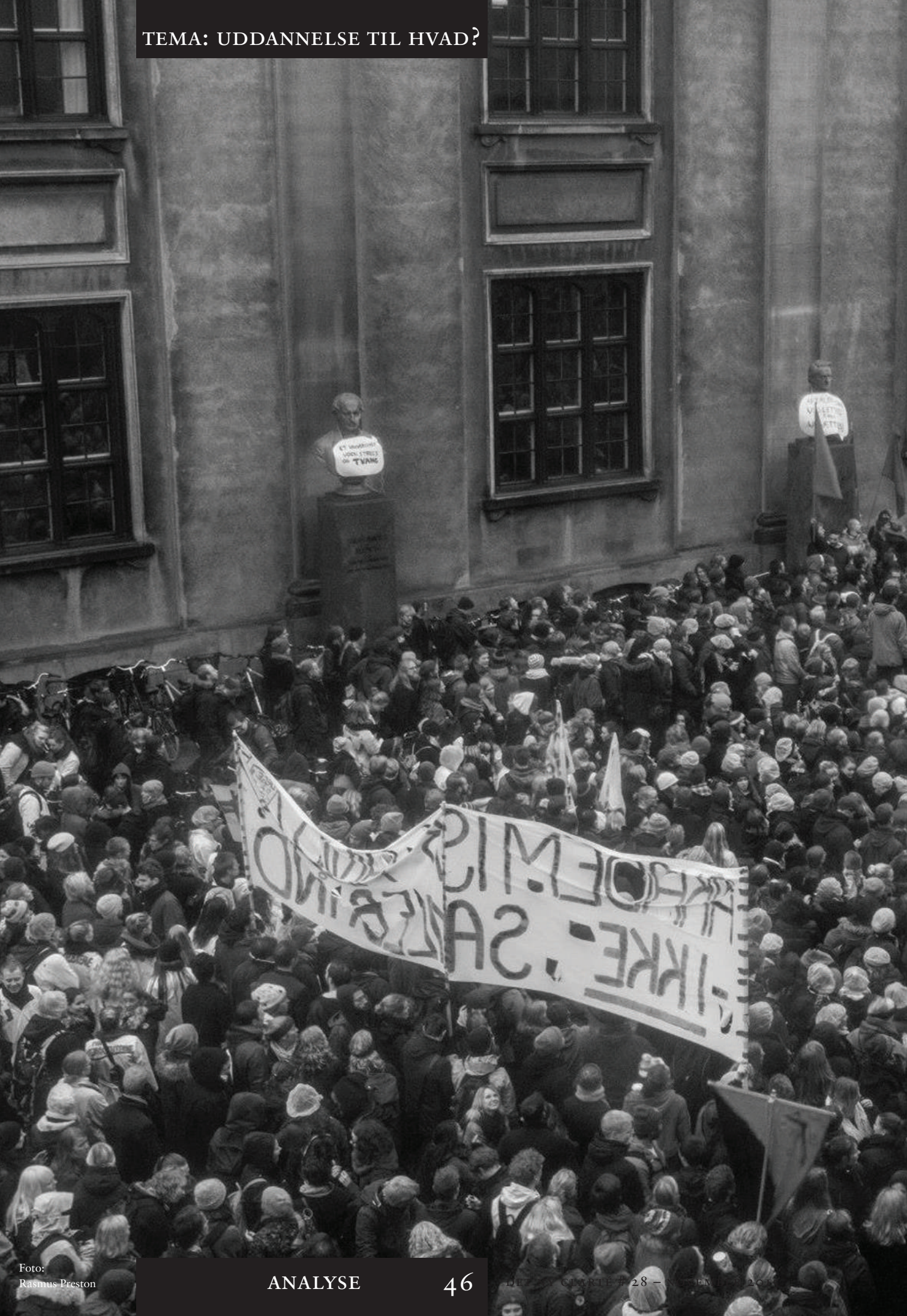
Men hvis man kigger ud over den kapitalistisk konforme konkurrencetænkning og tænker livskvalitet og bæredygtighed, er det jo åbenbart, at den førte politik, også på uddannelsesområdet, er kvalitetsforringende. Det har da også været temaet i hovedparten af den spæde politiske opposition mod den førte uddannelsespolitik. Den har først og fremmest været formuleret i temaer af dannelse (og frihed) kontra økonomi (og snæver

nytteværditænkning). Som det vel fremgår af det foregående er jeg ikke uenig i kritikken af uddannelsespolitikken. Men jeg er ikke sikker på, at den er politisk frugtbar.

Dels fordi den måske kommer til at fornægte et par realiteter som trods alt også ligger indhyllet i det økonomistiske amokløb. Dels fordi den ikke på særlig konstruktiv vis peger på alternative reformer, som ville være bedre ud fra et "humanistisk" og demokratisk synspunkt – f. eks. orienteret mod bæredygtighed og livskvalitet – og samtidig socialt og økonomisk realiserbare.

En meget betydningsfuld bog i Frankfurterskolens politiske tænkning er nylig blevet oversat til engelsk, hvilket letter danskeres mulighed for at stifte bekendtskab med den, *History and Obstinacy* af Oskar Negt, politisk filosof og sociolog, og Alexander Kluge, filminstruktør (Negt&Kluge 2014). Det er en historisk-antropologisk skildring af menneskets arbejdssevner, som forbinder evolution og civilisationshistorie for at forstå den særlige "Eigensinn", som til engelsk er oversat til *obstinacy*: det levende arbejdes betydning men også genstridighed. Negt og Kluge giver os en materialistisk ramme for at tænke bæredygtighed og livskvalitet med udgangspunkt i levende mennesker og levende arbejde. En inspiration til en politisk reformtænkning der langt fra er gjort.

På uddannelsespolitikens område er det virkelig triste jo, at drejningen i den samfundspolitiske diskussion, som blev rejst i 1960'erne og 70'erne, kun førte til meget begrænsede reformer i uddannelsessystemet. Det er stadig et skolastisk og aflukket paradigme, der behersker uddannelses tænkningen, og den praktiske organisering af de fleste dele af uddannelsessystemet er stadig indrettet efter principper, der går tilbage til første halvdel af det forrige århundrede. Selvfølgelig har visse kulturelle forandringer sat sig igennem – svækkede autoritetsforhold, de nye informationsteknologier er til stede

overalt som kommunikation af lektier og som distraktionsmuligheder i undervisningen - men hele uddannelsessystemet er stadig grundlæggende præget af en formodning om, at dets opgave er vidensformidling, og at læring primært foregår i kraft af undervisning. Den informationsteknologiske udvikling har gjort denne forudsætning indlysende urealistisk. Men dertil kommer også, at forståelsen af viden og kundskab har ændret sig. Kundskab opfattes i dag på mange planer som historisk relativt, indvævet i praksis og subjektiv, snarere end et resultat af det akkumulationsbaserede kundskabsbegreb, som stadig i al naivitet ligger til grund for curriculum-konstruktion og faglighedsforestillinger. Det er jo klart, at der er masser af lærere, der tænker og handler ud fra an-

dre forestillinger om læring og om deres egen rolle, men de institutionelle, fysiske og diskursive rammer er stærkt konservative.

Mere systematisk kan man sige, at det drejer sig om det kompetencebegreb, som anvendes. Begrebet er hentet fra socialpsykologien - af økonomer! - som et begreb for individers evne til at "mobilisere alle deres psykiske og sociale ressourcer i ukendte og komplekse situationer" - med et næsten-citat fra et OECD-projekt-kompleks (se Salling Olesen 2013). Det er jo en ræsonnabel måde at forholde sig til kundskaber og læring på. Det forhold, at det på venstrefløjen vidtgående opfattes som en funktionalistisk indsnævring og ikke som en åbning for autonomi og kreativitet, er blot det defensive spejlbillede af en kapitalistisk rationalitet, som kun interesserer sig for mennesker som potentiel arbejdskraft. Men faktisk ligger der i kompetencebegrebet

en tilspidsning af netop dette forhold mellem den herskende økonomiske rationalitet og dens materielle forudsætning, de levende mennesker, som kan arbejde og "værd sætte" - der er ingen bytteværdi uden levende arbejde og ingen realisering af den uden materielle behov og konsumenter.

Kompetence forudsætter subjektiv accept eller identifikation. Det er jo velkendt at folk kan udrette det utrolige, hvis man identificerer sig med at løse en opgave. Det er lige så velkendt, at man kan udrette meget, selv om man ikke identificerer sig med den, men subjektivt accepterer dens nødvendighed eller hen-

”
Kundskab opfattes i dag på mange planer som historisk relativt, indvævet i praksis og subjektiv, snarere end et resultat af det akkumulationsbaserede kundskabsbegreb”

sigtsmæssighed. Derfor følger med kompetencetænkningen også en legitimitetsproblematik - "funktionalistisk" opgaveløsning skal vise sine sin subjektive berettigelse for de mennesker, der

skal mobilisere deres sociale og psykiske ressourcer. Derfor gemmer den virkelige politiske kamplinje om demokratiseringen af hverdagslivet sig lige rundt om hjørnet. Det gælder både arbejdslivet og de politiske dimensioner i den subjektive erfaring og identitetsdannelse.

Henning Salling Olesen er professor på RUC, Forskerskolen i Livslang Læring. Han har været aktiv i elevråd og studenterbevægelsen siden 1965, involveret i etableringen af RUC og Ålborg Universitet og engageret i samarbejde med fagbevægelsen (f. eks. Bryggerigruppen).

Negt, Oskar; Kluge, A. (2014), *History and Obstinacy*. New York, N.Y.: Zone Books. Oprindelig *Geschichte und Eigensinn*. 1981. Frankfurt: Zweitausendeins

Salling Olesen, H. (2013). "Beyond the current political economy of competence development", *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 4, ss. 153-170. doi:10.3384/rela.2000-7426.rela9013

Erfaringer fra kampen mod det kommer- cialiserede universitet

*Kampen mod den frie forskning og uddannelse, kampen mod demokrati på universitetet og forsøget på en altomfattende kommer-
cialisering af universite-
tet er i de seneste år blevet intensiveret. Den tidligere socialdemokratisk ledede
regering med skiftende radikale ministre i front med fremdriftsreformen og di-
mensioneringsplanerne lancerede et frontalangreb på universitetet, hvis formål
er at udlette de rester af frie videnskabelige fællesskaber, der måtte være
tilbage efter flere årtiers forsøg på at gøre universiteterne til en institution, hvis
fremmeste formål er at uddanne lydige akademisk arbejdskraft til et snævert og
prekært arbejdsmarked.*

Af Søren Mau & Esben Bøgh Sørensen

Vi har som en del af bevægelsen 'Et andet universitet' (EAU) forsøgt at tage del i kampen mod denne neoliberale universitetspolitik. Vi har blokeret, forstyrret, demonstreret, mobiliseret, skrevet, talt og besat for at skabe et frit og demokratisk universitet. I denne artikel vil vi reflektere over vores erfaringer fra denne kamp, med det formål at styrke den fremtidige kamps taktik og strategi.¹

UNIVERSITETET: HISTORISK OPRIDS

Siden den tidlige middelalder har mange forskellige institutioner gået under navnet 'universitet'. Helt frem til oplysningstiden og kapitalismens gennembrud i Europa var universitetet først og fremmest en religiøs institution i det feudale samfund. Universitetet opbevarede og videreformidlede teologi, lov og medicin, og spillede derigennem en vigtig rolle for middelalderens hierarkiske sociale magtstrukturer.

Med oplysningen og kapitalismens gennembrud begyndte en omvæltning på universiteterne. Sammen med resten af sam-

fundet ændrede denne institution sig også, så den kunne indtage en central plads i den moderne nations- og statsbygning, som var afgørende for kapitalismens gennembrud og udvikling. Dette var det gamle borgerlige og bl.a. Humboldt'ske eliteuniversitet. Her blev den nye statslige og nationale elite opdraget og skolet, og universitetet ændrede karakter. Et nyt videnskabeligt ideal blev dominerende, men selvfølgelig altid med henblik på nations- og statsbygningen. Efterhånden dukkede også en kritik af selvsamme eliteuniversitet op - først fra arbejderbevægelsens side og senere i form af den kritiske teori, der understregede, hvorledes det borgerlige videnskabsideal i særligt human- og socialvidenskaberne ikke er i stand til at integrere refleksionen over sine egne sociale betingelser og dermed ude af stand til at kritisere det omkringliggende kapitalistiske samfund. Det hele kulminerede i løbet af 1960'erne, hvor studenter kæmpede imod det gamle Humboldt'ske eliteuniversitet og dets professorvælde, krævede demokrati, selvbestemmelse og omdannelsen af universiteterne til institutioner, hvorfra en

grundlæggende kritik og omvæltning af det borgerlige samfund kunne udgå. Den naturlige alliancepartner var oprørske arbejdere. Resultaterne af de omfattende kampe i denne periode varierede, men generelt var det den eneste periode i universitetets lange historie, hvor kritik af samfundet og et kapitalismeoverskridende projekt overhovedet blev muligt at formulere inden for denne institution. Hverken før eller efter har der været så meget plads til kritisk tænkning og samfundsforandrende projekter på universiteterne. Den store sociale omvæltning blev dog aldrig nået, hvilket er en vigtig erfaring vi må tage i betragtning for kampen i og omkring universitetet i dag, idet den stiller spørgsmålet: kan omvæltningen af det kapitalistiske samfund udgå fra universitetet?

I dag er 60'ernes og 70'ernes kritiske åbning lukket. Det er sket i takt med omdannelsen af universiteterne fra elite- til såkaldte 'masseuniversiteter', hvilket betyder at universitetet ikke længere først og fremmest er en institution, der indgår i en nations- og statsbygning, men derimod en almen produktivkraft. Nations- og statsbygningen var afgørende for kapitalismens udvikling og universitetet spillede en særlig rolle heri som reproducerende eliten såvel som ideologien. I modsætning til tidligere indgår universitetet i dag direkte i den generelle kapitalistiske vareproduktion. Universitets funktion i dag er derfor hovedsagligt at producere viden, der (direkte eller indirekte) kan profiteres på, og høj kvalificeret (prekær) arbejdskraft. Denne udvikling hænger sammen med kapitalismens neoliberale udvikling siden 70'erne; hvor universitetet altså før var en eliteinstitution, der reproducerede feudale og religiøse sociale hierarkier og senere styrkede stats- og nationsbygningen, har universitetet i dag en helt anden funktion: det er en almen produktivkraft. Det er i denne betydning at universitetet i dag kan betegnes som neoliberalt. Universitetet er blevet umiddelbart vigtigere for økonomien,

dvs. for kapitalakkumulationen, end tidligere. Nutidens universiteter har derfor ikke noget at gøre med, hvad det har været tidligere. Strengt taget giver det ikke længere mening at bruge begrebet 'universitetet', men i mangel af bedre gør vi det alligevel.

KOMMERCIALISERING

Universitetets udvikling til en almen produktivkraft ('masseuniversitetet') var forårsaget af behovet for en udvidelse af kapitalakkumulationen. Til denne sociale og økonomiske forandring hører også en bestemt politik. De seneste mange års universitetspolitik kan sammenfattes som omdannelsen af universitetet til en virksomhed - en tendens, der ikke er unik for universitetet, men som har ramt stort set alle offentlige institutioner under New Public Management-ideologiens hærgen. Tendensen er heller ikke unik for Danmark, men er derimod en del af den mere omfattende neoliberale tendens til at gøre virksomhedsformen til modellen for alle sociale forhold.

Et afgørende element i denne transformation var universitetsloven fra 2003, som afskaffede de demokratiske strukturer, som studenteroprøret i 60'erne og 70'erne havde tilkæmpet sig. Loven afskaffede valg af rektor og dekaner og indførte en gennemført udemokratisk magtstruktur på universitetet - f.eks. er ingen ledere på valg og bestyrelsen har et ikke-valgt eksternt flertal, bl.a. bestående af personer fra det private erhvervsliv.

De to seneste angreb på universitetet tog form af hhv. fremdriftsreformen og dimensioneringsplanerne, begge indført af den tidligere socialdemokratisk ledede regering. Uanset hvilken koalition, der danner regering, er universitetspolitikken grundlæggende den samme. Universitetet må i dag nødvendigvis administreres som en almen produktivkraft, hvilket betyder, at det bliver omstruktureret efter virksomhedsformen; en politik både socialdemokratisk- og venstreledede regeringer også har tilsluttet sig. Den strategiske kon-

¹ Vi er begge tidligere talspersoner for EAU i Århus. Denne artikel er imidlertid ikke et udtryk for EAUs holdninger, men udelukkende vores egne holdninger som aktive i denne bevægelse.

sekvens af dette er, at kampen ikke kan tage form af en kamp for en anden universitetspolitik. Den kan kun tage form af en kamp på universitetet selv. Hvad denne kamp indebærer, vil vi uddybe i sidste afsnit.

Fremdriftsreformen (vedtaget 2013) udgør et forsøg på at nedbringe studietiden, først og fremmest ved at indskrænke studentenes frihed til fordel for tvangstilmeldinger og tvangsmeritter, samt forværring af SU'en. Fremdriftsreformen gør det klart, at det for regeringen ikke handler om at skabe dygtige studerende, men blot om at få dem hurtigst muligt igennem universitetsfabrikken. Reformen kommer sandsynligvis især til at gå ud over sociale og faglige studiemiljøer, der i høj grad oppebæres af 'frivillige' aktiviteter, der ligger uden for arbejdstid, eksaminer og ECTS-point.

Dimensioneringsplanerne (2014) er det seneste og ideologisk set mest tydelige af skiftende regeringers neoliberale universitetspolitik. Planen går ud på at regulere antallet af studiepladser efter ledighedstal. Essensen af dimensioneringsplanerne er, at uddannelser skal kunne veksles direkte til job på det private arbejdsmarked. Uddannelserne, og derigennem også forskningen, bliver således umiddelbart underordnet kravet om profit. Meget kritik af dimensioneringsmodellen har gået på brugen af ledighedstal (man har taget udgangspunkt i ledighedstal et år efter endt studie, hvilket giver et skævvredet billede) eller på umuligheden af at forudsige erhvervslivets fremtidige behov. Problemet med den form for universitetspolitik er dog ikke brugen af tal eller umuligheden af at forudsige erhvervslivets behov – problemet er selve præmissen for dimensionering: at universitetet skal indrettes efter erhvervslivets behov.

Fremdriftsreformen og dimensioneringen viser tydeligt hvad 'masseuniversitetet' er: en institution, der har til formål at producere viden og højt kvalificeret arbejdskraft, der er enten direkte eller indirekte omsættelig til øget

profit. Det gamle eliteuniversitet og borgerlige videnskabsideal er blevet erstattet af et nyt profitregime. Den kritiske og frie forskning har aldrig haft dårligere kår.

ET ANDET UNIVERSITET

I 2013 startede en gruppe studerende på Københavns Universitet gruppen 'Et andet universitet' for at fortsætte og radikaliserer protesterne mod fremdriftsreformen. Gruppen lavede en række aktioner, hængte plakater op og erobrede ordet før rektors tale ved immatrikulationsfesten for nye studerende på Københavns Universitet i 2014.² Kort tid efter begyndte EAU (og her kom undertegnede med i bevægelsen) at organisere blokader på Københavns Universitet og Aarhus Universitet.³ Herefter udvikler gruppen sig til en større bevægelse med flere hundrede involverede og aktive. EAUs vigtigste aktiviteter siden da kan opsummeres i følgende tidslinje:

19. november: Rektoratet på Aarhus Universitet og Institut for Medier, Erkendelse og Formidling på Københavns Universitet blokeres. I Aarhus afholdes samme dag en stor demonstration.

24. november: Blokaden på KU ophæves (af blokørerne selv).

25. november: Blokaden på AU bliver ophævet af politiet, der rydder rektoratet tidligt om morgenen.

26. november: Kvalitetsudvalgets⁴ officielle præsentation af dets rapport på Aarhus Universitet blokeres i et par timer, indtil AUs ledelse beder politiet om at sigte blokører efter straffeloven. 19 studerende sigtes for husfredskrænkelser.⁵

28. november: Kvalitetsudvalgets anden officielle præsentation i København blokeres.⁶ Politiet opløser blokaden ved at slæbe blokører væk. Senere på dagen meddeler AUs ledelse, at de alligevel ikke ønsker, at der opretholdes tiltale mod blokørerne.

- 1-3. december: Rektoratet på RUC blokeres.
18. december: Demonstration og aktion ved bestyrelsesmøde på AU
13. januar: Aktion ved et møde på Aarhus Rådhus, hvor daværende uddannelses- og forskningsminister Sofie Carsten Nielsen er til stede. To aktivister trænger ind på mødet, afbryder det og holder en tale.⁷
23. februar: aktion ved bestyrelsesmøde på AU.
23. marts: aktion ved bestyrelsesmøde på RUC
16. april: Blokade af rektoraterne på RUC, KU og AU. På AU tilkalder ledelsen politiet, og efter halvanden time ryddes blokaden af politiet. I stedet besættes vandrehallen på AU. Blokaderne varer til d. 23. april (AU), d. 24. april (RUC) og d. 1. maj (KU).

ERFARINGER

EAUs kamp mod kommercialiseringen af universitetet har givet os en række erfaringer, som forhåbentlig kan være relevante for den videre kamp. Noget af det, der viste sig at fungere, var EAUs basisdemokratiske organisering. Alt blev besluttet på stormøder, og ved at skifte mødearrangører, ordstyrer o.lign. gjorde vi hvad vi kunne for at undgå skyggeledelse. De valgte talspersoner var kun talspersoner og kunne ikke tage større beslutninger på vegne af EAU (hvilket universitetsledelsen havde svært ved at forstå). Vi prøvede så vidt muligt at nedsætte åbne arbejdsgrupper til enhver opgave, som stormødet besluttede. Derved lykkedes det at skabe et miljø, hvor alle umiddelbart kunne deltage i bevægelsen, og ikke først arbejde sig op i uformelle hierarkier. Endelig betød den basisdemokratiske struktur også, at flere personer var involverede og gjorde sig erfaringer med organisering. Det skabte et tilhørsforhold til flere mennesker end en mere hierarkisk struktureret organisation ville have gjort.

Vi er flere gange blevet kritiseret for at blokere rektorater, når det nu var reformer

indført af regeringen, der var vores primære fjende (og ikke universitetets ledelser). Det viste sig imidlertid at være en strategi, som var i stand til at mobilisere lokalt. Det er på universitetet vi færdes, det er her vi mærker konsekvenserne af regeringens angreb, og derfor giver det god mening, at det er her vi protesterer. Det er nemmere at mobilisere lokalt på universiteterne, ligesom det skaber et bedre grundlag for fremtidige kampe. Endelig var de lokale aktioner på selve universiteterne rettet imod de ikke-valgte ledelser, rektoratet og det eksterne flertal i bestyrelsen. Aktionerne understregede derfor også, at problemet ikke kun er regeringens reformer, men derimod selve den måde, universitetet er organiseret på: som en virksomhed. Den lokale, basisdemokratiske organisering af bevægelsen understregede samtidig i sig selv manglen på og behovet for demokrati på universitetet.

EAUs aktioner gjorde det tydeligt, at universitetsledelsen står på den til enhver tid siddende regerings side. Reaktionen fra AUs ledelse var i den sammenhæng instruktiv. På den første dag af den første blokade på AU annoncerede prorektor Berit Eika, at ledelsen bød os velkommen, og at man ikke ville tilkalde politiet. Et par dage efter blev blokaden ryddet midt om natten af 10 betjente, og siden da har AUs ledelse ikke tøvet med at tilkalde politiet og sigte os efter straffeloven. AUs ledelse gjorde intet for at forsøge at bruge vores kritik af regeringen til at presse på for en anden universitetspolitik. Det blev tydeligt for alle i EAU, at den autoritære og udemokratiske ledelse, der administrerer universitetet som en virksomhed, er en del af problemet. Det var i høj grad mobiliseringen omkring det enkelte universitet (i stedet for f.eks. store demonstrationer af alle studerende), der gjorde dette klart. Universitetsledelserne har ingen demokratisk legitimitet, og kampen for et frit og demokratisk universitet er dermed også en kamp for at afskaffe ledelserne.

6) Se Mikas Lang, "Vi blokerer for at tilkæmpe os en plads i diskussionen", <https://www.denfri.dk/2014/11/vi-blokerer-for-at-tilkaempe-os-en-plads-i-diskussionen/> og video fra aktionen: <https://www.youtube.com/watch?v=zvQbBngXFKuY>

7) Video fra aktionen: <https://www.youtube.com/watch?v=TfNUHqCcTbg>

2) Video fra aktionen: <https://www.youtube.com/watch?v=o1B EDfL-RjDY>

3) Vi har deltaget i EAUs aktiviteter fra oktober 2014, og primært i Aarhus. Vi vil i det følgende fokusere på at reflektere over de erfaringer, vi har gjort os i den del af EAUs aktiviteter, vi selv har været en del af.

4) Kvalitetsudvalget var et regeringsnedsat udvalg, et stykke politisk bestillingsarbejde der skulle levere argumenter for regeringens angreb på universitetet.

5) Se EAU: "Derfor blokerer vi kvalitetsudvalget", <https://www.denfri.dk/2014/11/derfor-blokerer-vi-kvalitetsudvalget/> og "Universitetsledelsen er autoritær og udemokratisk", <https://www.denfri.dk/2014/12/universitetsledelsen-er-autoritaer-og-udemokratisk/>

En af vejene til splittelse i bevægelser som EAU er at fortabe sig i diskussioner og stridigheder om, hvordan det ideelle universitet/arbejdsplads/samfund/etc. skal se ud. Vi lykkedes med at holde et relativt strengt negativt fokus på det, vi gerne ville afskaffe: fremdriftsreformen, dimensionering, udemokratiske ledelser. Dette er en fordel, da det er nemmere at mobilisere omkring en konkret, fælles modstander. Desuden er det en mere demokratisk strategi at afstå fra at udpensle ideale forestillinger om fremtidens universitet, og i stedet stå fast på, at det netop på demokratisk vis må være op til den organiserede samling af studerende og ansatte at udforme universitetet. På den anden side var parolen ”for et frit og demokratisk universitet” på ingen måde et konkret og specifikt krav. Det var en radikal parole, som det ikke vil være muligt for nogen tænkelig regering at indføre. Dog kunne mange ansatte og studerende nikke genkendende til EAU’s kritik af manglen på demokrati og frihed (f.eks. til forskning) på universitetet.⁸ Erfaringerne fra EAU viser derfor også, at det er muligt at mobilisere på nogle krav, der er umulige at realisere for enhver tænkelig regering, men samtidig giver konkret mening for studerende og ansatte, der til hverdag oplever manglen på frihed og demokrati på universiteterne. Det passer altså ikke, at radikale paroler ikke er i stand til at mobilisere. Det handler bare om at finde de rigtige.

EAU blev relativt sent opmærksom på de mange lignende kampe og bevægelser, der foregår andre steder i verden. Efterhånden fik vi dog etableret en række gode kontakter til andre bevægelser. Der blev opbygget gode re-

lationer til radikale universitetsbevægelser i bl.a. England, Holland, Sverige og Chile (der blev bl.a. skrevet et fælles manifest). Kampen for gratis uddannelse og frie og demokratiske universiteter foregår overalt i verden, og fremover vil det derfor være vigtigt at sammenknytte bevægelserne på tværs af lande. Derved kan vigtige erfaringer udveksles, internationale aktionsdage planlægges, fælles manifeste og paroler udarbejdes, osv.

EAUs centrale aktionsform har været *blokaden* – en aktionsform, der var en del af studenterbevægelsens arsenal i kampen i 60’erne og 70’erne, men som siden da desværre i høj grad er gået i glemmebogen. EAU genoplivede med succes blokaden, der er en meget konkret måde at sabotere universitetsledelsens arbejde på, og man skal ikke undervurdere tilfredsstillelsen ved faktisk at kunne forstyrre ledelsen på denne måde, i stedet for kun at lave symbolske aktioner. Blokaden er først og fremmest en ideel aktionsform, fordi den ved at besætte et rum over længere tid skaber en række muligheder, som andre aktionsformer ikke giver. På en blokade kan man holde stormøder, debatarrangementer, lave folkekøkken, male bannere, lave workshops, sociale aktiviteter og oplæg. Blokaden eller besættelsen giver kampen et *sted*, som kan være udgangspunktet for at skabe det, vi kæmper for: et andet universitet. Blokaden/ besættelsen er vigtig, fordi den kan noget, demonstrationer ikke kan. Demonstrationer og besættelser indtager rum på to forskellige måder. Hvor demonstrationen bliver et sted, man for en kort stund viser

styrke og udtrykker krav, bliver besættelsen/ blokaden et sted, man mødes, danner fællesskaber, studerer, planlægger osv.

KAMPEN FORTSÆTTER

Til slut et par overvejelser over perspektiverne for den fremtidige kamp. Det må for det første konstateres, at det ikke giver mening at føre en kamp, der foregår inden for rammerne af det eksisterende ’universitet’. Dette ’universitet’ eksisterer ikke som andet end en almen produktivkraft, hvis formål er at bidrage til og danne grundlaget for en større akkumulation af kapital i det såkaldte ’videnssamfund’. Lige så lidt giver det dog mening at ønske sig ’tilbage’ til universitetet eller forlange det ’igen’. Universitetet har altid været den herskende klasses institution, fra middelalderen til i dag. Det gamle Humboldt’ske eliteuniversitet var en del af den borgerlige stats- og nationsbygning og derfor et udpræget borgerligt og konservativt universitet.

Universitetet bør derfor ikke bruges i en positiv betydning. Universitetet er, både i dets gamle Humboldt’ske eliteform og i dets nuværende neoliberale form en central institution i det kapitalistiske samfund. Derfor er universitetet ikke noget positivt men derimod en kampplads for en generel samfundsmæssig forandring, i dag mere end nogensinde. Hvis studenterbevægelsen skal have et emancipatorisk potentiale, må den derfor antage en form, der nu og her gør op med universitetet som institution og peger ud over denne frem mod en grundlæggende samfundsmæssig omvæltning.

Det betyder, at den emancipatoriske kamp på universitetet ikke længere kan handle om universitetet selv. Hvor studenterbevægelsen før havde sit rationale i at starte en antikapitalistisk kamp inden for universitetet, kræve demokrati, medindflydelse og frihed til at kunne kritisere det omkringliggende samfund, må rationalet i dag gå den anden vej: kampen på universitetet handler ikke om

”

... universitetsledelsen står på den til enhver tid siddende regerings side”

at indrette universitetet anderledes, men om at føre en kamp for en generel samfundsmæssig omvæltning på universitetet, fordi det er her mange mennesker har deres hverdag. Universitetet i 60’erne var ikke direkte integreret i den kapitalistiske vareproduktion. Denne relative autonomi gav nogle andre muligheder for studenterbevægelsen end i dag. Hvor studenterbevægelsen før kunne identificere sig med universitetet som institution og studenten som en positiv identitet, har de sidste årtiers omdannelse af universiteterne til neoliberale masseuniversiteter én gang for alle gjort det klart, at universitetet i sig selv er en del af problemet. En ændring i universitetspolitikken og af den interne organisering på universiteterne vil ikke kunne ændre grundlæggende på universitetet som en almen produktivkraft i det kapitalistiske samfund. Kampen handler derfor ikke længere om et andet universitet, men om et andet samfund.

Det er på den anden side samtidig nødvendigt at have øje for, at kampen på universitetet ikke umiddelbart kan antage form af en kamp for en generel samfundsmæssig omvæltning. I første omgang foregår kampen inden for rammerne af universitetet selv, og den vil tage udgangspunkt i både specifikke og mere radikale krav. Det er vores opfattelse, at EAU gik så langt, det var muligt under de givne omstændigheder, hvor en generel afmatning i klassekampen i Danmark har været en faktor i årevis.

EAU’s parole om et frit og demokratisk universitet er på én gang formuleret inden for rammerne af universitetet og peger ud over disse. Universitetet har aldrig været frit og demokratisk, men har derimod altid været en institution for reproduktionen af de til enhver tid herskende magtstrukturer. I dag refererer ’universitet’ til en almen produktivkraft i det

8) Denne utilfredshed er desuden dokumenteret i en rapport over medarbejdertrivsel på AU fra 2014

kapitalistiske samfund. Kravet kan umuligt opfyldes af nogen bestemt universitetspolitik og får kun mening, når det henviser til noget ud over universitetet selv: en generel samfundsmæssig omvæltning for et frit og demokratisk samfund. Parolen afslørede, hvad universitetet netop hverken er eller kan være: frit og demokratisk. 'For et frit og demokratisk universitet' er derfor grundlæggende en anti-kapitalistisk parole.

Det vigtigste for en bevægelse som EAU kan ikke være at ændre kommaer i universitetspolitikken eller endda afskaffe én bestemt reform. Den vigtigste erfaring har været den, som de mange involverede selv har skabt sig. Disse erfaringer med organiseringen af bevægelser kan bringes med videre til andre kampe.

Ud over disse subjektive erfaringer har bevægelsen også bidraget til at skabe erfaringer af objektive faktorer: universitetet er en udemokratisk institution og universitetsledelserne er ikke en alliancepartner. Vigtigere endnu afslørede bevægelsen universitetet som et problem i sig selv og lagde derfor grunden til at kunne pege ud over universitetet til en generel omvæltning af det kapitalistiske samfund.

En artikel som denne kan ikke have afrundet slutning, fordi den kamp, den reflekterer, ikke er slut. Gyldigheden af de erfaringer og anbefalinger, vi her har udtrykt, vil først blive afgjort i kampens videre forløb. Der er endnu ikke noget ophøjet punkt, hvorfra EAUs strategi og taktik lader sig evaluere – kun midlertidige rapporter fra en kontinuerlig kamp.

Kampen fortsætter.

Søren Mads Mau er arbejdsløs og forfatter til bogen Hæv Stemmen!

Esben Bøgh Sørensen er cand. mag. i idéhistorie.

Uddannelse til revolution, robusthed og renæssance

Den situation, vi står i globalt og historisk, er uden fortilfælde, og det må være bestemmende for, hvilke udfordringer vi uddanner børn og unge til at møde og hvilke muligheder, vi uddanner dem til at gribe. Udfordringerne er mangfoldige, men inkluderer klimaforandringer, overpumpning af grundvandslag, muldsvind, artsudryddelse, havforsuring og ulighed. Forfatteren gennemgår de fejlagtige opfattelser, der ligger bag vores nuværende undervisning i folkeskolen og uddannelserne og viser, at de er baseret på mangel på forståelse for menneskets afhængighed af og forbundethed med det naturlige livsgrundlag, hvilket er i gang med at ødelægge dets livsbetingelser og muligheder for gode liv – samt peger på nogle tiltag, der kan sættes i gang umiddelbart.

Af Jakob Jespersen

PRÆMISSEN
Ban Ki-moon har sammenfattet udfordringerne på bedste vis: ”Gennem det meste af det forrige århundrede blev økonomisk vækst drevet af, hvad der synes en evig sandhed: rigelighed af naturressourcer. Vi gravede os til vækst. Vi brændte os til rigdom. Vi troede på forbrug uden konsekvenser. - Den tid er forbi. I det 21. århundrede er ressourcerne ved at ebbe ud og den globale termostat står højt. Klimaforandringerne viser os, at den gamle model er mere end udtjent. Den er farlig. Over tid er den opskriften på national katastrofe. Den er en global selvmordspagt. (...) det kan forekomme mærkeligt at tale om revolution. Men det er det vi nu har brug for. Revolutionær tænkning. Revolutionær handling ...”¹

Udfordringerne drejer sig primært om forholdet mellem de ca. 7,4 milliarder eksemplarer af homo sapiens og resten af biosfæren – dvs. selve Livet. Ud over denne menneskenatur modsætning er der også indenfor vores art, dvs. internt blandt mennesker, væsentlige udfordringer. F.eks. dør der et barn

hver tredje sekund af sult og sultrelaterede sygdomme i en verden, hvor alle kunne være overvægtige, hvis verdens samlede produktion af kulhydrater og protein blev ligeligt fordelt. Uligheden er stigende i 80 % af verdens lande, og antallet af fejlslagne stater vokser. Listen er uendelig. Disse mellem-menneskelige og nutidige problemer er langt lettere for os at forstå, føle og handle i forhold til, end at vi over tid er ved at gøre det meste af planeten ubeboelig for højere former for liv. Spørgsmålet om uddannelse kalder imidlertid på det lange perspektiv, bl.a. fordi de elever, der er begyndt i første klasse i år, vil være samfundsbærende omkring 2050 og vil leve til hen imod år 2100. Og fordi konsekvensen af mange af de beslutninger, vi tager i den rige verden, vil mærkes langt ud i fremtiden af alle.

En lokal, national og global omstilling til bæredygtighed og lighed er teknisk mulig om end pt. politisk urealistisk. Deri ligger håbet og implikationerne for uddannelse.

De grundlæggende tekniske, strukturelle, sociale, politiske og kulturelle omstillinger,

som er nødvendige, hvis vi ikke som art skal begå kollektivt selvmord, bør være grundlaget for enhver diskussion om formålet med uddannelse. Det er naturligvis nødvendigt at diskutere f.eks. det hensigtsmæssige i den aktuelle danske folkeskolereform, men det skal gøres i lyset af det større perspektiv. Dette er ikke tilfældet i debatten i dag. Der kæmpes om skolen og uddannelserne, men ingen af kombattanterne har tilsyneladende løftet blikket og set skyggen fra fremtiden.

Kun få i den hjemlige debat har et så klart billede af formålet med uddannelse som f.eks. David Orr:

”[Vi skal] udruste vore elever med de praktiske færdigheder, analytiske evner, og den filosofiske dybde og moral, hvormed de kan omskabe den menneskelige tilstedeværelse i verden. Kort sagt og historisk set skal de erstatte den ekstraktive økonomi med én, som er baseret på samtidens sollys, udrydder begrebet spild, bruger materialer og energi med stor effektivitet og fordeler rigdom retfærdigt inden for og mellem generationerne.”²

Ovenstående citat er præcist og en grundig refleksion værd, men spørgsmålet er om færdigheder, analytiske evner, filosofi og moral er nok til at drive værket. Næppe.

ONDETS ROD

”Den virkelige miljøkrise findes mellem vores ører”, er det blevet sagt,³ og det er en tråd, som jeg vil tage op, for det første fordi det er en del af sandheden, og for det andet fordi uddannelsessystemer primært beskæftiger sig med det, der er mellem børn og unges ører.

Rent fysisk er det klart, at de industrielle vækstsamfund, drevet af fossilt brændstof, med lineære stofstrømme og med et behov for konstant vækst i økonomien, på et vist plan må siges at være de primære drivende kræfter i det globale selvmord, - godt hjulpet af en hastigt voksende global befolkning. Men de industrielle vækstsamfund er bl.a. båret oppe af et meget stort antal mennesker i den rige del af verden – herunder os i Danmark – som i udstrakt grad accepterer systemet. Der er et match mellem politiske og økonomiske samfundssystemer, vores kultur, vores behovstilfredsstillelse, vores identitetsdannelse, vores verdensforståelse og forbrugernes/vælgernes hverdagsbevidsthed.

Det er værd at bemærke, at utallige (ikke-kapitalistiske) civilisationer før vores har begået ”selvmord”, og i de fleste tilfælde har overudnyttelse af ressourcebasen været den afgørende - om end måske ikke udløsende – faktor for sammenbrud,⁴ samt at den skrøbelige situation, vi befinder os i i dag, til dels

2) David Orr er professor i Environmental Studies and Politics ved Oberlin College, professor ved University of Vermont, og har skrevet talrige bøger om design, bæredygtighed og uddannelse. Citatet er fra hans artikel ”All education is environmental education” i Resurgence sept/oct 2004.

3) Citatet er fra Kenny Ausubel, som er grundlægger og leder af organisationen Bioneers, et ord som er afledt fra biological pioneers. Check bioneers på <http://www.bioneers.org/>.

4) Tidligere tiders vækst og miljømæssige overbelastning har i høj grad været drevet af behovet for at få mad på bordet til en konstant voksende befolkning i succesrige civilisationer, hvorimod vores samtidens vækst og overbelastning i den rige verden er drevet af at kunne levere profit til et stadigt voksende erhvervsliv. Konsekvensen er imidlertid det samme: sammenbrud eller radikal omstrukturering.

skyldes de præindustrielle landbrugssamfunds langsomme men sikre omdannelse af komplekse, stabile, naturlige økosystemer til simple skrøbelige landbrugssystemer.⁵ Der er således noget omkring udvikling og opretholdelse af ikke-bæredygtige civilisationer og deres deraf følgende sammenbrud, som stikker dybere historisk og mentalt end den industrielle vækstkapitalisme.⁶ Så derfor tilbage til det, der er mellem vores ører – og i vores hjerter. Eller rettere, tilbage til de mentale strukturer, tankegange, sindelag, verdensforståelser, selvforståelser osv., som vores kultur, herunder vores uddannelsessystemer, etablerer i børn og unge.

UDDANNELSE, DANNEELSE OG KOMPETENCER

Jo dybere samfundsmæssig omstilling vi ønsker, des dybere skal vi kigge på de forskellige lag i dannelse og uddannelse. Det betyder, at vi pt. skal kigge dybt. Let forsimplet kan man opdele uddannelse i et overfladisk lag, som består af indlæring af viden, færdigheder og tilgange - det man kunne kalde udvikling af kompetencer, og så et dybere lag, som handler om den måde, hvorpå vi forstår os selv og omverdenen og følgelig den måde, hvorpå vi forholder os til de biofysiske, de sociale, de politiske og de mentale virkeligheder. Det handler om noget, mennesker er, i modsætning til kompetencer, som er noget, de har. Det handler om sindelag, tankegang, støbning, karakter, kultur.

Hvis man absolut vil have alt formuleret i kompetencer, så er dannelsen den fundamentale kompetence til at leve et rigt liv til gavn for andre, og som bidrager til en grundig omstrukturering af den måde, vi som samfund agerer i den større verden. Den test man skal bestå er Livets med stort L. Men bedst er det nok at lægge den mekaniske, målbare snakken om kompetencer fra sig i forhold til dannelse. I stedet skal vi tale det bedste vi formår fra hjerte, intuition og fornuft.

Baseret på denne todeling af (ud)dannelse vil jeg først sige noget om dannelse, som er mit primære interesseområde, og derefter lidt om kompetencer.

DANNEELSE OG DET DELTE MENNESKE

Den vestlige kultur har mindst fem splittelser i sig, som er relevante for en diskussion af dannelse. Den første er mellem mennesket og den biofysiske omverden (antropocentrisme), den anden mellem krop/sansning og sind (cerebralisme), den tredje mellem ”vi danske” og udlandet (nationalisme), den fjerde mellem jeg og de andre (egocentrisme), og den femte mellem helhedstænkning/intuition og rationel/analytisk tænkning (rationalisme).

Disse splittelser er ikke noget børn er født med, men nogle de lærer allerede i folkeskolen, og som bliver mere og mere markante op gennem uddannelsessystemet. En af folkeskolens og gymnasiets vigtige almendannende funktioner er netop at overføre grundlæggende værdier og forståelsesrammer fra den voksne til den opvoksende generation og derved sikre samfundets funktion og kontinuitet. Samfundets basale software styresystem skal indkodes i eleverne som basis for de øvrige programmer som f.eks. en uddannelse til ingeniør. Dette er på mange måder en positiv dannelsesmæssig funktion, men i den situation, hvor der er brug for radikale skift, er det også en forhindring.⁷ De fem splittelser har været forudsætninger for selve udviklingen af samfundssystemer/økonomier, som er voldsomt ulige og i det lange løb selvdestruktive, og de er pt. en forhindring for, at mennesker kan indse situationens alvor og tænke og handle hensigtsmæssigt i forhold til, at livet på Jorden kan trives og alle mennesker leve gode, værdige liv.

De fem splittelser repræsenterer fem fejlforståelser af den verden, vi lever i. De er en slags falsk bevidsthed, som fører til en mildest talt uhensigtsmæssig adfærd, inklusive accept af fejlagtige politiske og økonomiske syste-

mer – herunder kapitalismen. Det bør derfor ikke være uddannelsessystemets opgave at videreføre dem. De fem splittelser forringer desuden – sådan som jeg ser det - den enkeltes muligheder for at leve et meningsfuldt liv med mangfoldige og rige oplevelser og relationer. Og som sådan er de også modproduktive for et (ud)dannelsessystem, som officielt har til opgave at danne grundlaget for det enkelte menneskes gode, rige liv.

Så hvad enten vi ser uddannelsessystemet i et samfundsmæssigt perspektiv (bæredygtighed, lighed) eller fra den enkelte elevs synspunkt (mit gode liv), så bør de fem splittelser ikke opbygges eller understøttes af uddannelsessystemet. Tværtimod. Sammenfaldet mellem

egeninteresse og det fælles bedste burde give tilstrækkelig med drivkraft til, at en omstilling kan realiseres på trods af den modstand, der vil være af forskellige ideologiske og økonomiske årsager.⁸ Det er i hvert fald mit bedste bud.

Denne artikel er ikke det rette sted til den meget grundige gennemgang, som er nødvendig for en forståelse af de fem splittelser og deres modsætninger, men jeg vil forsøge mig med en kort udgave.

ANTROPOCENTRISME OG BIOCENTRISME

”We are the World” synger vi gladeligt, selv om det er noget forbistret, snæversynet vås. Ligesom egoisten ikke forstår fællesskabet og ikke forstår, at fællesskabets trivsel er en forudsætning for egen trivsel, således forstår mennesket generelt ikke, at så længe det er artsegoistisk og tænker ud fra sig selv i ét og alt - ja så går det skidt, ligesom den lille egoist løber ind i problemer. Vi bliver som art nødt

til at indse, at vi er en del af et større fællesskab som hedder Livet, og kun ved at tænke med dette fællesskab som referencepunkt er trivsel også for homo sapiens mulig. Ellers slår Moder Jord igen. Fra at være antropocentrister bliver vi nødt til at blive biocentrister. Vi bliver nødt til at bevæge os ud over humanismen og blive mere favnende. Det giver også et langt rigere liv.⁹ Dette perspektivskift vil betyde væsentlige ændringer i alle fag og studier og uddannelsesinstitutioners daglige liv og atmosfære.

CEREBRALISME OG ”INKORPORALISME”

”Jeg tænker, derfor er jeg” sagde Descartes. Dermed var følelser, intuition og krop afsondret fra ”mig”. Det var oplysningstidens

”Jo dybere samfundsmæssig omstilling vi ønsker, des dybere skal vi kigge på de forskellige lag i dannelse og uddannelse”

basis, og skolen i dag er præget af, at kroppen primært er det stativ, som skal bære hjernen (og derfor må vedligeholdes gennem legemsøvelser). Vi ved nu, at nervesystem, hormonsystem, muskelpændinger, puls osv. er dybt integreret i vores personlighed, og mavefornemmelser og hjerterum er nærmest en fysisk realitet. Følelser starter i kroppen, og det er ikke tilfældigt, at ”at føle” har to betydninger på dansk. Hjerne-krop systemet er ét og giver os adgang til en langt større og kompleks opfattelse af virkeligheden. Kroppen er broen til virkelighedens store biofysiske krop. Den store biofysiske krop, som homo sapiens er ved at smadre. Læring, tanke, krop, bevægelse, interaktion, sansning, glæde og energi er tæt sammenvævede. Dette afspejles imidlertid hverken i uddannelsessystemernes fysiske rammer (klasseværelser og auditorier) eller aktiviteter (stillesiddende). Jeg har opfundet ordet inkorporalisme til lejligheden – altså ”i kroppen-isme”. Et uddannelsessystem baseret på inkorporalisme vil være væsentlig forskel-

8) Jf. den afskrivning af aktiver på 25 milliarder dollars, som er den allerede registrerede værdi af den kul, olie og gas, som skal blive i jorden, hvis vi skal have et nogenlunde stabilt klima.

9) Man kan naturligvis også mene, at vi som art slet ingen ret har til at ødelægge livet på denne smukke, mangfoldige og forunderlige jord.

ligt fra det, vi har i dag. Ud over at være relevant for omstillingen vil inkorporalismen også gøre uddannelse mere mangfoldig, sanselig og følelsesmæssigt rigere.

NATIONALISME OG GLOBALT BORGERSKAB

Der var engang, hvor vores skjorter blev syet i Herning og vores skibe bygget på B&W. Den tid er for længst forbi. Økonomien er blevet global, og det samme er klimaforandringer og havforsuring. Men bevidstheden og beslutningerne er ikke fulgt med. Det er nødvendigt, at børn og unge udvikler en identitetsstruktur, hvor de forstår sig selv som lokale borgere, borgere i en nation såvel som borgere i en region og i verden globalt. Dette er forudsætningen for, at de automatisk tænker og handler i forhold til disse niveauer, og for at de kan medvirke til opbygning af demokratiske strukturer på alle niveauer. Man kan sige, at den ”gløkkale” bevidsthed skal gennemsyre skolen og fagene.

EGOCENTRISME OG FÆLLESSKAB

Det er næppe nødvendigt, at jeg udbreder mig om nødvendigheden af at vende den voksende individualisme og egocentrisme til en mere fællesskabsorienteret forståelse af verden. Hvis vi skal klare skærene, er der brug for mennesker, som kan tænke og handle ud fra en stadig større og i sidste ende global forståelse af ”det fælles bedste”. Vi har brug for at opbygge stor social kapital og sammenhængskraft både for fælles innovation, handlekraft og resiliens/robusthed i en krisefuld fremtid. Dette skal gennemsyre skolen mere end individuelle tests.

ANALYTISK OG HOLISTISK TÆNKNING

Den analytiske tænkning fokuserer, italesætter, beskriver med begreber, udtrykker i enkel tale og illustrerer med diagrammer, som refererer til sig selv og bliver mere vigtige end virkeligheden. Den er sproglig klar, men blodfat-

tig og fanger ikke verdens kompleksitet, som dens eget selvrefererende tankeunivers har frigjort den fra. Den er karakteristisk for de højtuddannede, velmenende mennesker, som forsøger fra centralt hold at styre og effektivisere et samfund, som er presset til at blive mere og mere komplekst. Effektiviseringen er ineffektiv, fordi den ikke forstår sin egen begrænsning. Nogle kalder det djøfisering, og nogle hjerneforskere ser den som den venstre hjernehalvdels tilgang til verden.¹⁰

Over for den analytiske hjerne står den holistiske, som opfatter i helheder, netværk, relationer, fortælling og mening, og som ikke er sproglig. Den har en langt, langt højere kapacitet end den analytiske, og ikke desto mindre er holistisk tænkning ikke trættende for hjernen således som den analytiske. Den holistiske tænkning har en stærk forbindelse til den biofysiske verden og foretrækker det naturnære, komplekse frem for det menneskeskabte geometriske. Den er primært ubevidst, men fordi den har en højere kapacitet, er den ikke belastende, og fordi den har en præference for det ”naturlige”, er det afgørende, at den bliver stimuleret og værdsat i uddannelsessystemerne. Den skal ikke erstatte den analytiske, men læring skal starte i den holistiske begriben af virkeligheden, gå over en fokuseret analyse af enkeltdele og relationer og ende i det holistiske sind med et bedre (be)greb om verden. Nogle vil sige fra højre hjernehalvdelen over venstre tilbage til højre. Dette er væsentligt anderledes end den fagopsplittede, analytiske klogerup-skole, vi har i dag.

RATIONALISME OG INTUITION

Vi forestiller os den rationelle, bevidste bevidsthed som hjernens højeste autoritet og den frie viljes bolig. Dette er så langt fra sandheden, som det kunne være, men det er den tanke, som ligger ubevidst i megen undervisning. Tor Nørretranders skelner mellem det lille bevidste ”jeg” og det store

omsluttende ubevidste ”mig”. Uagtet rationalitetens og den bevidste tankes styrker er det vigtigt i (ud)dannelsessammenhænge at forstå, at målet for dannelse er ”mig’et”, fordi det påviseligt er ”mig’et” der bestemmer næsten alle vore tanker og beslutninger. Det højt besungne frie ”Jeg” haster ofte blot med at opfinde rationelle begrundelser for de beslutninger ”mig’et” allerede har taget, inden ”jeg’et” var klar over, at der var en beslutningsproces i gang. ”Mig’et” formes på mangfoldig vis gennem oplevelser, omgivelser, aktiviteter, refleksioner, italesættelse osv., og dette skal reflekteres i den skole, vi har. Firkantede klasseværelser, stillesiddende og flade skærme former det ”mig”, som bestemmer. En uddannelse baseret på en dybere forståelse af sindet vil være radikalt anderledes end den, vi ser i dag. Det er ”mig’et”, der skal forberedes til det, som kaldes Den store Omstilling.¹¹

KONKLUSION

Dette var de fem splittelser overfladisk beskrevet. Sammenfattende kan man sige, at de fem splittede forståelser af verden skal heles, og i stedet skal verdens og vores forbundenhed dyrkes og styrkes, fordi det giver bedre læring, rigere liv og kraft til at skabe samt et klarere syn for, i hvilken retning verden skal ændres.

Ud over det nævnte er der andre væsentlige egenskaber, som er relevante i forhold til de enorme udfordringer, vi står over for, f.eks. vilje, civilcourage, kreativitet, sandhedssøgen, selvberoenhed, nysgerrighed, integritet.

Dannelse er en af uddannelsessystemets kerneydelser, og i forhold til spørgsmålet ”Uddannelse til hvad?” kan man bl.a. svare: systemet skal uddanne børn og unge til voksne mennesker med den støbning, tankegang, intuition og de samhörigheder der skal til, dels for at kunne leve rige liv og dels for at bidrage til omstillingen til livlighed, levedygtighed og lighed.

KOMPETENCER – FÆRDIGHEDER, VIDEN OG TILGANGE

Kompetencer retter sig mod tre områder i samfundet: det personlige, det politiske og det professionelle. Det er på disse tre felter mennesket er aktør, og i en større omstilling er der brug for bevidst handling og kompetencer. Dette er vigtigt at understrege i en tid hvor det italesættes, at uddannelsessystemet blot skal uddanne kvalificeret arbejdskraft til at drive konkurrencestaten Danmark – mod afgrunden. I en verden af konkurrencestater konkurrerer man om, hvem der skal tabe sidst. Hvis en omstilling skal lykkes, kræver det, at flertallet arbejder på kursændringer på alle tre felter. Der er brug for at mobilisere samfundet som helhed.

Man kan således sige, at ”Uddannelse til hvad?” kan besvares med: at kvalificere børn og unge til som voksne at kunne bidrage med de færdigheder, viden og tilgange, som kan drive omstillingen til lighed og bæredygtighed såvel i de uformelle civilsamfund af personlige relationer, i de politiske sfærer af engagerede borgere og i det professionelle virke enten som ansat, leder, landbruger eller iværksætter.

En gennemgang af de relevante kompetencer, som skal erhverves fra 0. klasse til PhD niveau, går ud over mine evner og spalteplassen i dette blad. Jeg vil derfor nøjes med at belyse tre centrale kompetencer.

SYSTEMFORSTÅELSE

Den verden, vi ser, består af mennesker, træer, sten, biler osv. – afgrænsede elementer. Det er imidlertid relationerne mellem elementerne, der er vigtige for at forstå verdens større helheder og dynamikken i relationerne. Elementer og relationer danner tilsammen dynamiske systemer, og systemer har egenskaber som emergens, resiliens, robusthed, stabilitet, bæredygtighed, skrøbelighed, kompleksitet, redundans, tærskler, tipping points, evne til rekonfiguration osv. Systemerne udvikler sig over tid og bliver en

10) Dette er en moderne version af teorien om de to hjernehalvdeles betydning, som adskiller sig fra de meget populære, mekaniske forestillinger fra 90'erne. Se f.eks. https://www.ted.com/talks/iaim_mcgilchrist_the_divided_brain og bogen *The Master and His Emissary: The Divided Brain and the Making of the Western World*.

11) Kenneth Boulding kaldte det ”The Great Transition”, David Korten og Joanne Macy kalder det ”The Great Turning”, Thomas Berry kalder det ”The Great Work”.

del af større systemer eller omslutter mindre systemer. Hvis vi for alvor skal forstå denne komplekse verden og navigere i den, bliver vi nødt til at forstå systemer. Systemforståelse er en helhedsforståelse, som giver mening og derfor handlekraft. Det lyder måske højtravende, men selv 0. klasse er fuld af systemer mellem børn – socialt samspil. Maden, vi spiser, er en del af et agro-økosystem, materialer er systemer af smådele, og samfundsøkonomien er et dynamisk system. Når vi bliver betuttede over, at vi er ved at sejle skuden i sænk, er det fordi vi mangler systemforståelse og f.eks. ikke har fattet, at samfundsøkonomierne er subsystemer under jordens økosystemer. Systemforståelse er en forudsætning for at udvikle bæredygtighed, dvs. undgå sammenbrud. Denne kognitive systemforståelse har et modstykke i de mere holistiske opfattelser af verden, som er diskuteret under dannelse. Sammen giver de det, Donella Meadows kaldte ”evnen til at danse med systemer”.¹²

Ét af svarene på spørgsmålet ”Uddannelse til hvad?” er således: at uddanne børn og unge til voksne med kapaciteten til at forstå og samvirke med systemer til det fælles bedste lokalt, nationalt/regionalt og globalt.

FREMTIDSTÆNKNING

Lige som vores forståelse af sammenhænge, dvs. systemer, helt klart har været for begrænset, således har vores tidsperspektiv været alt, alt for kort. Vores antal og teknologi er nu så omfattende, at det har effekter langt ud i fremtiden. Derfor må vi lære at tænke i lange fremtider, tage effekter over tid i betragtning og respektere fremtidige generationers rettigheder til anstændige liv. Lige som relationer er fremtiden usynlig, og det falder os ikke nemt at tænke langsigtet. Ikke desto mindre er det nødvendigt at lære, fordi effekten af vore beslutninger er langsigtede. Dette kan også lyde indviklet, men tid og fremtid kan læres i det

små og nære til en start og senere udvides til at omfatte langsigtede fremtidsscenerier, computermodeller, erfaringer fra den dybe geologiske historie, tidligere tiders civilisationers kollaps osv.

Ét af svarene på spørgsmålet ”Uddannelse til hvad?” er således: at uddanne børn og unge til voksne med kapaciteten til at tænke i lange fremtider og handle i overensstemmelse med det fælles bedste, også i et 100-års eller 1000-års perspektiv.

ENTREPRENØRSKAB, KREATIVITET OG SELVORGANISERING

Omstillingen kræver en mobilisering af samfundet, dvs. civilsamfundet, erhvervslivet og staten. Der er brug for at omskabe eksisterende institutioner og firmaer indefra, at skabe nye virksomheder med omstillingen som primært formål og at mobilisere det civile samfund. Såvel samfundsøkonomien som demokratiets form vil blive omstruktureret, og det kræver en aktivistisk, entreprenant, selvorganiserende og kreativ befolkning. Det kræver desuden selvberørende, myndiggjorte mennesker, for omstruktureringen vil naturligvis møde modstand fra en del af de eksisterende interesser.

Ét af svarene på spørgsmålet ”Uddannelse til hvad?” er således: at uddanne børn og unge til voksne med kapaciteten til en folkeligt drevet, kreativ proces, som omstrukturerer de grundlæggende økonomiske og samfundsmæssige styringssystemer.

Disse grundkapaciteter skal opbygges gennem det samlede uddannelsesforløb, og til det skal der udvikles pædagogikker. Grundkapaciteterne vil i folkeskolen og gymnasiet være ret brede, men på de højere niveauer vil de reflekteres ind i de specifikke faglige uddannelser til elektriker, læge, leder, administrator og journalist. At udvikle hele denne organisering af uddannelsessystemet til Den store Omstilling er en stor opgave, som denne artikel blot har givet en antydning af.

REVOLUTION, ROBUSTHED OG RENÆSSANCE

Hvis jeg skal give den helt korte udgave af svaret på spørgsmålet ”Uddannelse til hvad?” så bliver det: til revolution, robusthed og renæssance. Revolutionen er Den store Omstilling – eller Bæredygtighedsrevolution – som i sin dybde ligner de to tidligere revolutioner: landbrugsrevolutionen og den industrielle revolution. Den kan derfor også kaldes den tredje revolution og indebærer ud over bæredygtighed også en radikal reduktion i verdens ulighed. Robustheden drejer sig dels om den resiliens, som skal bygges ind i de nye samfund, for at de kan modstå kriser, dels den robusthed som kræves af de mennesker, som skal drive omstillingen på trods af modstand. Renæssancen er den åndelige og kulturelle opblomstring, som dels vil være et produkt af heling af de mentale splittelser, dels en del af entusiasmen for Den store Omstilling og endelig vil følge i takt med, at vi omskaber menneskets tilstedeværelse fra en destruktiv til en livsfremmende form.

Revolution, robusthed og renæssance er tæt sammenvævede og skal forstås som en pakkeløsning.

HVAD MÅ DER GØRES?

Hvis vi forfølger ovenstående tanker, når vi frem til forestillinger om uddannelse, dannelse og ”skole”, som er meget anderledes end de firkantede bygninger med ensartede firkantede k(l)asseværelser, som vi har i dag, med elever som betragter firkantede skærme. ”Skole” bliver en proces, som finder sted mange steder og i mangfoldige former. Det er en vision, som er spændende at forfølge, men her og nu er skolen fanget i en spændetrøje af konkurrencestatstænkning, topstyring gennem detaljerede mål og prøver, krav om inklusion, kort forberedelsestid, urolige elever og en del urimelige forældre. Lærerne har enten mistet gejsten eller kæmper for at bevare en anstændig skole inden for de snævre rammer, under-

visningsministeriet med sin New Public Management-tænkning har sat. Lærerne prøver at forsvare ”den gode skole”, og det er derfor på sin vis ikke det rette tidspunkt at komme med nye ideer.

MULIGE TILTAG

Når jeg nedenfor kommer med en stribe forslag til, hvad der bør gøres, er det for det første, fordi det bør gøres, og for det andet, fordi netop den absurde situation, man har sat skolen i, kalder på et oprør og nytænkning. De forslag jeg kommer med, er rettet udelukkende mod folkeskolen, både fordi pladsen er begrænset, og fordi det er min hovedinteresse:

1. Understøttende undervisning. Selv om jeg ovenfor har kritiseret de seneste forandringer i den danske folkeskole, så indeholder skolereformen det, der hedder ”understøttende undervisning”. Det er uklart, hvad der egentlig skal foregå i disse timer, og det er derfor oplagt at gå ind og udvikle helt færdigpakkede forslag og materialer for disse timer med det formål, at få eleverne ud af skolen, ud i naturen og samfundet. Den understøttende undervisning bør blive en udforskende, rodfæstende og kropslig læring, og det skal være nemt for lærerne, som er pressede på tid.

2. ”Den lille grønne for skoleelever”. En undervisning, som ikke er baseret på en forståelse af fremtidens udfordringer og muligheder, lader eleverne i stikken. Lad os skrive en lille bog, som gør dette klart for de unge og hjælper dem med at tvinge deres skole og undervisning i den relevante retning. Hvis eleverne forstår, at det er deres liv, der er på spil, og hvis vi kan vise de steder, hvor de kan få indflydelse på skolen, så er der måske her en virkelig kraft, der kan presse skolen, og som kan støtte de lærere, som har fattet hvad klokken er slået.

3. Lærerens personlighed. Meget af det ovenfor beskrevne handler om en måde at være i verden på, en måde at opleve den på, en måde at føle over for den og en måde at tænke

12) Donella Meadows var hovedforfatter til ”Grænser for Vækst” og har bl.a. arbejdet med system dynamics på MIT. Udtrykket ”at danse med systemer” er fra ”Dancing With Systems” <http://www.sustainer.org/pubs/Dancing.html>

et andet universitet

på. Dvs. en måde at være ”dannet” på, som er meget anderledes end den, der er karakteristisk for os, der er vokset op med den usunde fornuft fra det buldrende 20. århundrede. De fleste lærere er f.eks. udprægede humanister og som sådan antropocentrisk. Den lærer, som virkelig er det nye mere favnende dannelsesideal, som bl.a. heler de fem splittelser, vil som person brænde igennem i alle fag og alle måder næsten uanset fælles mål og topstyring. Læreren skal som bekendt være, for at eleverne kan lære, og det er den engagerede lærer, som påvirker børnene mest. Det er ham eller hende, vi husker. En ny dannelse kan enten synes endnu en byrde for læreren, eller den kan ses som en spændende personlig udfordring i en lidt grå skole.

4. Natur, samfund og sind. Der er en gryende forståelse af, at der er en sammenhæng mellem urolige, ukoncentrerede elever og børn og unges afkobling fra såvel naturen og Livets rigdom. Der er også en forståelse for, at børn skal bevæge sig, når de lærer, og at skolen skal arbejde såvel med en bevidst kognitiv tænkning som med en bredere holistisk tilgang. Disse tanker bør udvikles, således at noget af den læring, som er nødvendig for omstillingen til bæredygtighed og en ny renæssance, kobles direkte til løsninger på skolens umiddelbart presserende problemer.

5. Fagrevision og netværk. Skolen er pt. fagopdelt. Det er muligt at gennemgå fagene og gendefinere dem i lyset af et nyt (ud)dannelsesideal. På basis af dette kan den enkelte lærer dels ”snige” de nye perspektiver ind i skolen, og dels kan andre rejse en fagdebat. Mange af de ovennævnte punkter i dette afsnit er noget, den stakkels enkelte lærer skal gøre. Det går nok ikke, uden at vi nu opbygger et netværk af lærere, som har indset den vanskelige situation, vi står i, og har et billede af skolens rolle i at afværge civilisatoriske sammenbrud og reduktion af Livet på Jorden. Netværket skal ud over lærere bestå af mennesker med kapacitet og tid til at støtte

de lærere, som vil prøve at løfte opgaven. Netværket kan udveksle tanker, undervisningsforløb, erfaringer, materialer osv. og kan desuden hjælpe med at søge offentlige eller andre midler til udvikling af særlige forløb i skolen. I frustration over folkeskolens udvikling er der dannet mange nye friskoler, som har vredet sig ud af spændetrojen. Mindst to af dem ser verden og skolen nogenlunde, som jeg har beskrevet. Det er Den grønne Friskole på Amager og Skolen for Livet på Møn. Disse – og måske andre – vil være vigtige laboratorier for netværket.

6. Vi bør oprette Institut for Økologisk Intelligens. Det skal støtte udviklingen af en pædagogik og materialer med det formål at styrke og udvikle børn og unges økologiske intelligens på linje med deres kognitive og emotionelle intelligenser. Instituttet skal desuden fremme forståelse af, at kognitiv, emotionel og økologisk intelligens er tæt sammenfiltrede, og at dette må reflekteres i vores uddannelsessystemer. Instituttet vil knytte sig til de mange internationale institutter og programmer for f.eks. udvikling af ”ecoliteracy”. Instituttet vil ikke udelukkende rette sig mod uddannelsesinstitutioner, men mere bredt mod meningsdannere, politikere, erhvervsfolk og almindelige borgere.

7. Materialer. Folk med evner og tid til at udvikle færdigpakke undervisningsforløb skal sammen med små forlag udgive materialer, som fører til udvikling af større identiteter, udvikling af holistisk tænkning, udvikling af medfølelse også med Livet på Jorden, udvikling af evnen til at se verden som systemer osv. Undertegnede arbejder f.eks. pt. på at udvikle et materiale med arbejdstitlen ”Økologisk intelligens og grundlæggende naturkundskab” for 0. – 4. klasse og påtænker desuden at lave et materiale med arbejdstitlen ”Fremtidsorientering”.

8. Skolevision. Det er normalt, at en skole udvikler visioner til at profilere sig med og til at styre skolens udvikling. Det er ikke utæn-

keligt, at en skole med det rette lærerkorps og den rette leder vil kunne udvikle en skolevision, som relaterer sig til de langsigtede samfundsmæssige udfordringer.

9. Formålsparagraffen. Skolens formålsparagraf, § 1, med dens ord om barnets alsidige udvikling, demokrati osv. fungerer pt. som progressive læreres skjold mod den snævre målstyring. Det er klart, at der er kræfter, som gerne ser al denne snak om dannelse luget ud af paragraffen og ønsker en § 1, som præciserer, at skolens opgave er at udanne mennesker med de kompetencer, som er relevante for erhvervslivet. Dette bør imødegås med en bred debat om skolens formål, herunder dens rolle i en omstilling til bæredygtighed, lighed og livlighed.

10. Global læseplan. Skoler har traditionelt været nationalstatens projekt, og læseplanerne har derfor været nationale. Fremtidene for de børn, der i dag sidder i skoler rundt om i verden, er sammenvævede. Derfor bør UNESCO i samarbejde med andre aktører udvikle en lille, men central læseplan med tilhørende materialer og tilbyde dette i digital form og på mange sprog til de lidt ældre klassetrin i hele verden. Materialet vil komme på rigtig mange sprog, og den nødvendige hardware vil følge med. Resultatet vil være, at fremtidens unge og voksne vil have nogle fælles forståelser og referencepunkter ligegyldigt hvilket land, de kommer fra. Initiativet til at rejse en debat om en global kernelæseplan kunne passende komme fra Danmark.

Det var så 10 bud på, hvad der må gøres. Der er mange flere. Men hvem skal gøre det i denne fortravlede verden? Uanset hvor centrale lærerne er i dette, så er deres tid begrænset. En stor del af læsset skal trækkes af andre, herunder lærerstuderende, politisk aktive unge, materialeudviklere, forlæggere, friskolelærere, Det Ny Clarté-læsere og pensionerede lærere med et livs erfaring, indsigt i samfundsforhold og et hjerte for skole og børns fremtid.

Jakob Jespersen er læreruddannet og har mange års undervisningserfaring med børn og unge i Danmark og Zimbabwe og med unge og voksne i Danmark og Nepal. Han har udviklet undervisningsmaterialer inden for bl.a. miljøbelastning, tilpasset teknologi, landbrug og lokaldemokratiudvikling og har fungeret som rådgiver for udvikling på landet i Zimbabwe og Nepal i tilsammen 15 år. I januar 2015 udgav han bogen "Fremsynet folkeskole – et dannelsesideal for det 21. århundrede", Fjordager. For hans foredrag om dette emne se <https://vimeo.com/141255431>. Han kan kontaktes på mail: langevraa@yahoo.com.

STAT-NATION-KLASSE 3

Her følger den tredje artikel om Curt Sørensen's mammutværk i 3 bind STAT-NATION-KLASSE. I sidste nummer annoncerede vi efter gennemgangen af Curt Sørensen's teoretiske grundlag, at vi i dette nummer ville behandle hans grundige case-studier om Østeuropa. Vi har været så heldige at få Per Clausen til at skrive om dette – Per har ved flere tidligere lejligheder nævnt Curt Sørensen's bøger. Der er ikke tale om en anmeldelse, men om en syntese af Curt Sørensen's cases om Østeuropa. Østeuropa har ikke nogen stor plads i den politiske debat i Danmark, så hvis denne artikel kunne give en og anden lyst til at skrive mere om dette stedmoderligt behandlede område, er man velkommen til at sende os artikelforslag.

Flemming Larsen, redaktionen.

Østeuropas evige jagt på Vesteuropas forspring

Af Per Clausen

Curt Sørensen påviser i Stat-Nation-Klasse, at forudsætningerne for den forskellige udvikling i Østeuropa i forhold til Vesteuropa blev skabt allerede for flere hundrede år siden, og at de forskelle, som har etableret sig, stadig sætter sig sine spor i udviklingen og udviklingsmulighederne.

ØSTEUIROPAS EFTERSLÆB ETABLEREDES FOR 600-700 ÅR SIDEN

Mens livegenskabet blev afskaffet i Vest i løbet af 1300- og 1400-tallet, og vejen dermed var banet for en kapitalistisk udvikling i agrarsektoren, lykkedes det i Øst for den agrare overklasse at indføre ”det andet livegenskab”. Den kapitalistiske udvikling og opbygningen af selvstændige stater udeblev eller kom først meget sent i tiden op til Første Verdenskrig.

I Vest blev staten en udviklingsramme for kapitalismen. I Øst medvirkede den absolutistiske stat derimod til gennemførelsen af den øgede undertrykkelse og udbytning af bønderne og cementerede dermed den traditionelle sociale orden.

De østeuropæiske lande lå langt fra centrene for udviklingen af den nye kapitalistiske atlantiske økonomi og blev fastholdt i en perifer eller semiperifer position i forhold til de avancerede vestlige lande. Produktion af og eksport af landbrugsprodukter til de vestlige lande var med til at fastholde en traditionel social orden med en fremskudt position for den agrare overklasse.

Også inddragelsen af masserne i den politiske beslutningsproces forløb meget forskelligt. Mens vi i Vesten så udviklingen af store massepartier og interesseorganisationer og udviklingen af et genuint civilsamfund, så vi i Østeuropa systemer, hvor ordrer blev kommunikeret nedad fra eliter til befolkning.

Der var også store forskelle mellem landene. Balkan var det mest tilbagestående. I Østeuropa betegnede nation oprindeligt den privilegerede del af det pågældende lands befolkning. Men med den voksende massedeltagelse blev nationsbegrebet udvidet til at omfatte hele ”folket” forstået som et kollektiv med fælles historie, kultur og mission. Na-

tionalismen var ofte aggressiv og rettet mod andre folk eller overnationale imperier og eksterne stormagter. Nationalismen var dog båret af forskellige sociale kræfter. I Polen og Ungarn var det adelen. I Rumænien var det regeringen og det statslige bureaukrati. I Serbien var det de fattige, men selvstændige bønder. I Rusland eksisterede ingen opfattelse af fælles arv og samhørighed før i løbet af 1930'erne, hvor den blev stimuleret og udviklet fra oven.

RUSLAND: STÆRK STAT OG SVAG ØKONOMI

Helt tilbage til middelalderen var Ruslands landbrug langt mindre effektivt end landbruget i Vesteuropa. Mens man i Vest så fremvæksten af selvejerbønder, etableredes i Rusland livegenskabet. Man så aldrig en agrarrevolution med øget produktivitet i landbruget, som det skete i England, og man så heller ikke nogen udvikling af byerhverv og byudvikling.

Også statsbygningen var særegen. I Rusland var staten enemægtig i forhold til det omgivende samfund, og der kom der aldrig nogen egentlig feudalisme med træk af pluralisme som i Vest. Ej heller var der nogen strid mellem stat og kirke, ingen reformation og ingen renæssance. Forsøgene på industrialisering og modernisering i Rusland voksede derfor ud af statslige ønsker om militær-politisk at komme på højde med de omgivende stormagter, som landet hele tiden lå i konflikt med.

Den centrale person i moderniseringsbestræbelserne før Første Verdenskrig var Sergei Witte, der var finansminister i 1892-1903. Wittes program indebar en hurtig industrialisering iværksat af staten og stimuleret med ressourcer, som blev trukket ud af den agrare sektor. Trods disse bestræbelser var Rusland stadig frem mod Første Verdenskrig et landbrugsland, hvor kun 13 procent af befolkningen boede i byerne, mens det i Tyskland og Frankrig var 40 procent og i England 70 procent.

RUSLAND SOM ”UNDERUDVIKLET STORMAGT”

Rusland havde ved århundredeskiftet udviklet en særegen dobbelthed. På den ene side var landet det svageste af de europæiske stormagter. På den anden side var det afgjort den stærkeste magt blandt de underudviklede lande. På den ene side var Rusland afhængig af Vesten. På den anden side spillede landet en imperialistisk rolle i Asien. Rusland kan derfor karakteriseres som en ”underudviklet stormagt” og stod dermed svagt i forhold til Tyskland ved starten af Første Verdenskrig. På det tidspunkt var der begyndende social og politisk bevægelse blandt bønder og arbejdere. De formåede dog ikke at gennemføre en permanent politisk, økonomisk og kulturel organisering på et demokratisk grundlag, som vi så i Skandinavien.

Statens centrale placering medførte, at oprør og kamp for bedre forhold ofte blev til opstande vendt mod staten med et egentligt revolutionært indhold, som man f.eks. så i 1905 og eklatant i den russiske oktoberrevolution.

REVOLUTIONERNE I FORLÆNGELSE AF FØRSTE VERDENSKRIG

I forlængelse af Første Verdenskrig opstod der i en række lande revolutionære processer. I lande som Tjekkosllovakiet, Østrig og Tyskland førte dette til et parlamentarisk demokrati med et socialt indhold. Ifølge Curt Sørensen et langt spring fremad i forhold til den sociale og politiske førkrigsorden. I Ungarn blev den demokratiske proces derimod afsporet straks fra begyndelsen, og efter Bela Kuns kortvarige rådsrepublik indledtes hele den stribe af højreorienterede autoritære regimer, der prægede landet i mellemkrigsårene.

I Rusland kunne den demokratiske og sociale republik måske også være blevet resultatet, 1) hvis der mod slutningen af 1917 var blevet etableret en bred socialistisk koalition sigtende mod demokratiske og sociale reform-

er samt national udvikling, 2) hvis borgerkrigen ikke allerede i løbet af 1917 og 1918 havde været under begyndende udvikling, 3) hvis Lenin ikke i oktober havde satset på en storm mod Vinterpaladset samt under partiets stadig strammere kontrol forsøgt at drive revolutionen videre i forventning om, at gnisten ville fænge i Vesteuropa, og 4) Rusland havde været lige så udviklet som for eksempel Tyskland eller Østrig.

Curt Sørensen er meget kritisk overfor Lenins insisteren på at gennemføre stormen på Vinterpaladset og oktoberrevolutionen. Den handlede kun om at sikre bolsjevikkerne magten, for soldaterne havde allerede taget kontrollen over hæren, bønderne over jorden og arbejderne over fabrikkerne.

ØSTEUROPA: EN KAMPLADS MELLEM DET "GAMLE" OG DET "NYE" HØJRE
I Østeuropa opstod der i kølvandet på Første Verdenskrig en række nye stater, der alle var præget af store nationale og etniske modsætninger pga. af store nationale mindretal. Tendensen blev forstærket af, at disse mindretal kunne hente styrke hos revanchistiske

naboer – ofte endda en stormagt. Stort set alle steder brød det nye demokrati hurtigt sammen og blev erstattet af autoritære styrereformer. Da de gamle herskende klasser var stærkt svækket, overgik magten til det statslige bureaukrati og militæret – stort set ingen steder udviklede der sig et selvstændigt borgerskab med egne styrkepositioner. Kun i dele af Tjekkoslaviet eksisterede der et industrielt borgerskab. Den afgørende konflikt i regionen kom til at stå mellem en bureaukratiseret og militariseret stat på den ene side og en mængde fattige bønder på den anden. Mange steder opstod der store og stærke bondepartier, men da de ofte blev domineret af professionelle politikere, intellektuelle og bureaukrater, varetog de reelt ikke bøndernes interesser. Socialdemokraterne stod langt svagere end i Vesteuropa, mens kommunistpartierne stod relativt stærkt både blandt arbejdere og fattige bønder i flere lande. Det nationale element spillede dog en afgørende rolle i de fleste østeuropæiske lande i mellemkrigsperioden, og mange steder udviklede et dominerende "statsligt enhedsparti" sig i autoritær retning.

Overalt i regionen frem til Anden Verdenskrig voksede autoritære og fascistiske kræfter sig stærke i rivaliseringen mellem det "gamle" og det "nye" højre. Mens fascismen overtog magten i de central- og sydeuropæiske lande på grund af velvilje fra eller en direkte alliance med de gamle borgerlige partier, havde den "gamle" højrefløj ikke brug for fascismen i de østeuropæiske lande, for arbejderbevægelsen var svag, og bønderne kunne holdes nede med traditionelle midler. Men den fascistiske bevægelse kom til at udfylde tomrummet på grund af fraværet af stærke socialdemokratiske og/eller kommunistiske partier. Den eneste reelle undtagelse fra denne udvikling var Tjekkoslaviet.

De østeuropæiske lande var udpræget agrare samfund. I flere lande blev der gennemført jordreformer, dog ikke i Polen og Ungarn. Alle lande blev under krisen efter 1929 ramt hårdt af faldende priser på landbrugsprodukter. Gabet mellem Østeuropa og Vesteuropa i økonomisk udvikling og samfundsmæssig modernisering bestod fortsat trods nye forsøg fra skiftende eliter og nye regimeformer og ideologier på at indhente Vesten. Forskellen

var steget fra 1820 til 1913 og holdt sig på det niveau til 1938. (Efter Anden Verdenskrig forsøgte kommunistiske moderniseringseliter ved hjælp af planøkonomi og en ny variation af autoritære regimeformer med større held at arbejde på mindskning af dette gab frem til 1973, hvorefter det gik galt igen, og efterslæbet steg til et hidtil ukendt niveau).

De østeuropæiske lande var i årene frem til og under Anden Verdenskrig ofre for stormagtsinteresser. Frankrig, Italien, Tyskland og Sovjetunionen forsøgte med varierende held at udvide deres magt over området med både økonomiske, politiske og militære midler, indtil sagen blev afgjort til Sovjets fordel efter Anden Verdenskrig.

STALINISMEN FORSTÅET SOM EN SUCCESFULD MODERNISERINGS PROCES

Ifølge Curt Sørensen var stalinismen i Sovjetunionen et produkt af tre forhold, der gensidigt forstærkede hinanden. Tilbagefaldet i 1920'ernes Sovjet til et traditionelt despoti: 1) den forcerede tvangskollektivisering og industrialisering i det relativt tilbagestående agrarsamfund, 2) den "forsinkede" national-

statsbygning, og 3) Ruslands problemfyldte historiske udviklingsproces. Stalin mente, at Rusland var 50-100 år efter de udviklede vestlige lande. Det måtte indhentes på 10 år, ellers ville man blive knust. Det er Curt Sørensen vurdering, at denne analyse var afgørende for Stalins ageren – ikke de mere ideologiske synspunkter. Også i Stalins Sovjet var der forskel mellem den postulerede og den reelle ideologi.

Den postrevolutionære udvikling i Sovjetunionen var således primært en særegen videreudvikling af den tidligere moderniserings tre grundprocesser, den socioøkonomiske, stats- og nationsbygningen og indpasningen i det internationale system. For det første var den socioøkonomiske udvikling igen dirigeret ovenfra, men nu i ekstrem form. For første gang nogensinde lykkedes det for Rusland i nævneværdig grad at indsnævre gabet til Vesten. Men processen var utroligt lidelsesfuld, og der udviklede sig også en ny klassestruktur. For det andet fortsattes det zaristiske Ruslands århundredegamle statsbygningproces. Staten blev dog søgt gjort mere moderne med et – efter russiske forhold – moderne bureaukrati. Militæret blev udbygget, og statsopbygningsprocessen blev understøttet af udviklingen af en moderne national bevidsthed. For det tredje udviklede Sovjetunionen sig internationalt fra at være en tabernation i 1920 til at være en sejrende stormagt i 1945.

Ruslands udvikling i det 20. århundrede var dybt paradoksal. Efter 1917 drev et moderniserende statssystem under benyttelse af en antikapitalistisk ideologi Rusland gennem en moderniseringsproces af et samfund, som ikke havde formået at gennemgå en fuld kapitalistisk udvikling, gennem en ny samfundsformation, som hverken var kapitalistisk eller postkapitalistisk endsige socialistisk, til et nyt forsøg på at etablere den kapitalisme, som det ikke var lykkedes at føre igennem før 1914. Prisen for den lidelsesfulde proces

blev først og fremmest betalt af millioner af bønder udsat for en tvangskollektivisering gennemtvunget med uhørt brutalitet, samt af de øvrige ofre for Stalins terror. Men samtidig blev der skabt et moderne nationalstat med en udviklet industri og en urbaniseret befolkning. Det var den stat, som viste sig i stand til vinde over Nazi-Tyskland i Anden Verdenskrig.

SOVJET, DEN KOLDE KRIG OG SOVJETS OPLØSNING

Curt Sørensen gennemfører en omfattende analyse af Den kolde Krig og Sovjets rolle. Hovedpointen er, at Stalin ville fastholde krigens bytte og etablere en sovjetisk sikkerhedszone ned igennem Europa og have indflydelse på spørgsmålet om Tysklands fremtid. Derimod havde Stalin ikke noget ønske om øgede erobringer.

Afgørende for Den kolde Krigs udvikling var konsekvenserne af Anden Verdenskrig. Tyskland og Japans nederlag skabte et magttomrum i Europa og Asien, førte Sovjetunionen frem som en stormagt i Europa og etablerede USA som en dominerende global position. Samtidig havde krigens oplevelser fremkaldt en venstreradikalisering i Europa og nationale selvstændighedsbevægelser i Asien.

Curt Sørensen ser først og fremmest Den kolde Krig som en stormagtskonflikt, hvor realpolitikken var afgørende, og hvor den erklærede ideologi fungerede som legitimerende. Den kolde Krig var også en kamp om moderniseringsmodeller. USA's hovedmodstander var ikke bare "kommunismen", men enhver national uafhængighed, der kom på tværs af amerikanske kapitalistiske og statslige interesser.

Indadtil fortsatte Sovjetunionens elite anstrengelserne for at drive en socioøkonomisk moderniseringsproces igennem. Man bibeholdt den overordnede økonomiske moderniseringsmodel, fra 30'erne. Efter krigens omfattende genopbygningsarbejde kunne Sovjetunionen endda i en årrække konkurrere

med vestlige lande om høje økonomiske vækstrater. Midt i 1970'erne sagtnedes farten i den økonomiske vækst, i 1987-1989 blev den erstattet af et fald, og 1990'erne var økonomisk og socialt katastrofale.

Sovjetunionen magtede ikke overgangen fra ekstensiv til intensiv økonomisk vækst, vægten af den enorme oprustning og indvirkningerne af den fremadskridende globalisering slog nu igennem. I den situation satsede mægtige kræfter i den bestående parti-/statelite på en transformation over til en anden udviklingsstrategi, idet den foretog en 'conversion of power' og smøg den gamle ideologi af sig.¹ Men gennem skiftende faser, gennem succes og gennem tilbagegang, forblev socioøkonomisk udvikling den overordnede målsætning.

Ifølge Curt Sørensen var Den kolde Krig ret beset altid et håbløst projekt for Sovjetunionen. To stormagter på vidt forskelligt udviklingstrin konkurrerede i en strid, som blev mere og mere global og mere og mere omkostningsfuld. Sammenbruddet var dog på ingen måde uundgåeligt. Sovjetunionen havde tidligere overlevet langt stærkere og mere dybtgående kriser. I den sidste ende var det, ifølge Curt Sørensen, partielitens interesser og den stærke personkonflikt mellem Gorbatjov og Jeltsin, der drev udviklingen i en retning, der var helt anderledes end f.eks. den kinesiske løsningsmodel.

Sovjetunionens sammenbrud udløste som forventeligt en endeløs triumferen i Vesten. Socialismen var brudt sammen, og kapitalismen havde sejret. Den af Stalin skabte – og i Vesten vidt accepterede – myte om "socialisme i et land" affødte en ny myte om socialismens sammenbrud. Det, der reelt skete, var, at Sovjeteliten skiftede sin hidtidige politiske kapital ud med en økonomisk kapital, og at en udviklingsvej blev lukket.

Modernisering kan enten være igangsat og styret og befordret internt i et land, den kan være påtvunget udefra, eller den kan være

”

Sovjetunionens sammenbrud udløste som forventeligt en endeløs triumferen i Vesten.

udtryk for et elitevalg. Efter revolutionerne i 1917 havde Sovjetunionen søgt at sikre sig autonomi og praktisere den første udviklingsvej. I 1989 foregik der så et internt eliteopgør, som endte med, at Rusland slog ind på en kombination af de to andre udviklingsveje. Spektakulært kom det til udtryk ved Boris Jeltsins overtagelse af den "vestlige model".

ØSTEUROPA FRA ANDEN VERDENSKRIG TIL MURENS FALD

De østeuropæiske landes udvikling i perioden 1945 til 1989 udviste en række fælles træk, såsom på den ene side en modernisering og på den anden side – og accelererende i 80'erne – økonomiske problemer. En række af landene blev gennemrystet af folkelig modstand, uroligheder, strejker og opstande, og det stalinistiske system var efter Stalins død og ikke mindst efter den 20. partikongres under stigende pres.

Men udviklingen var også præget af store forskelle. Polens udvikling blev karakteriseret ved stadige spændinger mellem på den ene side de regerende eliter og skiftende ledere og på den anden side arbejderuroligheder, strejker og protester. I Tjekkoslovakiet bevægede man sig fra en koalitionsperiode i 1945-48 med et frit valg i 1946 over en periode med benhård stalinisme frem til Prag-foråret i 1968 med efterfølgende sovjetisk invasion og genetableringen af et stalinistisk styre. I Ungarn lagde man også ud med en koalitionsperiode fra 1945 til 1947/48 med frie valg i 1945 og 1947 (næsten frit), som slog over i rendyrket stalinisme afbrudt af Imre Nagy-perioden i 1953-1955 med opstand og efterfølgende repression indtil Kadar-perioden (som normalt regnes fra 1957 til 1989, red.) med lempelser og økonomiske reformer.

1) Curt Sørensen skriver bl.a.: "Et første skridt i retning af en politisk sociologisk analyse og forklaring på den seneste transformation i Sovjetunionen og Østeuropa finder vi i teorien om en 'conversion of power'. [...] Den hidtidige parti- og statselite så en interesse i en transformation... og den blev en afgørende kraft i transformationsprocessen. Idet den droppede den erklærede ideologi... orienterede den sig i retning af en transformation til kapitalisme..." (bind III, s. 124). Red.

På Balkan varierede mønstret fra det rumænske klandiktatur med en satsen på en national selvstændighedspolitik over det stalinistiske og Moskva-tro i Bulgarien til Jugoslaviens totale løsrivelse fra Moskva og etablering af et indre kompromis mellem de forskellige nationale eliter under Titos faste ledelse med reformeksperimenter i økonomien.

Bruddet mellem Stalin og Tito i 1948 skyldtes blandt andet de jugoslaviske partisaners styrke og autonomi under Anden Verdenskrig, men også Stalins modstand mod Titos og Dimitrovs planer om en Balkan-føderation. Bruddet mellem Jugoslavien og Sovjet kom på trods af, at Serbien havde en tradition for tætte forbindelser og alliancer med Rusland. Det havde Bulgarien og Tjekkoslaviet også, og her forblev den stalinistiske orientering stærk.

Polen og Ungarn var historisk lande med negative erfaringer med Rusland. De havde gennem opstandene i 1956 tilkæmpet sig en vis grad af intern selvstændighed, men var samtidig blevet presset på plads i Østblokken. Dog havde de som en art indrømmelse fået lov til efterfølgende at udvikle en reformpolitik og udfolde en vis grad af kulturel frihed. Albanien selvstændighed i forhold til Sovjetunionen kombineret med intern stalinisme hang sammen med valget af Kina i den sovjetisk-kinesiske konflikt. Albanien forblev samtidig det mest underudviklede land i regionen. Rumænien havde traditionelt et fjendtligt forhold til Rusland og kombinerede national selvstændighed med en stalinistisk politik internt i landet, som var lige så hård som i Bulgarien, Tjekkoslaviet og DDR.

Ikke desto mindre var Sovjetunionens politiske interesser og sikkerhedsbehov ubestrideligt en af determinanterne for landenes interne udvikling, selvom de forskellige historiske erfaringer med Rusland under og efter Anden Verdenskrig også spillede en rolle ligesom udbredelsen af den ortodokse kultur i syd i modsætning til i nord.

Østeuropas generelle periferisituation i forhold til Vesten, det socioøkonomiske efterslæb siden omkring 1500 samt landenes geopolitiske udsathed for fremmede folks og magters indtrængen og imperiekonstruktioner gav også regionen et fælles særpræg i forhold til Vesteuropa. Det samme gjorde den fælles oplevelse efter 1945 af at blive inddraget i en ny imperiekonstruktion i form af det stalinistiske system.

Den økonomiske vækst i de østeuropæiske lande var frem til 1973 på nogenlunde samme niveau (men fra et meget lavere udgangspunkt) som i Vesteuropa. Den økonomiske krise fra 1973 ramte imidlertid de østeuropæiske lande endnu hårdere end de vestlige. Væksten gik næsten i stå, og landene etablerede i samme periode en stor udenlandsgæld.

Opdagelsen af, at landene stadig haltede bagefter de vestlige lande med hensyn til velstand og forbrug efter Den kolde Krigs afslutning og andre storpolitiske udviklinger førte til omvæltningerne i Østeuropa.

Udviklingen i denne fase i Østeuropa opdeler Curt Sørensen i fire hovedruter:

1) Udviklingen gennem længere tid af en massebevægelse, konfrontationer, men også forhandlinger i toppen og til sidst transformation (den polske vej).

2) En længere evolutionær reformproces indefra, forhandlinger og til sidst transformation (den ungarske vej).

3) Hurtige og totale sammenbrud. Det var den udvikling, man så i lande som DDR, Tjekkoslaviet, Rumænien, Bulgarien og Albanien.

4) Total opløsning og borgerkrig – som man så det i Jugoslavien.

Fælles var imidlertid, at den begyndende omorientering i den sovjetiske elites opfattelse og strategitænkning og hele scenariet for en begyndende sovjetisk tilbagetrækning

fra Østeuropa på afgørende måde påvirkede de østeuropæiske elitors situation og deres situationsopfattelse. Deres bedste valg var en 'conversion of power' og tilskyndelse til en accelereret kapitalistisk udvikling med en endnu stærkere integration i den internationale økonomi. De østeuropæiske elitors politik for bevarelsen af magten og for vestlig anerkendelse betød ligesom i det tidligere Sovjet, at man måtte udskifte den gamle ideologi og politiske retorik med en ny, men det havde man heller ikke svært ved.

ØSTEUROPA I DAG

Efter Sovjetunionens nederlag i Den kolde Krig er Østeuropa blevet frigjort fra den russiske bjørns vægt, men er til gengæld indrullet fuldt ud i den globale kapitalisme og neoliberalismens og de vestlige stormagters hegemoni, hvilket har haft katastrofale sociale og økonomiske konsekvenser for store dele af befolkningen. Der er blevet indført en form for parlamentarisk demokrati, som dog kun i meget lille omfang inddrager befolkningen i de politiske beslutninger. Højreekstremer regimer og fremmedfjendsk politik breder sig nu igen i Østeuropa. En udvikling i regionen på egne betingelser har historien igennem sjældent været en mulighed. Østeuropa var en periferi, og det er regionen stadig.

Per Clausen var folketingsmedlem for Enhedslisten 2005-2015 og er nu medlem af Aalborg Byråd.

BOGTITEL *Pengene og livet – historier om marked og moral*
 FORFATTER *Mikkel Thorup, Jakob Bek-Thomsen, Christian Olaf Christiansen & Stefan Gaarsmand Jacobsen*
 FORLAG *Informations Forlag, 2015, 288 sider, 299,95 kr.*

Økonomisk mytologi – bragt ned til jorden igen

Selvfølgheder og vanetænkning udsat for fire idéhistorikers frontalangreb i ny bog – Økonomien er ikke en formel for de særligt indviede, den er et stort tagselvbord, og det er dækket op til dig!

Af Marc Grønlund

Har du nogen sinde følt dig sat ud på et sidespor, når økonomerne toner frem på skærmen og udtaler deres skråsikre prognoser for den fremtidige økonomiske udvikling?

Frygt ikke, med denne bog i hånden bliver du aldeles klar til at deltage i diskussionen og nærmest rive tøjet af den økonomiske kejser i form af de mainstream økonomer, som i alt for lang tid uimodsagt er sluppet af sted med ahistorisk ævl og neoliberalt vrøvl fra nederste skuffe. Fat mod, det er tid til at slå igen.

HVOR KOMMER DET PENGEVÆSEN FRA? Hvorfor koster tingene det, de gør? Hvor kommer banker og kreditvæsen fra? Er økonomer altid blevet betragtet som de rene orakler? Langt fra!

Hovedpræmissen i *Pengene og livet* er netop en gedigen påpegning og tydeliggørelse af, hvordan forskellige aspekter af den økonomiske tænkning, som vi i dag muligvis tager for givet, historisk set har udviklet sig igennem forskellige epoker. Der gribes således på ægte idéhistorisk vis helt tilbage til Antikken for at påpege, hvorledes vækstbegrebet

har set helt anderledes ud. På samme måde bliver Renæssancens udvikling af det tidlige banksystem bragt i spil, mens ikke mindst Oplysningstidens klassiske politiske økonomer bliver hevet frem, når blikket rettes mod selve de økonomiske begreber og moralske læresætninger, som i dag nok er hævdvundne principper, men som på klassikernes tid var langt mere omstridte.

OPFINDELSEN AF DET EGENNYTTIGE INDIVID

At det økonomiske menneske ikke findes i virkeligheden, er måske en lidt banal pointe, men at det nyttemaksimerende individ kan fostres og 'skabes', er en mere diabolisk pointe, som påpeges flere steder i bogen. Mennesker handler altid ud fra bestemte forudsætninger, som ofte er givet dem i arv. Her har især mainstream økonomisk teori haft ideelle betingelser for at skubbe til de forudsætninger ved bl.a. at fremelske et bestemt individ som omdrejningspunkt for både moral og tænkning. Opfindelsen af det egennyttige individ kunne man kalde det.

Som al anden 'videnskab' arbejder økonomer selvsagt med idealtyper, forskellen er bare, at økonomer har haft mulighed for at indvirke på samfundsudviklingen i højere grad end så mange andre discipliner.

Det i sig selv gør flere af bogens pointer både relevante og opfindsomme, eftersom der vitterligt er brug for en gang ideologikritik eller (som minimum) en saglig historisk fremstilling af de økonomiske grundforestillinger.

UTRADITIONEL FORMIDLING

Selve formen er en bemærkning værd: korte prosastykker uden de store fodnoter er stilen hele vejen igennem, og på den måde faktisk temmelig særegent for dansk forskningsformidling, hvis man vil formaste sig til at rubricere bogen som sådan.

Bogen er derudover forbilledligt delt op i en række hovedområder såsom økonomisk kultur, tænkning, begreber, etc. Og selvom der visse steder er tale om en overmåde grundig idéhistorisk gennemgang med indbyrdes afhængige afsnit, kan bogens kapitler i det store og hele fint læses hver for sig.

IKKE ØKONOMI FOR DUMMIES

Pengene og livet skal dog ikke forstås som en 'økonomi for dummes'. Tværtimod fristes man til at sige. Snarere bliver der her talt op til læseren, hvilket effektivt underminerer myten om, at økonomi kun er for de særligt indviede. Modsat det rædselsfulde tv-program, der kørte for noget tid siden på DR, tages mainstream økonomisk teori ikke for givet her – der er netop IKKE et endegyldigt svar på et givent økonomisk dilemma. Det er på sin vis pointen med hele bogen at påvise det dybt kontingente og historisk betingede bag enhver økonomisk teori og læresætning.

Den idéhistoriske eksercits tager dog lidt overhånd nogle steder, som når Renæssancen eller Antikken udspiller sig for femte gang i træk med brug af de samme tænkere. Når gentagelserne ligger for tæt, bliver man lidt

træt af den korte form, som ellers overordnet set er en af bogens styrker. Djævelen sidder som bekendt i detaljen.

KNAP SÅ VILD ANALYSE

En oplagt 'figur' på forfatternes dartskeive er den neoliberale Chicago-økonom, og det bliver da også til overmåde udstillet, hvor grotesk en tankegang denne figur er repræsentant for – men igen: Har vi brug for at vide det ud fra fem forskellige vinkler? Næppe... Og det gør en ellers fremragende udgivelse lidt trættende i længden: Pointerne og de retoriske figurer sidder allerede fast efter få kapitler, lidt ærgerligt med tanke på, at der er mere end 40 af disse!

Det sidste er naturligvis ment som en provokation og mest af alt sagt, fordi denne bog er eminent tænkt, eminent tilrettelagt, men blot ikke helt så eminent udført. Detaljedjævelen på spil igen.

Forfatterkollektivet ender lidt som en parodi på Center for vild analyse (kendt for deres klummer i Information og med baggrund i filosofistudiet på Århus Universitet, samme institution som de 4 forfattere kommer fra), blot uden den store humor, endsige vildskab.

Økonomien har bestemt brug for en omgang tør idéhistorisering, men det kunne have været gjort lidt sjovere, lidt mere underholdende og uden de gentagelser, som blot gør en rundtosset og lettere irriteret. For hvor er det nu, man ofte hører en retorik, der kører i ring? Nå jo, it's the economy, stupid!

PS: En af de fire forfattere, Mikkel Thorup, har for nylig også udgivet bogen "Pro Bono?", en ganske kort og fandenivoldsk (tenderende det vilde) analyse af fænomenet 'filantrokapitalisme' – læs den, der er smæk for skillingen!

Marc Grønlund er historiker, journalist og medlem af Det Ny Clartés redaktion. Marc bidrager jævnligt med artikler til tidsskriftet, se bl.a. #24, #25 og #27.

BOGTITEL *Klimaet på dagsordenen. Dansk klimadebat 1988-2012*
 FORFATTER *Oluf Danielsen*
 FORLAG *Multivers Academic, 2015, 733 sider, 388,00 kr.*

Klimaet på dagsordenen

Af Rolf Czeskleba-Dupont

Foreliggende doktorafhandling i kommunikationsvidenskab forsvarede Oluf Danielsen (OD) i marts 2015 på Roskilde Universitet. Uden for murene, på den danske debatside 'klimadebat.dk', blev den modtaget med beskeden fra 'klimanægtere' om, at det er solen, der forstyrrer klimaet – og ikke menneskeskabte udledninger af drivhusgasser. OD nævner både avisartikler, der længe omtalte danske solplet-forskeres påstande om solens indviklede påvirkning af klimaet på jorden, men nævner også dem, der fortalte, hvordan de var blevet afvist, sidst med et eksperiment på partikel-forskernes CERN-laboratorium ved Genève. Det havde debattørerne ikke fået fat i.

Allerede i 2009 påpegede Peter Kemp og Lisbeth Witthøft Nielsen i deres bog *Klimabevidsthedens barrierer* mediernes rolle i at skabe et angstprovokerende meningskaos.¹ Nærværende afhandling prøver – en besværlig opgave – at ordne dette kaos ved at dokumentere og afkode det meningsunivers, som danske dagblade udspandt i undersøgelsesperioden. Tiden strækker sig fra bladenes omtale

af dannelsen af FN's klimapanel (IPCC) i 1988 over Rio-konferencen for miljø og udvikling i 1992 indtil efter Rio+20 i 2012. I denne periode dækkede journalisterne i alt 18 årlige COP-møder (COP står for Conference of the Parties, d.v.s. deltagerne i FN's Klimakonvention fra Rio), der begyndte med COP 1 i Berlin 1995. Her viste sig allerede grundlæggende modsætninger mellem olieeksporterende lande, der kun ville have erstatning for overgreb mod deres salgsforretning, og regeringer, der ville i gang med substantielle forhandlinger om en fælles klimapolitik. Det lykkedes mødets vært, den daværende tyske miljøminister Angela Merkel, at forhindre en total blokade ved at tilvejebringe 'Berlinmandatet' om at forhandle videre frem mod COP 3 1997 i Kyoto.

Som tak blev Bonn valgt som sekretariatsstedet for nævnte klimakonvention (UNFCCC).² Den indeholder de grundlæggende principper, som forpligter staterne til at nedbringe udslip af drivhusgasser til et ikke mere faretruende niveau, herunder forsigtighedsprincippet, der siger, at man ikke skal vente,

indtil ligene er på bordet, inden afværgeforanstaltninger iværksættes. Samt en anerkendelse af udviklingslandenes mindre forpligtelse til at gøre de store indhug i udledningerne, før de har oparbejdet midlerne til det. Alle FN's lande har tilsluttet sig denne konvention, inklusive de Forenede Stater af Amerika.³ Da konventionen så via Kyoto-konferencen skulle udmøntes i operationelle anvisninger, viste USA sig imidlertid som en hæmsko, idet spillet begyndte med først at kræve ulandene (et vidt begreb, der dækker over både periferien og semi-periferien eller mellemindkomstlandene) med til nedskæringen af CO₂-udledninger. Desuden støttede USA et forslag om at inddrage drivhusgas-balancen fra landenes økosystemer, herunder skovene, i regnskaberne over drivhusgas-udslip, som Australien indbragte allersidst i Kyoto-forhandlingerne.⁴

Det fremgår af materialet i Danielsens afhandling, at dette spørgsmål om biologiske dræn (sinks) og kilder (sources) for luftforureningen med CO₂ var gift for forhandlingerne. Den tyske miljøminister Jürgen Trittin kaldte det sarkastisk for en 'Sinksgivingday', da sagen i november 1997 var blevet accepteret. Året efter meldte en rådgivningskommission for den tyske regering sig på banen med en vægtig rapport plus pressemeddelelse, der advarede mod disse tvivlsomme mekanismer.⁵ Blandt andet med argumentet om, at fotosyntesen ved stigende globale temperaturer vil halte bagefter planternes respiration, dvs. frigivelse af CO₂. Svend Auken havde desuden gentagne gange vendt sig mod den svindel med CO₂-kvotehandelen, som US-amerikanerne krævede. Begge dele var medvirkende til, at forhandlingerne på COP 6 i Haag i december 2000 brød definitivt sammen. Der måtte indkaldes til et midtvejsmøde i Bonn i sommeren 2001, det såkaldte COP 6.5. Her blev der under

fravær af Svend Auken og efter udmeldelsen af USA af Kyoto-protokollen forberedt et kompromis, der senere har vist sig at forvanske de ellers mere ædruelige regnskaber over udstødningsgasser og skorstensemissioner grundlæggende.

Den minutiøse gennemgang af avisernes reportager i afhandlingen indebærer mange gentagelser, dog altid med journalistiske nuancer. Perioden fra omkring 1990 til 2012 bliver gennemgået to gange: først ved at sammenligne og kategorisere Informations (IF) og Weekend-Avisens (WA) dækning af klimastoffets naturvidenskabelige kernespørgsmål, herunder de danske skeptikers særkende med solplet-historien, som WA omtalte udførligt; dernæst ved minutiøst at gennemgå fem dagblades (foruden IF's og WA's Berlingskes, Politikens og Jyllands-Postens) klimareportager fra de årlige COP-møder.

Hvad der for OD er væsentligt at medtage, afgør han således: "I forhold til de lange forhandlinger har fokus været på processen og resultaterne." Vi får således vurderinger af diplomatsprogets (for ikke at sige: omsvøbsdepartementernes) betydning for, at forhandlingerne overhovedet kunne fortsætte. En sammenfattende tabel dokumenterer i alt syv aftaler, der blev resultatet, sidst i Doha 2012 en aftale om at sætte alt ind på COP 21 her i 2015. Meget andet omtaler OD kun i betinget form: "Alternative konferencer, gadedemonstrationer med anholdelser, sikkerhedsforholdene ved møderne, pressens arbejdsvilkår, interview med toppolitikere, levevilkårene i conferencebyerne, tekniske løsninger på opbevaring af CO₂, biobrændsels grad af CO₂-neutralitet, bilfabrikkernes syn på fremtiden for elektriske biler m.v. indgår kun, hvis der er direkte forbindelse til forhandlingernes fremdrift eller stilstand." (s. 641)

” ... mediernes rolle i at skabe et angstprovokerende meningskaos ”

3) Czeskleba-Dupont, Rolf. 2014. "Klimadiplomatiets afveje i Kyoto-processen", *IPmono-polet* 20. udgave, maj 2014, ss. 22-25

4) Flinnery, Tim. 2006. *Vejrmagerne. Det menneskeskabte klima*. Charlottenlund: Ries

5) German Advisory Council on Global Change (WGBU). 1998. *Special Report. The accounting of biological sinks and sources under the Kyoto protocol. A step forwards or backwards for global environmental protection?* Bremerhaven: WGBU

1) Kemp, Peter og Lisbeth Witthøft Nielsen. 2009. *Klimabevidsthedens barrierer*. København: Tiderne Skifter

2) Se artiklen om klimakapitalismen sidst i bladet

Den kritiske periode med forhandlingernes sammenbrud omkring år 2000/2001 bliver desværre i indholdsfortegnelsen fremstillet noget knudret. Medens de øvrige COP-møder danner overskrift hver gang, henvises der til COP 5 i Bonn 1999, COP 6 i Haag 2000, COP 6.5 igen i Bonn juli 2001 og COP 7 i Marrakesh december 2001 under ét som 'færdiggørelsen af Kyoto-protokollen – COP 5 til COP 7'. Man skal bruge luppen for at kunne finde ud af kriseprocessen. Først en knap 25 sider lang opgørelse af kodede hovedbudskaber sidst i bogen dokumenterer, hvordan de fem aviser har informeret om substans-spørgsmål, herunder problemet med godskrivelser af 'rabatter' for lande med et netto-overskud af CO₂-optagelse i biologiske dræn (sinks).

Spørgsmålet drillede den forrige danske regering, idet den ville "vise eksemplets kraft og sikre, at danske virksomheder fortsat kan befinde sig i frontfeltet, når det drejer sig om udvikling af klimavenlige, grønne teknologier." OD noterer hertil i sin i august 2013 afsluttede afhandling: "Regeringen havde også stillet en samlet 'Klimaplan 2012' i udsigt... Ved folketingsårets slutning i juni 2013 er planen imidlertid ikke kommet endnu. Måske skyldes det forskeres kritik af den store satsning på biomasse for ikke at være så klimavenlig som forudset i energiplanen" (s. 619), nemlig planen fra november 2011 'Vores energi'. Dette spørgsmål

drøftes desværre ikke videre. Og slet ikke, om kritikken var/er berettiget, og hvad den betyder for danskernes kollektive ambitioner om hurtigst muligt at blive 'CO₂-neutrale.' Dette resulterer i, at læseren kan føle sig fortabt i datamængden.

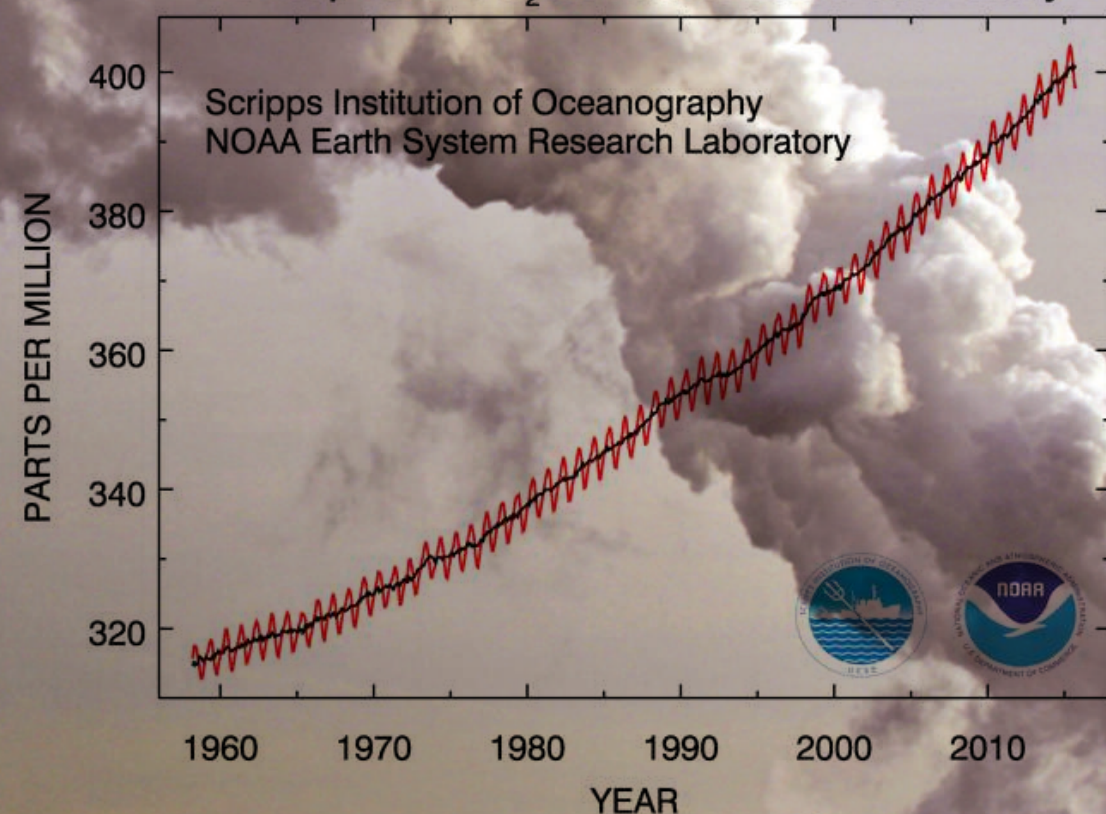
OD bruger en række sociologiske teoretiseringer for at få hold på, hvorfor spekteret i de offentliggjorte meninger om klimaspørgsmålet er så broget. Hertil hører en række typiseringer af miljødiskurser og naturopfattelser. Svagheden ved dette valg viser sig ved den komplette underkendelse af den amerikanske øko-socialist Barry Commoners betydning, som kun nævnes i forbindelse med FN's første miljøkonference i Stockholm 1972 som et politiserende kuriosum. Han anbefalede ellers allerede i 1990 hurtigt at komme i gang med en storstilet økologisering af produktionen bl.a. for at imødegå klimaproblemets eskalering: "For at være kompatible med økonomisk udvikling, må indgreb for at forebygge global opvarmning indbefatte overgangen til solenergi såvel som energibesparelser."⁶

Til forskel fra forfatterens tidligere afhandling om den danske debat om atomkraft⁷ indeholder afhandlingen om klimadebatten ingen egentlig analysedel, der udlodder materialets modsætninger. En perspektiverende tekst om 'Omstillingen til lavkulstofsamfundet' er et fremskridt i terminologien, idet OD ikke mere taler om et 'fossilfrit' samfund, hvor de ak-

tuelst stærkt belastende drivhusgas-emissioner fra ikke-fossile kulstofkilder er bortdefineret. Da OD kun betegner omstillingsteksten som en skitse, kunne man have ønsket, at han med baggrund i sit tidligere arbejde mere offensivt havde påpeget, at et opgør med pseudoløsninger som atomkraft og geo-engineering er påkrævet, hvis forureningsfri fornybar energi og energibesparelser skal få den fornødne støtte og fremdrift for virkeligt at kunne erstatte kapitalistisk rovdrift.

Rolf Czeskleba-Dupont, Ph.D. i energi og samfund (Aalborg Uni 1985), er uddannet som sociolog og geograf (Berlin og København). Fritstillet fra sit arbejde på RUC i samfundsvidenskab.

Atmospheric CO₂ at Mauna Loa Observatory

” ... ‘Omstillingen til lavkulstofsamfundet’ er et fremskridt i terminologien”

BOGTITEL *OW Bunker – Insidernes fortælling om det dramatiske kollaps*
 FORFATTER *Jakob Skouboe*
 FORLAG *Gyldendal Business, 2015, 205 sider, 241,00 kr.*

Et spørgsmål om stil

Der findes mange slags bøger. Denne bog er nok ikke en af dem jeg kommer til at vende tilbage til ret ofte.

Af Jens Laugesen

Når jeg er ude som censor på universiteterne, er kildekritik – og i det hele taget grundige refleksioner over det empiriske grundlag – altid et kernepunkt i vurderingen af de studerendes afhandlinger.

Jakob Skouboes bog er ikke nem at forholde sig til. JS gør det meget tydeligt i indledningen at ”Bogens undertitel bør derfor tages helt bogstaveligt: Dette er de ansattes fortælling om sagen.” Han kunne have tilføjet: nogle af de ansattes fortælling.

Som et causeri om OWB’s historie og forløb frem til de skæbnesvangre dage i november 2014 er det en fin og velskrevet bog, som giver et underholdende billede af hvad forskellige – mere eller mindre centrale – personer mener og husker. Vel at mærke efter at bunkeren kollapsede.

Det giver selvfølgelig en alvorlig slagside i fremstillingen. Dels er det i sagens natur kun de ’insidere’ der selv ønsker at udtale sig, vi hører fra. Dels er det deres egne subjektive forklaringer og deres egen undren der kommer til at forme billedet. Bevidst eller ubevidst kan det umuligt undgå at farve en fortælling

når man nu ved at det man siger, bliver nedskrevet og bevaret for eftertiden. Ikke mindst når man tilmed ved at sagen også får et retsligt efterspil.

Bogen tager os med inden for murene og giver et indtryk af de forskellige kulturer der har drevet butikken, fra den aggressive traderkultur over den udspekulerede risiko-kultur til den hårdtslående ledelses-kultur. Alt sammen byggende på ansattes historier, garneret med fyldige citater.

Mange steder balancerer bogen på kanten af det anekdotiske, som for eksempel når en tilfældig ansat i kreditorboghorderiet fortæller hvordan hun oplever chefen for det hele, Jim Pedersen, den dag ’det går op for ham’ at alt er tabt:

”Han er meget tynget. Han står med tårer i øjnene og skal samle sig. Han leder efter hvilke ord han ligesom skal vælge at bruge. Sådan har jeg i hvert fald aldrig nogensinde kunnet forestille mig, at han skal stå i sådan en situation, at han skal vise sig at være så berørt. Jeg har altid syntes, han er sådan en stærk chef.

Han går altid med ret ryg, så det er meget, meget mærkeligt. Det er en meget mærkelig følelse at se ham stå der med tårer i øjnene.”

JS beskriver OWB-forløbet fint nok og fylder godt op med detaljer og udtalelser. Men man sidder tilbage og tænker hvad det hele egentlig kan bruges til. Fremstillingen er forbavsende neutral, og der er ingen nævneværdige, selv-tændige vurderinger eller analyser af hvad der driver kompagniet ud over kanten. Det nærmeste vi kommer, er nogle betragtninger over de forskellige involverede personer.

I betragtning af bogens omfang bliver man ikke voldsomt meget klogere hvis man gerne vil hæve sig lidt op og se OWB-sagen som en af mange. Vel er det en stor begivenhed, men den er langt fra enestående.

Tager man JS på ordet, er OWB’s konkurs 225 dage efter børsnoteringen ’stadig en gåde’.

Den får vi så ikke rigtig løst. Men jeg mener egentlig heller ikke det er så stor en gåde. Der er faktisk – efter min mening – nogle ret gode forklaringer på det der sker. Som også forklarer hvorfor det kommer til at ske igen. (Se min artikel andetsteds i bladet).

Jens Laugesen er cand.scient.pol. og PhD i samfundsvidenskab med en afhandling om markedsøkonomien som socialt system. Jens er medlem af Det Ny Clartés redaktion.

BOGTITEL *Deres Krise – vores løsninger. (Against Austerity: How We Can Fix the Crisis They Made)* Oversat af Stig Hegn. Med tillæg af Henrik Herløv Lund.

FORFATTER *Richard Seymour*

FORLAG *Solidaritet, 2015, 263 sider, 100,00 kr.*

Nyliberalismen har slået rødder

Af Karen Helveg Petersen

Bogen, der udkom i Danmark i marts måned, tager endnu engang nyliberalismen ved vingebenet. Endnu engang, for man synes snart, man kender melodunden. Kapitalismen kom i krise omkring 1970, enten med eller uden reference til at verdens valutasystem gik fra guldet, og siden da har bobler og nedskæringer måttet gøre det ud for politiske pejlemærker. Først kom Thatcher og Reagan og ødelagde fagbevægelsen og så... velfærdsstaten nedskæres, og alting markedsføres. Det er den sang, man snart kender.

Den britiske journalist, skribent og venstrefløjsaktivist Richard Seymour, der også bruger ordet nyliberalisme mange gange, analyserer klasser, staten og ideologi i sin bog for til sidst at ende med strategiske overvejelser.

Bogen udkom i UK i 2014, seks år efter Lehman Brothers' sammenbrud, der normalt ses som starten på finanskrisen, selvom der havde været en længere optakt.

Seymour graver lidt dybere, end man normalt gør. Det drejer sig ikke bare om at klage over nedskæringer f.eks., men om at påvise deres

systematiske relevans for nyliberalismens ideologer. Han ser seks tendenser:

1. Økonomiens orientering væk fra forbrug, over mod investeringer, eller fra løn til profit

2. Finanskapitalens øgede styrke og skabelse af usikre arbejdsforhold

3. Omdannelsen af sociale klasser i retning af mere ulighed inden for dem

4. Storvirksomheders voksende penetration af staten

5. Staten går fra at levere velfærd til at straffe og kontrollere

6. Understøttende kulturelle mekanismer, inklusive tilfældig sadisme over for de svage.

Ifølge Seymour drejer det sig for den herskende klasse om at finde politiske svar på den dybtliggende krisens materielle forudsætninger, og det har den gjort bl.a. ved at fremme de nævnte tendenser.

Nyliberalismen ses af nogle som en tro på, at samfundet virkelig skulle gøres liberalt, altså at stat og erhvervsliv er strengt adskilt, og at staten blot skulle lægge op til den pri-

vate sektors udfoldelser. Men staten er ikke en minimalstat i nyliberalismen, den er snarere autoritær. Herhjemme repræsenterer Anders Fogh et lysende eksempel på vandringen fra naiv tro på minimalstaten til realiseringen af den nyliberale stats kernefunktioner. Da bank-systemet og faktisk pengevæsenet var ved at kollapse, stod staten parat uden at kræve indflydelse svarende til dens finansielle indsats.

Filosofisk holder nyliberalismen sig til en tro på den mikroøkonomiske grundmodel om hver mand sin vare, som mændene så bytter rundt mellem hinanden. Postulatet er, at alle har samme udgangspunkt, hvilket strider mod enhver observation. Det udbygges med, at det er enhvers ansvar at klare sig selv. Højest indrømmes det, at der kan være 'en negativ social arv', som så skal udryddes. Staten er ikke forsvundet, den skal regulere og sørge for i princippet ens markedsbetingelser, the level playing field, igen en mikroøkonomisk fiktion.

Tilbage til Seymour, der påpeger, at det ikke er, fordi finansmarkederne ikke var regulerede inden finanskrisen, reguleringen sigtede blot på at stimulere 'finansiel fornyelse'. (Det er nu ikke helt sandt, de finansielle fornyere gebærdede sig først i et gråt felt og indhentede så de regulerende myndigheders accept bagefter). Også globaliseringen fik hjælp fra nationalstaterne. For ikke at tale om redningspakkerne til bankerne. Staten er tilpasset finanskapitalen snarere end omvendt.

Men samtidig er der også tale om modsætninger. Staten får tildelt bizart mange opgaver til at løse kapitalismens problemer, f.eks. de manglende investeringer, og skal fremlægge langsigtede vækststrategier, samtidig med at der er modsatrettede krav mod statsbudgettets størrelse og fordeling.

På et tidspunkt skifter Seymour til at tale om nykapitalismen, som i al sin enkelhed består i angreb på arbejderklassen. Bedst er han i sin beskrivelse af, hvordan arbejderklassen under New Labours lederskab hoppede med på vognen og så prekære arbejdere og

”

Oversættelsen bærer præg af at være en tilrettet google-oversættelse, men hvor en del af fordanskningen ikke er nået i farten.”

arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere som nassere. Det muliggjorde accepten af de statlige nedskæringer, selvom de gik ud over arbejderklassen selv.

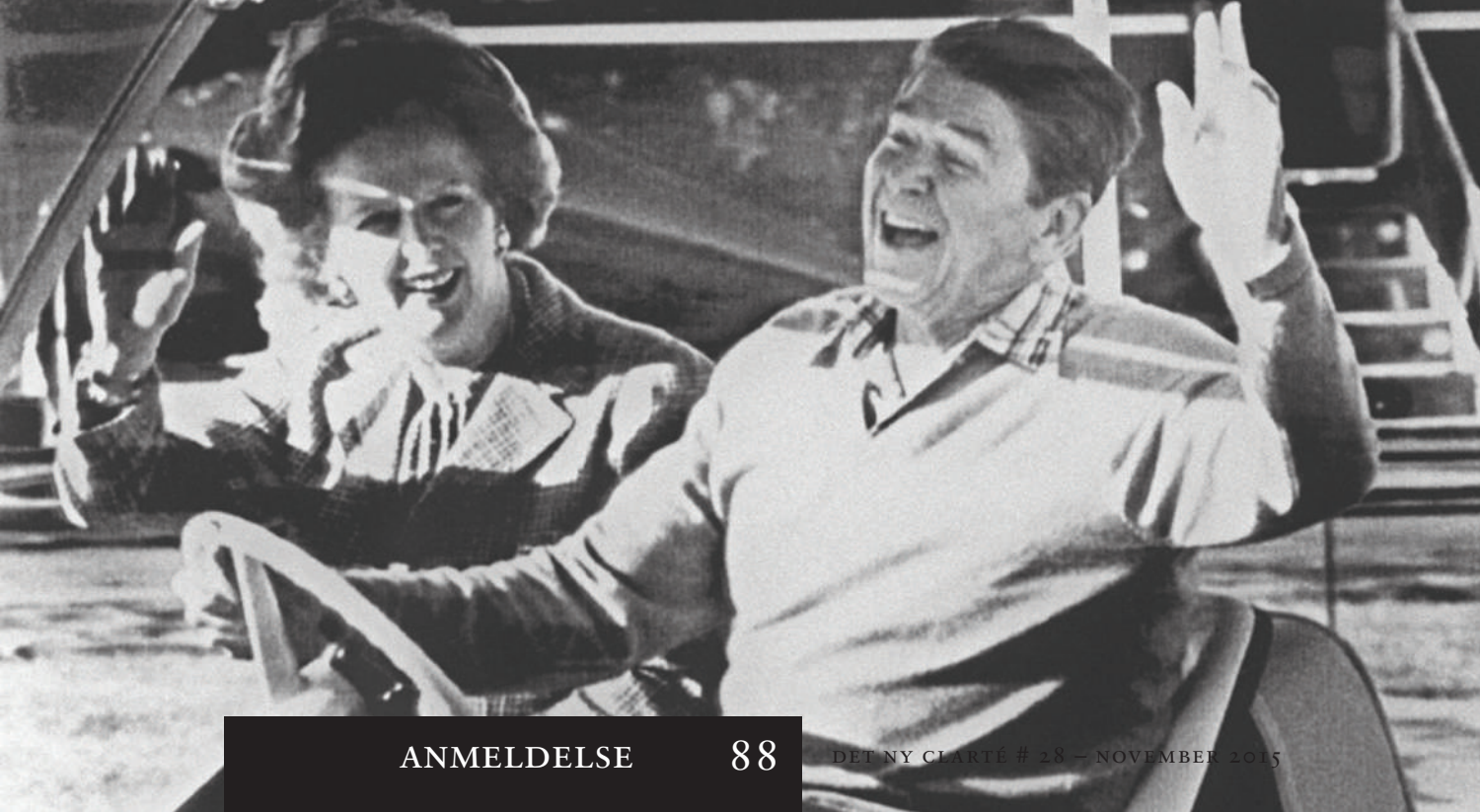
Bogen er stærkest i gennemgangen af, hvordan den herskende ideologi ikke bare er grebet ud af luften, men bygger på en rationel kerne af levede erfaringer. Dem skal man blot ikke forveksle med grundlæggende forklaringer. Hvis arbejdere f.eks. observerer socialnassere, er det jo ikke nødvendigvis usandt, men forklarer hverken udstrækningen eller begrundelsen. Mediernes aktive rolle i fordrejningerne vises også fint.

Bogen har altså gode indsigter, men er for lapidarisk. Den falder et sted mellem en essayistisk og journalistisk tilgang. Der er f.eks. mange cases. Dens teoretiske gods er fortrinsvis Antonio Gramsci (hegemoni, der går ned i alle samfundets fuger), Nicos Poulantzas (staten som kampplads) samt Leo Panitch på det økonomisk-finansielle område. Seymour afskriver profitratens tendens til fald som noget brugbart til fordel for at se nyliberalismen som et forsøg på at overvinde krisen eller de kriser, der hele tiden skabes. Dermed kommer der også noget uforløst over argumentationen, for hvis nyliberalismen er et svar på krisen, er det så nyliberalismen eller krisen, man skal angribe? Klart mener han det første, men hvis den afdækkes, er krisen så ødelæggende for kapitalismen? Hvad ligger under? Klart er Seymour aktivt interesseret i gennemgribende samfundsændringer og påpeger strategier, som kan have held til at yde modstand og slå ap paratet tilbage. Kampen er politisk og drejer sig ikke kun om regeringsmagten, men i og med at staten har så stor en rolle i dag, er den en vigtig kampplads. Der er dog ikke

nogen klar forestilling om en anden samfund-organisering.

Oversættelsen bærer præg af at være en tilrettet google-oversættelse, men hvor en del af fordanskningen ikke er nået i farten. Nogle sætninger er helt uforståelige. Derudover er der mærkelige fordanskninger af fænomener, uden at det er gjort konsekvent eller uden en forklarende note. F.eks. optræder Pia Kjærsgaard med navn. Nok er hun verdenskendt, men Seymour har hende ikke med i sin tekst. Til gengæld er der nogle udmærkede uddybende noter nogle gange.

Karen Helveg Petersen er ansvarshavende redaktør af Det Ny Clarté.

BOGTITEL *Sytten modsætninger og enden på kapitalisme*
 FORFATTER *David Harvey*
 FORLAG *Soldaritet, 2015, 400 sider, 120,00 kr.*

En geograf s forståelse af kapitalisme og vejen til socialisme

Af Steen Folke

Det er imponerende, at et lille forlag som Solidaritet får oversat og udgiver denne spændende, men ikke letlæste bog. Den danske udgave har en glimrende og grundig introduktion til David Harveys forfatterskab, skrevet af Rolf Czeskleba-Dupont og Peter Schultz Jørgensen.

Harvey er en inspirerende person, som hen over 50 år har skrevet et meget stort antal bøger og artikler og er verdens mest indflydelsesrige og citerede nulevende geograf. I den verden, vi lever i, er det lidt pudsig, at han er blevet det, til trods for – eller snarere i kraft af – at han er tydeligt marxistisk orienteret.

Tematisk spænder hans bøger vidt – fra *Social Justice and the City* fra 1973 over *The Limits to Capital* (1982) og *The Condition of Postmodernity* (1990) – et skarpsindigt opgør med postmodernismen – til *Rebel Cities* fra 2012 og den her anmeldte bog, som udkom sidste år på engelsk. Han har uafsladligt været enormt produktiv og formået at forny både sig selv og faget som disciplin.

Jeg mødte Harvey første gang i 1969. Jeg var på et års ophold som gæsteforsker ved Northwestern University, og jeg mødte ham flere gange ved faglige seminarer. Han er 5 år ældre end mig, og han var allerede en respekteret fornyer af faget. På det tidspunkt var vi begge – i kølvandet på 1968's ungdoms- og studenteroprør – undervejs mod at forlade, hvad han har kaldt liberal-progressive opfattelser, for i stedet at bruge marxistisk teori som grundlag for videreudvikling af geografien. Han skrev i 1972 en banebrydende artikel om 'revolutionary and counter-revolutionary geography', og jeg fulgte op samme år med en langt mindre interessant artikel med den bombastiske titel *Why a radical geography must be Marxist*. Begge dele publiceret i det amerikanske geografiske tidsskrift 'Antipode'.

Sagen er, at geografien som fag blev udviklet sideløbende med imperialismen, og den tjente i høj grad de imperialistiske interesser, ikke mindst i forbindelse med underlæggelse af kolonierne i Asien, Afrika og Latinamerika. Og det handler vel at mærke ikke kun om

kolonitiden. En jævnaldrende fransk geograf Yves Lacoste skrev også dengang (i 1976) en bog med titlen *La géographie, sa sert d'abord a faire la guerre* (geografi handler først og fremmest om at føre krig) – nu med fokus på, hvordan det amerikanske militær brugte geografer til at tilrettelægge bombing af digerne i Nordvietnam under Vietnamkrigen med henblik på at skabe mest mulig ravage og ødelæggelse.

Siden dengang har Harvey altså været klart marxistisk inspireret og orienteret, men aldrig som dogmatisk marxist. Han har kritiseret den sovjetiske marxisme-leninisme for dens dogmatiske og mekaniske karakter – og for at være grundlaget for undertrykkelse af såkaldt kommunistiske samfund. Han har taget større opgør med den franske filosof Althusser og hans strukturalistiske marxisme med dens skematisme og forkastelse af den unge Marx's revolutionære humanistiske perspektiver.

Harvey har endda erklæret sig åben for at inddrage anarkistiske perspektiver – både i den teoretiske forståelse af verdens skæve udvikling og anarkismens praktiske anvisninger på, hvad der skal gøres for at gøre op med ulighed og undertrykkelse. Faktisk udgav han sidste år en interessant artikel med titlen *Listen, Anarchist!*. Den var et svar på et frådende angreb på den marxistisk inspirerede geograf, skrevet af en yngre geograf Simon Springer – med titlen *Why a radical geography must be anarchist*, altså en parafrasering af titlen på min 42 år gamle artikel, blot med udskiftning af Marxist med anarchist. Harveys svar var et klart forsvar for en marxistisk tilgang, ikke mindst dens insisteren på klasseperspektivet og nødvendigheden af at konfrontere statsmagten. Men den var samtidig en anerkendelse af, at anarkisterne har en pointe, når de er optaget af, at den nødvendige magtudøvelse kan blive til magtfuldkommenhed og magtmisbrug, også når den udøves af erklærede marxister. Og den anerk-

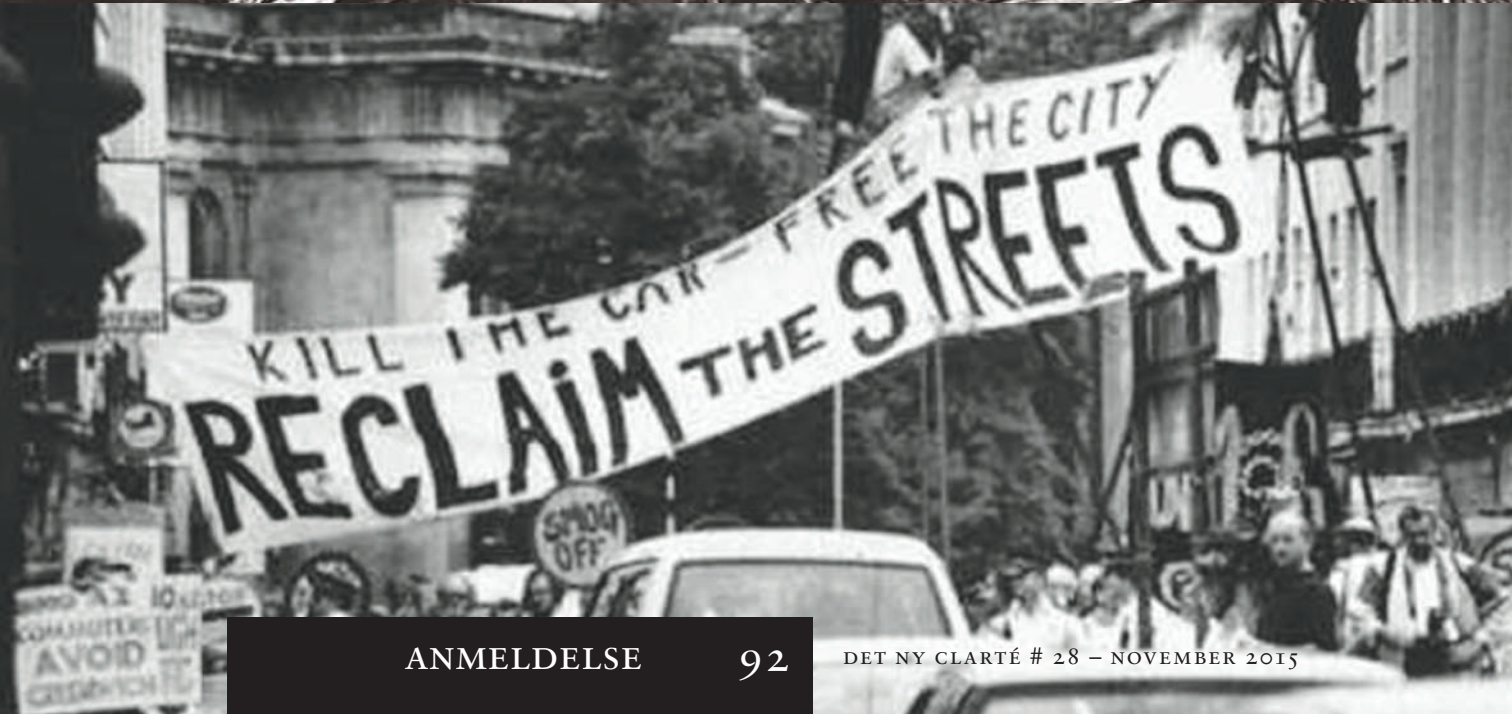
endte den inspiration i anarkismen, som en række af de nutidige magtkritiske bevægelser, Occupy, Podemos og Syriza bl.a. er udtryk for. Harvey tilsluttede sig Murray Bookchins udsagn: "Venstrefløjens fremtid afhænger af dens evne til at acceptere, hvad der er gyldigt både i marxisme og anarkisme". Også på dette punkt er jeg meget enig med Harvey.

Lad mig her understrege, at Harvey ikke er typen, der sidder i sit elfensbenstårn og forsker. Han har engageret sig politisk i forskellige bevægelser, bl.a. solidaritetsarbejde i forhold til Mellemamerika. Han har i øvrigt været flere gange i Danmark og er bl.a. æresdoktor på RUC. Så meget om forfatteren.

Bogens titel *Sytten modsætninger og enden på kapitalisme* er selvfølgelig sød musik for nogle af os unge eller ældre revolutionære socialister. Men Harvey påstår ikke, at der er en nem, lige vej til det socialistiske paradys. Bogen er en i en vis forstand ret klassisk marxistisk analyse af kapitalismens modsigelser, en analyse af kapitalismens politiske økonomi. Den skitserer samtidig de muligheder, modsætningerne åbner for en anti-kapitalistisk praksis.

Modsætningerne er de klassiske: Brugsværdi og bytteværdi, kapital og arbejde, privatejendommen og den kapitalistiske stat, monopol og konkurrence, frihed og dominans. Men Harvey er geograf, ikke økonom, så der er også et kapitel om ulige geografisk udvikling og 'produktionen af rummet'. Og han er optaget af, hvordan kapitalen systematisk undergraver naturgrundlaget.

Harvey kritiserer naturligtvis den fremherskende neo-liberalisme og dens uhyrlige uddybning af uligheder på alle niveauer forbundet med rovdrift på mennesker og naturressourcer. Men han understreger også, at keynesianske alternativer – selv om de absolut er at foretrække – ikke løser de grundlæggende problemer, som skabes af selve det kapitalistiske system med dets indbyggede modsigelser.

Den krise, dele af verden oplevede i årene efter Lehman Brothers' krak i september 2008, er en indbygget konsekvens af kapitalismen, i denne omgang fremkaldt af en ubalance mellem den spekulative finanskapital og den materielle kapitalistiske virkelighed. Som ved tidligere kriser lever vi i mange år med efterdønningerne, folk mister deres arbejde eller må gå fra hus og hjem.

Harvey går ind for en revolutionær humanisme med inspiration fra den unge Marx, Antonio Gramsci og Frantz Fanon. Målet må være en demokratisk socialisme, ikke i socialdemokratisk forstand, men et samfund, som har afskaffet kapitalismen med dens ulighedsskabende, kriseprægede og undertrykkende karakter. Et samfund båret af de 'associerede producenter', som Marx forestillede sig det. Et samfund, hvor brugsværdier er det centrale snarere end bytteværdi. Et samfund, hvor klasse modsætningen mellem kapital og arbejde er ophævet. Et samfund, hvor der er lige adgang til fælles goder såsom uddannelse og sundhed. Et samfund, der beskytter økosystemerne, og hvor økonomien konvergerer mod nulvækst. Et samfund, hvor alle yder efter evne og nyder efter behov.

Er det bare en smuk men ganske urealistisk utopi? Ikke efter Harveys mening og heller ikke efter min. Men han understreger, at vejen dertil godt kan blive lang – og naturligvis modsætningsfyldt – og at mennesker, som indgår i processen, frem mod et sådant samfund undervejs nødvendigvis må og også vil blive forandrede i Fanons forstand. Dette utopiske demokratisk socialistiske samfund vil selvfølgelig hverken blive konfliktfrit eller statisk. Men det vil have afskaffet kapitalens hegemoni og derigennem skabt helt anderledes og langt bedre rammer for demokrati, humanisme og fredelig sameksistens.

Da nogle af de involverede i dette bogprojekt er tilknyttet Enhedslisten, vil jeg gerne udtrykke min glæde over, at der er arrangeret en studiekreds med udgangspunkt i bogen. Jeg

synes, Enhedslisten har været alt for fokuseret på at forsvare det etablerede velfærdssamfund, en nødvendig og fortjenstfuld opgave, når Socialdemokratiet nu svigter så katastrofalt. Men det kan ikke være tilstrækkeligt for et parti, der vistnok stadig opfatter sig som revolutionært, at være det reelt eksisterende Socialdemokrati. Der er brug for et nutidigt bud på, hvad revolutionær demokratisk socialisme er, og på, hvordan vi – selvfølgelig på ikke-voldelig vis – kan komme i den retning. Hvis det med revolution er for hård kost eller giver forkerte associationer, er det for min skyld lige så godt at tale om et systemskifte – fra kapitalisme til socialisme. Under alle omstændigheder kan Harvey være med til at give debatten tiltrængt luft under vingerne.

Steen Folke er kulturgeograf, mag.scient. Han er tidligere lektor ved Københavns Universitet og seniorforsker ved CUF og DIIS, fhv. MF for VS.

DEN VENSTREINTELLEKTUELLE FORFATTER 8

Denne gang har vi valgt at portrættere den italienske forfatter Ascanio Celestini, som for nylig har besøgt København. Vi har fået hans danske oversætter Bente Schrøder Rasmussen til at stå for portrættet. Indtil videre har Bente oversat 2 af Celestinis værker: I 2013 kom romanen "Det sorte får", og i år er fortællingerne "Jeg går i gåsegang" udkommet. Begge disse bøger (fra Forlaget Meloni) vil blive anmeldt i næste nummer af bladet.

Flemming Larsen, redaktionen.

Portræt af Ascanio Celestini

Af Bente Schrøder Rasmussen

Nogle danskere er nok allerede blevet dus med Ascanio Celestinis særprægede profil med den spidse næse og det lange bukkeskæg, som man ser på forsiden af den første oversættelse til dansk af den italienske forfatters roman *La pecora nera*, på dansk *Det sorte får*.

Lige et par oplysninger om Ascanio Celestini. Han er årgang 72 og bor i Morena, en af Roms forstadskommuner, hvor han er født og altid har boet. Tager man til Rom via lufthavnen i Ciampino, vil man under nedflyvningen flyve hen over Ascanios hus med udsigt mod Albanerbjergene, og hvem ved, om støjen fra flyets motorer vil forstyrre forfatterens tanker under udarbejdelsen af en ny teater tekst, en roman, en avisartikel eller manuskriptet til en ny film? Ascanio har altid gang i et nyt projekt, og med sin alsidighed er han blevet karakteriseret som en multikunstner og stand up-komiker.

Der er danskere, der nu har læst hans anden bog i dansk oversættelse, og som sikkert er ved at få et mere nuanceret billede af den unge italienske forfatter samt en idé om hans

politiske tilhørsforhold. Når man læser den ironiske og morsomme historie om den lille mand med toupé lavet af en dørmåtte påskrevet Welcome, er man ikke i tvivl om, at forfatteren i hvert fald ikke tilhører den lille mediemands højrefløjsparti. Men ironien fortsætter, og der bliver gjort grin med alle partifarver og partisymboler, så hvilket parti tilhører han mon selv?

Når man har læst sig igennem en række af hans bøger, kan man prøve at finde en rød tråd igennem dem samt gisne om hans politiske tilhørsforhold.

BØGERNE

En af hans første bøger *Scemo di guerra* fra 2005 (Krigspsykose) er en historisk fortælling fra de sidste dage af 2. Verdenskrig med episoder, som Ascanios far har fortalt ham, om blandt andet bombningen af San Lorenzo-kvarteret i Rom. Nogle af hovedpersonerne forsøger at finde hjem uden gader eller bygninger at tage bestik af. En anden hovedperson er den stakkels tyske soldaterdreng, som dør på krigens sidste dag. Det er en grusom

historie, som Ascanio fortæller på sin underfundige, lette og satiriske måde, men alvor og gruen går ikke tabt, og vi er ikke i tvivl om, hvad Ascanio mener om krige og om drenge som kanonføde.

I bogen *Det sorte får* fra 2006 fortælles historien om fårehyrdens dreng, som ufor skyldt bliver anklaget for et mord og bliver anbragt på galeanstalten, hvor samfundet glemmer alt om hans eksistens. Ascanio vender vrangen ud på denne 'elektriske galeanstalt' og fortæller os også om de andre indespærrede stakler.

I 2009 udkom *Lotta di classe* (Klassekampen), som handler om Italiens tabte generation. Handlingen foregår i dagens Italien i et call center i kvarteret Cinecittà i Rom, hvor selv unge med en universitetsuddannelse kan være nødt til at lede efter et job. Der arbejdes på akkord med et obligatorisk antal besvarede opringninger pr. time og af en varighed på mindst 20 sekunder. I denne fortælling får vi indblik i den håbløse situation, som et stort antal unge, også veludannede, italienere befinder sig i.

I bogen *Pro Patria* (For fædrelandet), som udkom i 2012, møder vi en fange, som sidder inde på livstid. Fangens eneste tidsfordriv er at læse fængselsbibliotekets bøger, som er få og kun omhandler den nationale italienske historie. Fangen begynder i sin ensomhed at blive sær og taler med en af Italiens store historiske personer og begår til sidst selvmord.

Inden en performance af netop *Pro Patria* bliver Ascanio spurgt, om hans historier har et politisk aspekt. Han svarer bl.a.:

"Mit job er at fortælle historier, hvis disse historier så kan give en politisk støtte til en kreds af borgere, er det fint, og jeg er glad, men jeg fortæller kun historier."

Efter læsningen af bare disse 4 bøger er man fuldkommen klar over, at Ascanio vil vise os samfundets sociale tabere, og at han

politisk tilhører venstrefløj.

KOMMUNIST ELLER ANARKIST?

Selv var jeg i lang tid overbevist om, at det måtte dreje sig om den lille rest af det gamle kommunistpartis yderste venstrefløj (Rifondazione Comunista, red.).

Stor var min forbavelse, da han i et svar på sin blog til en af Grillos partifæller dels giver manden tørt på, hvad angår hans viden om den italienske politiske historie, og dels benægter, at han er kommunist. Han skriver, at han aldrig har været tilhænger og aldrig har haft et partimedlemskab af noget parti, og slutter med en kort sætning: ”Jeg er anarkist”. Jeg tog udtalelsen med et gran salt.

Indtil Ascanio en dag uddyber emnet i et interview på youtube:

”Anarki vil sige uden kommando, uden regering. De anarkistiske idéer er baseret på de idealer, der går imod alle former for statsmagt. Staten bør afskaffes, ingen skal beslutte på andres vegne. [...] Den anarkistiske idé udelukker på en vis måde også en bevidst tilslutning til den anarkistiske anskuelse.

En anarkist bør være et voksent menneske, der ikke længere lever i en underordnet situation i forhold til sit miljø og bosted samt i forhold til institutionernes formynderskab. Hvis jeg lever i en tilstand, som jeg på en eller anden måde synes, bør ændres eller modificeres, er jeg den første person, der skal tage ansvar for at ændre denne situation, og ingen anden skal gøre det for mig eller være uddelgeret i mit sted. [...] ”

I samme klip fortæller han, at nogle af de første anarkister i Italien var fagforeningslederne i marmorbruddene i Carrara, som kæmpede for at få den lange arbejdsdag på 12 timer nedsat.

”Anarki er ansvar”, er hans slutbemærkning i et andet klip.

Mandens tankegang er mig sympatisk

om end ret utopisk i et land som Italien med så mange politiske divergenser. I et andet interview udtaler han:

”Når jeg fortæller noget, er jeg ikke ved at forberede en avisartikel. Jeg sidder heller ikke i et pizzeria med mine venner og fortæller, hvad jeg har oplevet, og er slet ikke i gang med at dømme nogen, for så ender man bare med at blive som de dårlige institutioner, der forbeholder sig retten til at sige sandheden, at sige en gang for alle, hvordan tingene forholder sig. Den institution, som vil pådutte mennesket den absolutte sandhed, skræmmer mig.”

Ascanio vil overbevise os om, at han ikke sidder med en løftet pegefing, men at han blot fortæller os sine egne historier.

ASCANIO CELESTINI I KØBENHAVN

Forberedelserne til præsentationen af Ascarios anden bog oversat til dansk (*Io cammino in fila indiana*, på dansk *Jeg går i gåsegang*) var endelig på plads, og forfatteren havde lovet at komme halvanden dag til København og deltage.

Jeg var meget spændt, men også en smule nervøs ved tanken om at møde den højtbe-gavede mand, de venstreorienterede romeres talsmand. Da han skulle ankomme en søndag aften, havde jeg indvilliget i at tage til Kastrup for at modtage ham. Mine tanker drejede sig om, hvad jeg dog skulle tale med manden om, jeg kendte ham jo kun fra hans sceneoptræden og havde aldrig mødt ham under private former. Han virker meget selvsikker i sine roller på scenen og kan endda optræde som et dumt svin. Måske tilhørte han klassen af de smarte og selvglade intellektuelle italienere, som mener de sidder inde med de rette svar på alt. Det værste var, at jeg ikke bare skulle modtage ham, men jeg skulle også spise middag med ham, ganske vist sammen med forlæggeren og Gert Sørensen, som havde skrevet forordet til bogen. Dernæst skulle jeg næste dag hente ham og følge ham ud til Danmarks Radio,

hvor Ascanio Celestini skulle interviewes til Kulturnyt på P1. Jeg opgav hurtigt at finde et godt samtaleemne og besluttede at tage det, som det kom.

Jeg var i Kastrup i god tid og stillede mig foran ankomsthallens udgang, hvor jeg stod i ret lang tid, for Ascanio kom ikke ud før efter en rum tid. Han var simpelthen faret vild i lufthavnen og undskyldte, at jeg havde ventet. Hans udstråling var meget venlig, måske en smule genert, men isen blev hurtigt brudt. Snakken gik om løst og fast frem til vores spisedest i Nyhavn, hvor forlæggeren allerede var mødt op, og de to kastede sig straks ud i en diskussion om forskellige italienske fodboldklubber. Lidt senere ankom Gert Sørensen, og nu fik snakken en ny drejning. De begyndte en lang og interessant samtale om Italiens mange venstreorienterede rebeller igennem de seneste årtier. Ascanio var nu på egen boldgade og havde helt glemt sin generthed og sin lette tic omkring øjnene og snoede nu bare ivrigt sit lange fipskæg rundt om fingrene, en vane han har, når han bliver interviewet.

Næste dag efter besøget på Danmarks Radio og lidt sightseeing bl.a. på et par af Københavns bogcaféer spiste vi frokost sammen på Skindbuksen. Under måltidet underholdt han mig med detaljer om sine 2 nye projekter. Det ene var hans nye teaterstykke *Laika*, hvor Jesus er blevet blind og kommet tilbage til jorden og har slået sig ned i en forstad til Rom. Apostlen Peter deler lejlighed med ham og står ved vinduet og fortæller Jesus om de vagabonder og emigranter, som sover mellem gadesnavset på det modsatte fortov.

Det andet projekt var en ny film med titlen *Viva la Sposa*, som han netop skulle i gang med at filme, når han kom tilbage til Rom. Den skulle foregå ude i nærheden af hans eget kvarter, og en af hovedrollerne skulle være en fortrukket vagabond. Ascanio kom med et skævt smil og pegede på sin snaps og sagde, at han var ved at leve sig ind i rollen.

Filmen blev færdig for nogle måneder

siden og havde premiere på Venedigs Filmfestival i starten af september, men uden deltagelse i kapløbet om de fine præmier.

Selve bogpræsentationen på Det Italienske Kulturinstitut gik fint: Gert Sørensen præsenterede og stillede spørgsmål, Ascanio læste op, og jeg oversatte.

Sent samme aften sagde jeg farvel til Ascanio. Jeg er overbevist om, at jeg har mødt verdens mest fredelige og sympatiske anarkist.

Bente Schrøder Rasmussen er bosiddende i Italien og var igennem 28 år sekretær på det Det danske Institut i Rom. Hun har oversat to bøger af Ascanio Celestini.

